T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI

FEMİNİST BİR BAKIŞ AÇISIYLA FELSEFE TARİHİ: KAYIP KADIN FİLOZOFLAR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Günay İSMAYILZADA

BURSA 2022

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE MANTIK BİLİM DALI

FEMİNİST BİR BAKIŞ AÇISIYLA FELSEFE TARİHİ: KAYIP KADIN FİLOZOFLAR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Günay İSMAYILZADA

DANIŞMAN:
Dr. Öğr.Üyesi Elif NUYAN

BURSA 2022

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Günay İSMAYILZADA**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Felsefe**
Bilim dalı	**Sistematik Felsefe ve Mantık**
Tezin niteliği	**Yüksek Lisans**
Mezuniyet tarihi	**……/……/20….**
Tez danışmanı	**Doç. Dr. Elif Nuyan**

FEMİNİST BİR BAKIŞ AÇISIYLA FELSEFE TARİHİ: KAYIP KADIN FİLOZOFLAR

Bu çalışmada, felsefe tarihine feminist bir bakış açısı ile yönelerek, kadın filozofların neden felsefe tarihinde yeterince yer almadığı, yazılan felsefe tarihi kitaplarında neden çok az sayıda ya da hiç kadın filozoflarla karşılaşmadığımız sorunu araştırılmaya çalışılacaktır. Böylece bu çalışma ile felsefe tarihi yazımına ve felsefe tarihine bakışa feminist bir bakış açısı kazandırarak, mevcut felsefe tarihinin dışarıda bıraktığı kadın filozofların varlığının hatırlanmasında bir katkı sunmak hedeflenmiştir.

Çalışma kapsamında literatür çalışması yapılmış kadın kavramını retrospektif olarak, tarihsel dönemler çerçevesinde incelemiştir. Devamında kadının tarihsel süreç içerisinde karşılaştığı sorunların tanımlaması yapılmış ve geçmişten günümüze tarihi bölümlere ayırarak her dönemin, adından söz ettirmeyi başaran kadın filozofları incelenmiştir. Son bölümde ise feminizm detaylı olarak ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Filozof, Feminizm, Kadın, Orta Çağ, Modernite.

ABSTRACT

Name & surname	**Günay İSMAYILZADA**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Philosophy**
Subfield	**Systematic Philosophy And Logic**
Degree awarded	**Master**
Date of degree awarded	**……/……/20….**
Supervisor	**Doç. Dr. Elif NUYAN**

HİSTORY OF PHİLOSOPHY FROM A FEMİNİST PERSPECTİVE: MİSSİNG FEMALE PHİLOSOPHERS

In this study, considering the historical process of feminism, it is aimed to determine why women philosophers can not find enough place in history, the reasons and consequences of this scarcity. Within the scope of the study, a literature study was conducted and the concept of woman was analyzed retrospectively, by dividing it into parts in Ancient Greece, the Middle Ages and today. Afterwards, the problems faced by women in the historical process were defined and the women philosophers who managed to make a name for each period by dividing the history from the past to the present were examined. Afterwards, she dealt with the phenomenon of feminism in all its details.

As a result of both the sources examined and the literature review, it was noted that in the history of philosophy, women were seen as a sexual object, a tool that serves at home, an exploited figure and a production tool, and that women who exhibited the opposite attitude and behavior were severely punished, however. Especially with the contribution of the feminism movements that started with the industrial revolution, women started to get the value they deserve to some extent, participated in business life, gained the right to vote and to be elected, and became entitled like men in inheritance law.

Keywords: Ancient Greece, Philosopher, Feminism, Woman, Middle Ages, Modernity.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde hiçbir zaman benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Elif Nuyan'a, her zaman yanımda olan ailem ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Çalışmamı tarihin görmezden geldiği tüm kadın filozoflara adıyorum.

Günay İSMAYILZADA

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖZET iv
ABSTRACT v
ÖNSÖZ vi
RESİMLER LİSTESİ ix
KISALTMALAR x
1. GİRİŞ 1
1.1. Problemin Sunumu 1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi 2
1.3. Çalışmanın Hipotezleri 3
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları 3
1.5. Çalışmanın Yöntemi 3
2. TARİH BOYUNCA KADIN 5
2.1. Antik Yunan'da Kadın 8
2.2. Orta Çağ'da Kadın 12
2.3. Modern Dönemde Kadın 13
3. KADIN FİLOZOFLAR 18
3.1. Antik Dönemin Kadın Filozofları 18
3.1.1. Krotonlu Theano (M.Ö. 582-500) 19
3.1.2. Miletli Aspasia (M.Ö 460-401) 19
3.1.3. Diotima (M.S 400-?) 19
3.1.4. İskenderiyeli Hypatia (M.S. 370-413) 20
3.1.5. Thecla 20
3.1.6. Sosipatra 20
3.1.7. Genç Macrina (330-379) 21
3.2. Orta Çağ'ın Hıristiyan Kadın Filozofları 21
3.2.1. Bingenli Hildegard (1098-1179) 21
3.2.2. Sienalı Caterina (1347-1380) 22
3.2.3. Christine de Pizan (1365-1429) 23
3.3. Rönesans Çağı 24
3.3.1. İsotta Nogarola (1418–1466) 24
3.3.2. Tullia D'Aragona (1510–1566) 25
3.3.3. Teresa von Avila (1515 – 1582) 27
3.4. Aydınlanma Çağı 28
3.4.1. Mary Astell (1666 – 1731) 29

3.4.2. Mary Wollstonecraft (1759–1797) 31
3.4.3. Olympe de Gouges (1748 – 1793) 33
3.4.4. Bettina von Arnim (1785 -1859) 34
3.5. 19. Yüzyıl Kadın Filozofları Hedwig Bender (1854 – 1928) 35
3.5.1. Clara Zetkin (1857–1933) 35
3.5.2. Rosa Luxemburg (1871–1919 Rusya) 36
3.6. 20. yy Kadın Filozofları 38
3.6.1 Rosa Mayreder (1858-1938) 38
3.6.2 Karen Horney (1885-1952) 39
3.6.3 Virginia Woolf (1882-1941) 40
3.6.4 Hannah Arendt (1906 – 1975) 43
3.6.5 Martha Nusbaum (1947) 44
3.6.6 Simone de Beauvoir (1908–1986 Fransa–Paris) 44
3.6.7 Agnes Heller (1929) 45
3.6.8 Margaret Mead (1901–1978 Amerika) 47
4. FEMİNİZM 49
4.1. Feminizm Kavramı 49
4.2. Feminizmin Tarihi 50
4.2.1. Feminizmin ilk Yılları 57
4.2.2. İlk Dalga Feminizm 58
4.2.3. Proleter Kadın Hareketleri 59
4.2.4. İkinci Dalga Feminizm 61
4.2.5. Üçüncü Dalga Feminizm 62
4.3. Feminizm Çeşitleri 65
4.3.1. Liberal Feminizm 65
4.3.2. Sosyalist Feminizm 68
4.3.3. Marksist feminizm 69
4.3.4. Radikal Feminizm 70
4.3.5. Yeni Akım Feminist Gelenekler 72
5. GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ ve ÖNERİLER 78
KAYNAKÇA 80
İNTERNET KAYNAKLARI 85

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1. Bingenli Hildegard 22
Resim 3.2. Siena'lı Katerina 23
Resim 3.3. Christine De Pizan 23
Resim 3.4. Isotta Nogarola 24
Resim 3.5. Tullia D'aragona 26
Resim 3.6. Teresa Von Avila 27
Resim 3.7. Mary Astell 29
Resim 3.8. Mary Wollsonecraft 32
Resim 3.9. Olympe de Gouges 34
Resim 3.10. Bettina Von Arnim 34
Resim 3.11. Hedweg Bender 35
Resim 3.12. Rosa Mayreder 38
Resim 3.13 Karen Horney 40
Resim 3.14. Virginia Woolf ve feminizm 41

KISALTMALAR

SDP **:** Alman Sosyalist Partisi

T.C. **:** Türkiye Cumhuriyeti

vb. **:** ve benzer

1.GİRİŞ

1.1. Problemin Sunumu

Kadınlar tarih boyunca çok sayıda alanda olduğu gibi felsefe alanında da yok sayılmış; yaptıkları çalışmalar görmezden gelinmiştir. Antik Çağ'da Kadınlar felsefe okulları açmış ve ünlü filozoflar yetiştirmişlerdir. Tarihte ilk kadın filozoflar Pythagoras'ın (yaklaşık İÖ 570-497) çevresindendir. Felsefe tarihinde düşünen kadınları keşfetmek için yılmadan aramak gerekir. Çünkü böyle kadınlar vardı; üstelik onlar, kadınların profesyonel olarak, yani akademik düzeyde tanıtarak düşünmelerine izin verildiği geçen yüzyıldan bu yana değil, Antik Çağdan beri vardı (Gleichauf, 2007). Yine Antik Çağdan beri dersler de veriyorlardı.

"Eski Yunan ve Roma geleneğine bakıldığında kadın, alınıp satılan veya devredilen bir eşya hüviyetini taşıyan; kötülüğün kaynağı, yaratılışta eksik kalmış sıra dışı bir varlık olarak kabul ediliyordu". Ne var ki kadının esas statüsünü, cinselliği belirlemekteydı. Afrodit ya da Roma'daki ismi ile Venüs, cinselliğin tanrısal bir boyuta ulaştığının net bir emaresidir. Psikanalizin kurucusu Freud'un düşünce merkezini teşkil eden "Libido-Haz Prensibi"ni Yunan mitolojisi ile desteklemesi bir rastlantı değildir. Kadının ruhlu mu ruhsuz mu olduğu, şeytan olup olmadığı konusu bile orta çağ filozoflarının tartışmış olduğu konular içerisinde bulunmaktadır (Andre, 25 vd., Geçtan, s. 23 vd.; Katipoğlu, s. 21 vd. Zweig, s. 110 vd.). Roma sarayları, cinsel fantezilerin ve aşırılıkların tepe noktasına vardığı yerlerin başında geliyordu. Cinselliği belli düzeyde kısıtlayan Hristiyanlık Roma'da yaygınlaşmaya başladığı zamanlarda, Hristiyanlığa yeni girenler, "insanlık düşmanları" olarak takdim edilip işkenceler eşliğinde katlediliyorlardı.

Roma'nın haricinde o dönem Arap dünyasında da kadın, diğer toplum örneklerinde görüldüğü gibi velayet ve miras hakkından yoksun bırakılmıştı. Kız çocukları toplumun yüzkarası sayıldığı için insanlık tarihinde daha önce görülmemiş bir biçimde çoğu zaman diri diri gömülerek katledilmekteydiler. Akrabalık, yalnızca erkeğin soyuna dayanıyordu. Özgür ve asil olmayan kadınlar ise cinsel meta olarak sömürülmekteydi (Morali, s. 11 vd. Michel, s. 14 vd. Altındal, s. 15 vd.; Topaloğlu, s. 16 vd.; Özakpınar, s. 110 vd.; Uysal, s. 21-24; Kutup, s. 183-198; Saadavi, 124 vd. Tozduman, s. 15-28; Bardakoğlu ve ark., s. 9-16; Siyacıoğlu, s. 5-6).

Orta Çağ'da da; kadınların durumunda iyileşme gerçekleşmez ve çok yoğun dini ve toplumsal baskı altında kalmışlardır (Gleichauf, 2007.s). Bu dönemde neredeyse tümüyle kilise

egemen bir durumda idi. Bilimle uğraşan kadınlar "Cadı" oldukları düşüncesiyle yakılırdı ya da asılırdı (https://prezi.com/fs89izuc0okm/antik-cagda-kadn-filozoflar/, 09.12.2021). Özellikle Orta Çağ döneminde bir biçimde bilim veya düşünce üzerinde çalışmalar yapanlar ise büyücülük ve cadılıkla suçlanmışlardır. Bunlara ilaveten ahlâksızlıkla itham edilerek itibarsızlaştırılma çalışılmışlardır. Kadınların sosyal hayatları manastıra gitmekle sınırlıydı. Herhangi bir felsefe tarihi kitabı dahi incelendiğinde, düşünmenin erkeklere münhasır bir imtiyaz olduğu izlenimi kaçınılmazdır (Karaaslan, 2014:159-174.).

Eski Hint geleneğinde kadın, erkeğin mutlak egemenliği altında yaşamaktadır. Hint kadını erkeğine kayıtsız şartsız itaat ve sadakat göstermek mecburiyetindedir. İnsani iş ve işlemlerde kadının belirleme ve tercih hakkı bulunmamaktadır. Eşi vefat etmiş olan kadın, çoğu yerde eşiyle beraber yakılmaktaydı. Mirası, eşinin akrabaları olan erkeklere, akrabası olmadığı takdirde din adamlarına bırakılmaktaydı. Dul kalanlar ise, yaşamları boyunca yeniden evlenmemekteydiler. Dönemin din anlayışına göre kadın, kötünün sembolüydü; gerektiği zaman tanrılar için kurban edilebilirdi.

Eski Çin ve Japon geleneğinde kadının değeri, kocasına ve kocasının akrabasına olan hizmeti ile değerlendiriliyordu. Aile yapısı erkeğin mutlak egemenliği altındaydı. Kadın, ıslah edilmesi gereken bir varlık olarak görülmektedir. "Madem karını sabahleyin dövdün, öğleyin de niçin dövmeyeceksin ki?!" biçimindeki Çin atasözü, bu dönemdeki anlayışı çarpıcı biçimde yansıtması açısından büyük önem arz etmektedir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; dinden uzak kalmış ya da dinî değerleri tahrip edilmiş eski toplumlarda kaba bir tasnifle kadın, ya vefat etmiş eşi ile beraber gömülmek mecburiyetinde kalacak kadar erkeğe bağımlı tutularak, kocasının egemenliğine mahkûm edilmiş; ya tüm yaşamı işgücü, cinsellik, üreme gibi bazı dar kalıplar içerisinde sıkıştırılarak kısıtlanmış; veya da belli başlı özellikleri dejenere edilerek, toplumsal yapıdan uzaklaştırılmış, kimliksizleştirilmiş ya da varlık mücadelesi içerisinde hak etmediği bir kimliği kabullenmek mecburiyetinde tutulmuştur.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada feminizmin tarihsel süreci göz önünde bulundurularak kadın filozofların neden tarihte yeterince yer bulamadığı, azlığı, bunun neden ve sonuçlarının tespiti amaçlanmıştır. Bu çalışma kendisinden sonra gerçekleştirilecek akademik çalışmalarda yararlanılan bir kaynak olacaktır.

1.3. Çalışmanın Hipotezleri

Çalışmaya ait hipotezler aşağıdaki şekildedir. Çalışma sonucunda bir ya da birden fazla hipotez doğrulanacak olup doğrulanan hipotezler çalışmanın sonuç kısmında değerlendirilecektir.

- **H_0** Tarihsel süreç içerisinde toplumların ahlak yapısının, kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumsuz etkisi olmuştur
- **H_1** Tarihsel süreç içerisinde toplumların dini inanışlarının kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumlu etkisi olmuştur.
- **H_2** Tarihsel süreç içerisinde toplumların dini inanışlarının kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumsuz etkisi olmuştur.
- **H_3** Tarihsel süreç içerisinde cinsiyet ayrımının ve erkek egemen bir yaşamın kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumlu etkisi olmuştur.
- **H_4** Tarihsel süreç içerisinde cinsiyet ayrımının ve erkek egemen bir yaşamın kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumsuz etkisi olmuştur.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma kadının tarihteki yeri itibari ile kadın filozofların azlığı üzerinden sahip olunan bir bakış açısı ile sınırlıdır. Çalışma gerek yazılı gerek görsel literatür kaynakları ile sınırlıdır. Çalışmanın inceleyeceği kaynaklarda herhangi bir zaman aralığı olmamakla birlikte özellikle Antik Yunandan başlayıp günümüze kadar devam edecektir.

1.5. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada literatür taraması yapılacaktır. Yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan kaynaklardan elde edilen bilgiler üzerinden bir nitel analiz tekniği olan içerik analizi yapılacaktır. Elde edilen bulgular diğer akademik çalışmalarla kıyaslanıp değerlendirilecek, elde edilen sonuçların raporlanmasından sonra sağlanan çıkarımlar ile birlikte önerilerde bulunulacaktır.

Çalışma genel hatları itibari ile beş ana bölümden meydana gelecektir. Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın sorunsalı, amacı önemi, hipotezleri ve yöntemi belirtilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde tarihsel süreç içerisinde kadın incelenecektir. Bu bölümde, Antik Yunan'da Kadın, Orta Çağ'da Kadın, Kadın Rolleri ve Günümüzde Kadın incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kadın filozoflar incelenecektir. Bu bölümde; Antik Dönemin Kadın Filozofları, Miletli Aspasia, Clea, Thecla, Sosipatra, Genç Macrina, Hypatia gibi bazı kadın filozoflar incelendikten sonra akabinde Orta çağ kadın filozofları, Rönesans Çağı, 17. Yüzyıl Kadın filozofları, Aydınlanma Çağı, Romantizm dönemi, 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl kadın filozofları incelenecek olup akabinde tüm yönleri ile feminizm incelenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde felsefe tarihinin görmezden geldiği isimler: kadın filozofların literatür desteği eşliğinde nitel analizi yapılacaktır. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde çalışma raporu yazılacaktır.

2. TARİH BOYUNCA KADIN

Tarihsel süreç içerisinde eski çağlarda, hemen hemen tüm toplumlarda kadının hiçbir hak ve değerinin bulunmadığı yaygın bir görüştür. Eski Çinlilerde kadın kocasının kölesi olarak görülürdü. Kadın çocukları ve kocası ile beraber yemeğe dahi oturmaz ayakta bekleyerek sadece hizmet ederdi (Arat, a.g.e, s.25). Eski Mısır'da ilk etapta kadın, erkek ile aynı haklara sahip idiyse de bu durum çok da uzun ömürlü olmamış Firavun'un buyruğu ile tekrardan köleleştirilmişlerdir (Arat, a.g.e, s.25). Medeniyetin beşiği olarak gösterilmek istenen Yunan'da ise kadının hemen hemen kölelerle bir tutulduğu dikkat çekmektedir. Koca karısını dövmek dâhil şiddet uygulayabildiği gibi bir başkasına da hediye edebilirdi. Tüm miras erkek çocuklara düşerdi. Bir erkeğe söylenebilecek en büyük küfür ona "kadın" demekti. Bu aşağılamaların haricinde kadın bütün kötülüklerin kaynağı olarak da nitelendiriliyordu. Hesiodos, onunla ilgili olarak şu mısraları söyler;

Bulutlarda gümbürdeyen Zeus
Yarattığı baş belası olarak
Kadınlar soyunu ölümlü insanlara
O kadınlar ki kötülüktür işleri güçleri
İyiliğe karşı kötülük sağladı onlarla(Arat, a.g.e, s.25).

Öte yandan Platon ve Aristoteles`in, kadının, erkeğin gerisinde olduğunu resmen ilan ettikleri de görülmektedir. Yunan'da bir erkeğin eş değeri gene bir diğer erkektir (Arat, a.g.e, s.25). Bu açıdan Yunan töresinde homoseksüelliğin bir fazilet olarak algılanmasına hayret etmemek gerekir. Eflâtun, bu hususta ki fikirlerini günümüz homoseksüellerinin el kitabı durumunda olan "Ziyafet" isimli yapıtında açıklamıştır (Platon, 1922; Solmsen, 2013).

Eski Roma'da ise, kadın babasından kocasına aktarılmakta olan bir maldı. Daha sonraları kadına çok sayıda hak verilmişse de, eğitim yetersizliği sebebiyle bu haklarını kullanamamıştır. Net bir biçimde görülmektedir ki gerek Yunan'da gerekse Roma'da kadın erkeğin dûnunda kabul edilmiştir.

Yahudilikte de kadının hiçbir değeri bulunmamaktadır. Yahudilerin her sabahki dualarında şu cümle geçmektedir: "Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığı için sana hamd olsun" (Eflatun, 1971; Aristotoles, 1975; Okiç, 1979). Kadını aşağılama örfünün Hıristiyanlıkta daha da kuvvetlendiği görülmektedir. Çünkü kadın, haram meyveyi Âdem (a.s.)'e yedirerek cennetten azlolunmasına ve bu şekilde insan neslinin günahkâr olmasına yol açmıştı. Bu nedenle Hıristiyanlık cinsel münasebeti bir günah ve kirlenme olarak görmektedir.

Aziz Augustin'e göre insanın karısı ya da bir fahişeyle cinsel ilişkide olması arasında maddi yönden çok da bir fark bulunmamaktadır (Lewinsohn, 1957).

Kısacası, "Hıristiyanlıkta kadın kötülüğü, şeytana uymayı ve ayartıcılığı temsil ediyordu". Bu nedenle büyük ilâhiyatçılardan biri olan İskenderiyeli Clement'e göre, "Kadın, kadın olmaktan ötürü utanmalıdır." Net bir biçimde anlaşılabileceği üzere Hıristiyanlıkta cinsel ilişki günah olarak görülmektedir. Soyun devam ettirilmesine dair cinsel münasebetle günah işleme hissi ise, ruhsal bir çatışma nedeni olmaktadır. Öyle ki Katolik kiliselerinde yapılmakta olan evlilik merasimlerinde günümüzde dahi okunan duada, "günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken" ifadeleri bulunmaktadır. Bu sebeple Hıristiyanlık giderek cinsel istekle cinsel yasak çatışmasından ortaya çıkan dinsel, toplumsal ve ruhsal bir korku ve endişe kaynağına evrilmiştir diyebiliriz (Özuğurlu, a.g.e., s.32.).

İşte bu günah işleme ve kirlenme duygusudur ki, çok sayıda kişinin evlilikten uzak durmasına neden olmuştur (Lewinsohn, a.g.e., s.104.). Çok sayıda kadın da huzura ermeyi manastıra kapanma sayesinde elde edebilmiştir. Onlar artık temizlik sembolü Hz. İsa'nın nişanlıları ve eşleri olabileceklerdir. Hz. İsa temizlik timsaldir. Zira Hz. Meryem O'nu cinsî ilişkide bulunmadan dünyaya getirmiştir.

Yapılabilecek tek şeyin Hz. Meryem gibi tertemiz ve namuslu kalmaktır. Özetle Hıristiyanlıkta gerek papazlar gerekse azizler, kadın ve evliliği eleştirmede ve kötülemede o kadar ileriye gitmişlerdir ki 6. yüzyılda Mason Senatosunda, kadının ruhunun olup olması üzerinde ciddi bir biçimde tartışmışlardır ve sadece bir kişi kadının hürriyetine rey kullanmıştır. Bu da Hıristiyanlığın kadına saygınlık ve önem verdiğine yönelik ileri sürülen tezleri reddetmeye yeterlidir (Bobel,1978 s.22). On üçüncü yüzyıldan başlayarak Hıristiyanlık, Batı'da insanlığın başına müthiş bir bela hazırlayacaktır. Büyücü avı, Şeytanla cinsi ilişkiye giren ve bu şekilde insanlar arasında fuhuşu ve kötülüğü yayma arzusunda bulunan çok sayıda kadın bulunmaktadır. Bu durumda kilisenin insanlığa risk oluşturan bu vahameti defetmede aktif bir rol oynaması gereklidir. Bu şekilde kilisenin büyücü avına çıktığına ve birçok masum insanı canlı canlı yaktığına veya suda boğduğu da dikkat çeken olaylardır. Kilise büyücülerin kökünü kazımaya çalıştıkça, yakılan masum insan oranı da gün be gün artmıştır.

Öyle ki, Papa VIII. İnnocent bir bildiri yayınlamış, bu bildiri de "imanlarını hiçe sayarak cinlerle cinsel ilişkide bulunan birçok kadın ve erkeğin bulunmasından derin üzüntü duyduğunu" ifade ederek büyücü avına bilimsel bir hakikat kazandırma çabasına girmiştir. Bu

maksatla büyücü avcılığında becerikli ve deneyimli iki oğlunu "Jacob Sprenger ve Henri Institor'u", büyücülüğü yok etmek amacıyla en işlek yöntem ve yolları tespit eden bir kitap yazmaları için görevlendirmiştir. Bu iki uzman, iki yıllık ciddi bir çalışma neticesinde meydan getirdikleri yapıtlarını Papa'ya sunmuşlardır. Öyle ki ortaya çıkarmış oldukları yapıtın ismi de çok ilginçtir: "*Malleus Maleficarum*", anlamı ise "büyücülerin kafasını ezecek balyoz" dur. Bu kitapla birlikte büyücüleri avlamakla görevli kişilerin ellerinde bir nevi büyücüleri yok etmede çok etkin bir silahları olmuştur, insanlık tarihi için yüz karası olan bu eser 1487 yılında ilk baskısını yapmıştır. 1669 yılı itibari ile ekleme yapılarak yeniden kontrolleri yapılmış ve kitap 28. Baskısına ulaşmıştır. Eserin muhakeme usulü hakkında dikkat çeken noktalardan bazılarına değinmek yerinde olur.

Soruşturmayı gerçekleştiren müfettiş büyücü kadına otuz beş soru sormak zorundadır. Ancak esasında ilk soru onu ateşte yakılmaya göndermek için yeterlidir. İlk soru şöyledir; "Büyücülere inanıyor musun?" Sanık şayet "evet" yanıtı verirse bunun manası büyücülük yapan kişilerle bağlantıda bulunduğudur. Eğer "hayır" derse bu defa da dinsiz sayılmış olacaktı. Meğerki inkârda ısrar edecek olursa onu işkence masasına yatırmak ve aleyhinde şahitlik yapması için bilhassa düşmanı olan diğer büyücüleri çağırmak gerekecektir. Hâlen suçluluğu üzerinde birtakım şüpheler bulunuyorsa Allah'ın buyruğuna başvurmak kaçınılmaz olacaktır: Kadının elleri ve ayakları bağlanarak suya atılacaktır: Batarsa, bu durum onun büyücü olduğuna delil olarak görülmektedir. Yok, batmaz da yüzerse bu yine onun büyücü olduğunun delilidir. Çünkü vaftizindeki su onu kabul etmemektedir. 1836 yılında bile Dântzig'de bu yöntem sonucu bir kadının büyücü diye boğulduğu bilinen bir gerçektir.

Malleus Maleficarum'un bütün medeni ülkelerde büyük bir rağbet gördüğünü ve beynelmilel bir kanun düzeyine ulaştığını görüyoruz. Alexandre VI., Jules II, Leon X, gibi Rönesans'ın büyük papaları bu eserin geçerliliğini büyük bir arzuyla onaylamışlardır. Zira mahkûmların serveti müsadere ediliyordu. Gayet tabii ki, soruşturmayı yürüten müfettişlere de, insanlığa yaptıkları bu büyük hizmet karşılığı müsadere edilen malların bir kısmı hediye olarak veriliyordu.

İngiltere'de büyücü avı Kraliçe Elizabeth zamanında zirvesine ulaşmıştır. Artık tekil olaylar değil, insanlığın gruplar halinde katledilmesi başlamıştı. Bir Sakson hâkim, "Kitab-ı Mukaddesi" 53 defa okumuş ve bu arada 20 bin büyücüyü ölüme mahkûm etmiş olmakla gurur duymuştur (Lea, 1888; Soldan ve Heppo, 1912.). Öyle ki tarih alanında çalışma yapan akademisyenler iki milyonun üzerinde bir insanın büyücülük ithamı neticesinde yakılmış

olduğunu ifade etmektedirler (Montaque, 1926; Bacon, 1978). İşte bu korkunç zulmün ve sürekli aşağılanmanın tabii bir neticesi olarak, Feminizm hareketi ilk kez Batı'da ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca kadını genel hatları ile inceledikten sonra Antik Yunan'dan itibaren kadının statüsü daha detaylı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

2.1. Antik Yunan'da Kadın

Antik Yunan'da kadın ile ilgili günümüze ulaşmış olan bilgiler arkeolojik kazılara ve bazı metinlere dayanmaktadır. Bu kazılardan ve metinlerden yararlanarak antik dönemde kadının toplumsal alandaki pozisyonu ve sosyal hafızadaki algılanışı adına durumunu aydınlatabilecek verilere ulaşılabilmektedir. Antik dönemde kadın için söz konusu olan sınırlandırılmış ve kısıtlanmış yaşam tarzının varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Antik Yunanda kendisine biçilmiş olan rollerle yaşayan antik dönem Yunan kadınları, hem yaratılış mitoslarında hem de geç dönem yunan mitolojisinde Helen'in yol açığı savaşlar ile beraber felaketin nedeni ve sebebi olarak nitelendirilmişlerdir. Bu kapsamda bu duruma bir örnek vermek gerekirse, Troya kentinin "kıta Yunanistanı'ndan gelen Akhalar tarafından yerle bir edilmesi Helena yüzünden" meydana gelmiş bir olay olarak nitelendirilmiştir (Hesiodos, Çev. Eyüboğlu ve Erhat, 1977; Demiralp, 2010).

Antik Yunan'da kadınlar doğumları ile birlikte erkeklere nazaran hep daha az itibar görmüşlerdir. Hesiodos, "Havva'nın bir görüntüsü olarak kabul edilen Pandora'yı adeta kötülüğün başlangıcı olarak" kabul eder. Buna göre insanların bütün sıkıntılardan, kötülüklerden uzak bir biçimde yaşamış olduğu Altın Çağ'ın sonunu getiren Pandora da bir kadındır. Pandora sebebiyle dünyaya bütün kötülüler yayılmış, insanların başına birçok sıkıntı ve hastalık musibet olmuştur. Hesiodos'un bakış açısına göre Pandora "bir fahişenin düşünce tarzı ve bir hırsızın doğal yapısına sahip" tir (Kılıç, 2000).

Bir Yunan mitolojisinde de aynı istikamette hayalî bir şekilde kadının olmadığı bir dünya çizimi yapılıp, bir ütopya geliştirilir. Samsatlı Lukianos (M.S. 125?-195?) tarafından ifade edilen ve ayda bulunduğu söylenen Selenite toplumu anlatılırken, burada kadınlar doğal sistemin haricinde tutulur. Bu kapsamda doğum olgusu direkt olarak kadından ayrı tutularak erkeğe özel bir vasıf olarak görülmektedir. Bundan dolayı da doğum vasıtasıyla doğacak çocukların doğumu direkt olarak erkekler üstünden meydana gelir. Kadına ait doğal bir unsur bulunmadığı gibi kadın kelimesi de Selenite toplumu tarafından bilinmemektedir. İdealize edilen bu toplum içerisinde erkekler 25 yaşlarına kadar "gelin" olabilmektedir. Bununla birlikte evlenme çağına gelmiş olan bir erkek gene tabii olarak bir başka erkek ile evlenmek

mecburiyetindedir. Burada ifade edilen erkek "anne"ler, doğal bir biçimde karından çocuk doğurmamaktadırlar. Bunun yerine baldırlarında oluşmuş olan şişkinliğin içinde çocuklarını taşımaktadırlar. Böyle bir durumda doğal bir doğum kanalından bahsetmek mümkün olmadığı için çocuklar, başkalarınca şişmiş olan baldırdan kesilerek alınırlar. Şişen baldır içinden çıkartılmış olan çocuk, dünyaya cansız şekilde gelmektedir. Ne var ki daha sonrasında hava ile temasta bulunup ve ağız bölgesinden girmiş olan hava sayesinde canlanır, bu şekilde doğum meydana gelmiş olmaktadır. Mitolojinin devam eden kısmında Seleniteler arasındaki Dentrite denilen bir türden daha söz edilir.

Dentrite'ler ise gene herhangi bir kadına gereksinim olmadan üremelerini ve çoğalmalarını sağalmaktadırlar. Bu türde ise doğum, erkeğin üreme organının bir parçasının toprağa dikilerek büyümesi neticesinde gerçekleşir. Ortaya çıkan doğum ağacında meyveler, yapraklar ve dallar bulunmaktadır. Meyveler zaman içinde olgunlaşıp ve büyümektedirler. Belirli bir olgunluğa ulaşan meyvelerse daha sonrasında başkalarınca dalından alınıp, alınmış olan meyvenin kabuğunun kırılması ile birlikte içerisinden çocuk çıkarılmaktadır (Duby, 2005:10).

Bahse konu mitolojik anlatım içerisinde doğurganlığın niteliğinin değiştiği, kadının ise var olan doğal sistemin dışında tutulduğu dikkat çekmektedir. Mitolojiler vasıtasıyla oluşturulan insanlar arasındaki hiyerarşide kadın eşitsiz bir durumda yorumlanabilmiştir. Zaman içerisinde ideolojik bir karaktere de bürünebilin bu bakış açısı "kadınların üreme kapasitelerine dayandırılan doğal farklılık söylemi" ile beraber "cinslerin doğasına ilişkin dikatominin çerçevesini oluşturmuş ve erkeğin üstünlüğü ile kadının ikincil konumu bu dikatomi aracılığıyla" meşrulaşmıştır (Berktay, 2011:133).

Kadınlara yönelik oluşturulmuş toplumsal akıl, zaman içerisinde toplumsal ve bireysel uygulamalarda da karşılığını bulmuştur. Antik Yunan toplumunun savaşçı yapısı, mecburi olarak erkeklerin kadınlara nazaran önde tutulmasına neden olmuştur. Bundan dolayıdır ki diğer hususlarda olduğu gibi kız ve erkek çocuklarının eğitimlerinde de farklılıklar yaşanmaktaydı. Bu kapsamda Antik Çağ'da erkek çocukları savaşçı birer birey olarak büyütülürken, kız çocukları da genel olarak ev hanımlığı ve annelik hususunda büyütülmekteydiler. Bu durumun tabii bir neticesi olarak kızların erken yaşlarda evlendirilmesinin normalleşmiş bir kabul olduğunu belirtmek çok ta mübalağalı bir sonuç sayılmamalıdır. Belli bir erişkinlik dönemine gelerek evlenmiş olan Antik Dönem kadınları, içerisinde oldukları mecburiyetler çerçevesinde

annelik hususunda da belirli haklardan mahrumdurlar. Bir kısım özel durumlarda kölelerden dahi daha kötü bir halde bulunmaktadırlar.

Günümüzde yapılan araştırmalardan da net bir şekilde anlaşılmaktadır ki, kız çocuklarının katledilmesi, kimi zaman diri diri toprağa gömülmesi ve terkedilmesi olgularının çok eski dönemlere kadar varmaktadır. Bu tarz gelenekler bilhassa eski Yunan toplumlarında da rastlanılan bir uygulamadır.

Antik Yunan toplumunda bir kadının "doğurduğu çocuk kucağından alınabilmekte ve güçsüzdür gerekçesiyle boğazlanabilmekte veya sağlıksız bir bebekse derin bir su çukuruna atılarak öldürülmekte ve anneye dahi hiçbir söz hakkı bırakılmamaktaydı (Russel, 1969)."

Bu koşulların üstesinden gelerek evlilik yaşına değin varabilmiş kızlar ise gene bazı zorluklar yaşıyorlardı. Özellikle evlilik konusunda kadınlar, erkeklere göre önde tutulan bir pozisyonda olmamışlardır. Erkeklerin almış olduğu kararlar dahilinde ve onların belirlediği sınırlar içerisinde evlenmekteydiler.

Toplum ve aile içerisinde söz sahibi olmamaları nedeniyle genç yaşta evlendirilmeleri uygun görülür, evlendikten sonra da kolaylıkla evliliklerini bitirebilirlerdi. Kadının çocuk doğurmaması ya da kısır olması gibi nedenlerse geçerli boşanma sebepleri içerisinde sayılmaktaydı. Boşanmanın kadın için söz konusu edilen olumsuz tarafı, tek taraflı olarak gerçekleştirilebilmesiyle ilgilidir. Bu durumda koca, kadını tek taraflı olarak boşayabiliyordu. Ne var ki birtakım durumlarda da kadının talebi ile boşanmalar gerçekleşmiştir.

Çok az gerçekleşen bu gibi durumlarda ise kadının isteği üzerine yasalar işletilir ve ender de olsa boşanmalara izin verilirdi (Bendason, 1994). Antik dönem Yunan toplumunun kadınla alakalı bütün bu intibalarını Hesiodos'un şu sözleri özetler niteliktedir.

*"Takıp takıştırıp, kı**nı sallayıp*
Aklını çelmesin kadının biri
Gözü ambarındadır diller dökerken sana
Ha kadına güvenmişsin, ha bir hırsıza…
Vakti zamanı gelince bir kadın al,
Kız oğlan kız al ki
Doğru bildiğin yola sokabilesin onu…
Erkek için en büyük nimet, iyi bir karısı olmaktır bu dünyada
En büyük mutsuzluk da kötü karısı olmak
Bir karı boğazından başka şey düşünmez,
Ve erkeği ne kadar güçlü olursa olsun,
Çırasız yakar onu erkenden yıpratır…(Hesiodos, Çev. Eyüboğlu ve Erhat, s. 41)"

Genel olarak değerlendirecek olursak, yani araçsal bir değeri vardır.

Çünkü kadın kendi başına var olamayan, kendi kendine yetemeyen bir varlıktır. Bu düşüncenin sebebi, erkeğin aklı temsil ettiği yerde, kadının akıl dışını temsil etmesidir. Kadın, akıl dışı olanın öznesi olduğundan daima duygusallıkla ve etkilenime maruz kalmakta ittiham edilir. Bu sebeple kadının kendi varlığının bir amacı da yoktur. İşte feminist felsefenin karşı durduğu ve kendini gösterdiği yer tam olarak burasıdır. Aklın öznesi olarak düşünülen erkeğin ortaya koyduğu bilgi de hiç kuşkusuz, tarafsız ve cinsiyetsiz bir bilgi olamaz. Dolayısıyla, bütün bir felsefe tarihinin taraflı bir temel üzerine inşa edildiği söylene bilir. Felsefe tarihine baktığımızda felsefeyi böyle bir üzerine inşa eden sınıfın aristokrat/elit erkekler sınıfı olduğu olduğu hemen anlaşılır. Feminist felsefenin yaptığı ya da yapacağı şey de felsefe tarihini farklı bir bakış açısından yeniden ele almaktır. Söz konusu ele alışta felsefe tarihine yönelik eleştirel bir yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Feminist felsefe, özellikle kadınlara ılışkin metaforların felsefi söylemlerdeki yerini analiz ederken, öte yandan da felsefeyi kavraşıyımızı değiştirecek bir yaklaşım sunmaktadır. Bunu sağlayan şey feminist felsefecilerin felsefe metinlerini okuma tarzıdır. Bu okuma tarzı ilk olarak incelemeye tabi tutulan metnin hangi kültürel, sosyal ve tarihsel süreçte üretildiğine dikkat çeker. Metni içerik olarak incelemede ise kadınlara dair kullanılan metaforların analizi yer almaktadır. Özetleyecek olursa feminist felsefe, hem felsefeye yönelik kökensel\arkeolojik bir inceleme yapar, hem de kendine özgü yöntemiyle felsefe için yeni bir bakış kazandırır.

İlk olarak belirtilmelidir ki, felsefe tarihi dediğimiz süreçte hep erkek filozofları ve bu filozofların düşüncelerini görüyoruz. Öyle ki feminist teorilerden bahsederken bile görülen manzara bundan farklı değildir. Bu manzarada kadın, bilgelik sevgisi olarak tarif edilen bu etkinliğin tarih sahnesinden silinmiştir. “Silinmiştir” demek, burada son derece yerinde olur.Çünkü tarihde herhangi bir kadın filozofu olmadığı önyargısının temelsiz olduğunu G.Manage, History of Women Philosophers adlı çalışmayla göstermiştir. Kadının felsefe tarihinden silinmesi,yok sayılması açıkça bir cinsiyet ırkçılığına işaret etmektedir. 20.yüzyıla kadar felsefe tarihinde hakim olan ön yargıyı yine felsefenin aracılığıyla kırmak. Söz konusu ön yargıyı kırmak için önce felsefenin doğduğu topraklara ve genel olarak felsefe tarihinin temellerini inşa eden Antik Yunan`a gitmek gerekir. Antik Yunan`da kadının sınırları tam anlamıyla evinin sınırlarıydı. Kadının evden dışarı çıkması bir anomia yani ahlaksızlık/yasasızlık olarak düşünülürdü. Erkek ise tam tersi bir şekilde evin dışında, politik alanda yani eylem alanında yer alırdı. Farklı mekanlarda ve farklı eylemlerde bulunan erkek ile kadının, dönemin felsefi kavrayışında bir birine zıt varlıklar olarak tanımlanması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim bunu, Aristoteles`in Metafizik adlı çalışmasında görmekteyiz. Metafizik`e

göre kadın ile erkek, tıpkı sıcak ile soğuk veya tek ile çift gibi iki farklı yönü, iki farklı var olma biçimini temsil eder. Bu var olma biçimlerinden birisi değerli ve asıl olanı temsil ederken öteki değersiz ve olumsal olanı temsil eder. (Aristoteles Metafizik`te aktardığı karşıtlar tablosunda Phytharosçuların bu kavrayışını aktarmıştır). Erkek asıl ve değerli olduğu için bütün olumlu özelliklerin sahibidir. Kadın ise tam tersine değersiz olduğu için bütün kötü özellileri toplamıştır. Bu kavrayış sadece Phythagorasçıları değil, Herakleitos`tan Empedokles`e kadar pek çok filozofu etkilemiştir ve Antik Yunan felsefesinin temel öğretilerinden birisi olarak yerini almıştır. Kadının patriyarkinin oluşturduğu kavramsal çerçeve içinde yaşadığı bir gerçektir. Patriyarkinin görüldüğü pek çok kurum vardır. Aile, iş yeri, okul vs. fakat asıl önemli olan şudur ki bu kavramsal çerçeve bizim sadece dış dünyamızı oluşturmakla kalmaz iç dünyamızı da şekillendirir. Yani bir bakıma patriyarki, istediği tarzda zihinler inşa eder. Böylece yaratmış olduğu baskıyı meşrulaştırır. Temellendirir. Kadınlar, çalıştıkları kurumlarda, eğitim aldıkları okullarda ve ailelerinde baskı görmekle kalmaz, üstüne bir de patriyarkinin oluşturduğu zihinler sebebiyle maruz kaldığı durum, bir sorun olarak bile düşünülmez. En temel kurum olan ailede bile kadın,sadece kadın olduğu için ücretsiz emek vermek, hizmet etmek durumunda kalır. Çünkü bu bir sorumluluk olarak düşünülür. Marx ve Engels tam da bu sebeple kadının aile içinde sömürülmesiyle kapitalist sistemde işçinin sömürülmesi arasında bir analoji kurar. Nasıl ki işçinin emeğini sermaye sahibi kapitalistler sömürüyorsa, kadının emeğini de evin erkeği sömürmektedir. Öte yandan kadınların iş yerlerinde kendisiyle aynı statüde bulunan bir erkek ile kıyaslandığında daha az ücrete çalışması hiç de az rastlanan bir durum değildir. Aynı emek, cinsiyet farklılığı yüzünden farklı bir şekilde ücretlendirilir. İşte patriyarkinin sunduğu kavramsal çerçeve budur. Bu sebeple patriyarki tipik bir baskıcı kavramsal yapıdır. Warren`e göre tüm baskıcı yapılar, hiyerarşik bir kavrayışa sahiptir. Erkek hiyerarşinin tepesinde bulunurken, kadın altında bulunur. Üstelik kadın ve erkek iki zıt kutup olarak düşünülür. Bunlardan çok daha önemlisi, Warren`e göre baskıcı kavramsal yapıların tahakküm mantığına sahip olmasıdır. Böylece baskıya, sömürüye bir ahlaksal zemin hazırlanmış olur. Bu ahlaksal zemin de birinin diğerinden üstün olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Kadının tarihteki yerini antik yunanda inceledikten sonra ortaçağda kadın kavramı ve özelliklerini incelemekte fayda bulunmaktadır.

2.2. Orta Çağ'da Kadın

Antik Çağ'dan günümüze sosyal hayatta üzerine en ağır yüklerin, anlamların yüklendiği kadın figürü, sosyal hayat açısından en karışık dönem olan Orta Çağ'da dönemin de getirmiş olduğu

sorunlar nedeniyle daha zorlu bir dönem yaşamıştır. Ana, eş, kardeş, gelin, kız olacak, en az da çocuk olacak kadın, verilen tüm sorumlulukları hayır demeden toplumun süregelen alışkanlıklarından ötürü üstlenmiş ve yerine getirmeye çalışmıştır.

Ortaçağ'da kadınları birbirinden ayıran, zaman, mekân, yaş, konum, ekonomik sınıf gibi farklılıklar vardı. Kadınlar kendi aralarında bile eşit olarak görülmüyordu. Erkeklerden çok kadınlar birbirleri üzerine üstünlük sağlamaktaydı. Bunu ilerideki konularda gerek doğu gerek batıda iktidarda söz sahibi olan kadınlar için göreceğiz. Aynı dinden aynı dilden olan kadınlar bile farklılık arz etmekteydi. Ortaçağda yazılan eserlerin yazarlarının erkek olduğunu da düşündüğümüzde kadından ne kadar bahsedilebileceğini tahmin edebilirsiniz. Bakıldığında feminist bir bakış açısı gibi görünse de o dönemde gerek batı gerek doğuda kadın ikinci planda tutulduğu için bahsi de çok geçmemiştir.

Antik Yunan ve Ortaçağ'da kadını inceledikten sonra toplumların tarihlerinde kadın anlayışının niteliğini, kadının değerini, kadına biçilen rolleri, kısaca toplumdaki yerini modern toplumlarda örneklerle kısaca ortaya koymakta ve tarihi gelişim sürecinde kadının "kimliksizlik" sorununa değinmekte yarar vardır.

2.3. Modern Dönemde Kadın

Modern hayatta kadının kimlik arayışı sorunu devam etmektir. Sosyal statü, daha fazla rahatlık ve zenginlik gibi yeni birtakım eğilimlerle ön planda tutan modern yaşamda kadının belli başlı problemler, "toplumsal roller, ekonomik bağımsızlık ve cinsellik" noktasında yoğunlaşmaktadır.

Kadının karşı karşıya olduğu sorunlardan biri rol karmaşası sorunudur. Toplumun kadın kavramına yüklemiş olduğu geleneksel anlam kapsamında kadın, yaşamış olduğu aile ortamında bir taraftan eşinin tüm gereksinimlerine, beklenti ve arzularına yanıt vermek şartıyla "iyi bir eş" olmak mecburiyetindeyken, öte taraftan da çocuklarının giyinme, eğitim ve beslenmeleriyle alakalı kendisinin yapmak zorunda olduğu şeyleri yapmak, çocuklarına maksimum şefkat, alaka ve sevgi göstermek suretiyle "iyi bir anne" olma mecburiyetindedir.

İyi bir anne ve eş olma mecburiyeti ile birlikte modern kadın, bir yandan evinin düzeni ile uğraşan, temizliğini ve ihtiyaçlarını karşılayan "iyi bir ev hanımı" olmalıyken, öte yandan da şayet çalışıyorsa, işinde herhangi bir aksamaya neden olmadan itina ile, gayret ve istekle yürüten "iyi bir üretici" olma mesuliyetini üstlenmektedir.

Bütün bunlardan arta kalan zaman zarfında ise şayet vakit kalabiliyorsa kendine özel gereksinimlerini giderecek ve kendisine vakit ayıracaktır. Neticede çağdaş modem kadın, üstlenmiş olduğu veya kendisine biçilmiş olan roller mihenginde hayati sorunlarla karşılaşabilmekte ve bu sorunlar birçok kadında depresyona neden olabilecek güçlü bir rol karmaşasına neden olmaktadır (Richter, Ebenhard, H.; s. 76-80; Aktaş, s. 84-89; Çizgen, s. 73-84; Aktaş, s. 109-110; Safa, s. 13-14).

Kadının karşı karşıya olduğu sorunlardan bir diğeri ise ekonomik bağımsızlık sorunudur. Modern öncesi dönemlerde kadın, hemen hemen bütün alanlarda olduğu gibi iktisadi alanda da erkeğe tâbi bir yaşam sürdürmek mecburiyetindeydi. İçerisinde bulunduğumuz çağın kadını ise geçmiş dönemlerin tersine ekonomik özgürlüğünü büyük oranda elde etmesine rağmen yeni ve farklı bazı bağımlılık türleri ise hala devam etmektedir: bilhassa endüstri devriminin ardından çağdaş kadın ekonomik özgürlük arzusunun tesiriyle paranın, şatafatın, beğeni ve şıklığın, özetle tüketicinin boyunduruğu altına girmiştir (Tabakoğlu, s. 166-173; Budak, s. 85-86).

Bahse konu bu yeni bağımlılığın ortaya çıkmasında sorumluluğu bulunan iki önemli aktör; kültür ve toplumdur. Üçüncü bir faktör de belkide en önemlisi olan bizzat çağdaş kadının kendisidir. Zira günümüz kadını bireysel tercihini yaşamsal önemdeki gereksinimlerinden ziyade geçici istek ve arzuları doğrultunda kullanmaktadır. Haliyle bu şekildeki bir tercihin sonucu olarak kim olduğu, arzu ettiği şeyin ne olduğu ve gelecekte ne olması hususunda bir çatışma yaşamasına neden olmaktadır.

Ekonomik açıdan özgürlüğünü elde etmiş olan çok sayıda kadın yaşamış olduğu ev ortamında çalıştığı işyerinde kısaca hayatını idame ettirdiği sosyal çevresinde daha evvel yaşamadığı çok sayıda problemle uğraşmak durumunda kalmaktadır. (Richter, s. 76-79; Aytunç, Altundal, s.146-152; Koçkuzu, s. 281-282; Karaman, s. 291-295; Bayındır, s. 231-232; Bahadır, s. 12-16). Daha fazla rahatlık, daha fazla tüketebilmek veya gösterişli bir hayat sürmek için evinden koparılmış olan kadın, maddeci yapının biçimlendirdiği modernitenin hunhar çarkları içerisinde ezilmeye mahkum edilmiştir. Asaletini, saygınlığını, anneliğini ve kendine özel birçok kişilik özelliklerini kaybetmekle yüz yüze bırakılmıştır. Diğer taraftan, kadının içerisine düşmüş olduğu ve katiyen hakkı olmayan mevcut durumdan bizatihi kendisinin de minimum toplum kadar mesuliyetinin bulunduğu da altının çizilmesi gereken bir durumdur.

Sonuçta günümüz kadını özgürlüğünü büyük oranda elde etmesine karşın, daha çok para, refah, moda, ün vb. gibi çağcıl bağımlılıklar geliştirmekten uzak duramamıştır. Bu başkalaşımda kitle-iletişim araçlarının; bunlarda da özellikle reklamların büyük etkisi vardır.

Değişiklik ihtiyacı ve doyumsuzluk duygusu insanlarda şiddeti kişiden kişiye değişse de en güçlü eğilimler içerisinde bulunmaktadır. Bu tür eğilimler, çoğu zaman kitle-iletişim araçlarında bütün cazibesiyle sunulmakta olan eşyaların pazarlanmasında türlü yöntemler vasıtasıyla bir nevi suiistimal edilirler (Aktaş, s. 233-234). Reklamların içeriği, büyük oranda özentiye ve tüketiciliğe dayanır. Mesela, günümüzde büyük izleyici kitlesine sahip birçok dizi ve film de rol alan aktör ve aktrislerin parayı hangi koşullarda kazandıklarından ziyade ne şekilde tükettikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Bahadır, s. 485-491). Bütün bunlar, ekonomik gücü çağrıştırır. Haliyle bu şekildeki bir ekonomik statü sağlama isteği, birçok kadını da evde oturmaktan çıkıp çalışmak durumunda bırakmıştır. Bunun sonucunda ise çalışma yaşamına girmiş olan kadın için yeni sorunlarda ortaya çıkmıştır.

Çalışan kadınların karşılaşmış oldukları sorunlarla alakalı gerçekleştirilmiş olan çalışmaların bulgularına değinmekte fayda bulunmaktadır.

Evinin Dışında Çalışan Kadınların Karşılaştıkları Genel Sorunlar

- Çalışma koşullarındaki güçlüklerin etkisi ile strese girme veya buhrana düşme,
- Mesuliyetlerinin gereğini yerine getirememe kaygısı sebebiyle psikolojik açıdan aşırı yüklenmesi,
- Ruhsal alanda meydana gelen psikojenik karmaşaların tesiri ile bedeninde de direnç ve güç kaybı oluşması,
- Toplumsal ilişkilerde gerileme veya tümü ile kopma.

Aile-içi ilişkilerde ortaya çıkan muhtemel aksaklıklar

- Eşine gereği kadar zaman ayıramamaktan ötürü sevgi ve ilgi düzeyinde azalma.
- Aile-içi sorumluluklarda zayıflama ve ters tepki.
- Gerek çocukları gerekse eşi ile olan ilişkilerinde anlaşmazlık ve yetersizlik.
- Aile mensupları arasında tahammülsüzlük ve ferdîleşme riski.

Çalışan kadınların çocuklarında ortaya çıkan sorunlar

- Çalışan kadınların çocuklarında, saldırgan bir ruh hali, suçluluk hissetme ve ölüm duygularında fazlalaşma;
- Anne ve babaya karşı olağan dışı bağımlılık hali;
- Anne ve babanın beraber olmalarına yönelik kıskançlık içerisine girme;
- Özgüven de eksiklik ve daha fazla içe kapanma hali;
- A-sosyal hareketler sergileme;
- Bedensel ve psikolojik gerileme;
- Aile içi ilişkilerde özellikle anne ve baba ile olan münasebetlerinde uyumsuzluk (Güray ve Koray, s. 105- 108).

İnsanda en etkin eğilimlerden birisi olması ile birlikte cinsellik, içeriği ve yoğunluğu koşullara göre farklılaşmakla birlikte en çok süreklilik arz eden aktif bir güçtür (Schwartz, s. 42 vd. Adasal, s. 11 vd.). Kontrolünün sağlamadığı anda cinsel dilek ve talepler, düşünce yaklaşım ve eylemlerde belirleyici bir rol alabilmektedirler (http://www.enfal.de/ev18.htm).

Modern materyalist görüşün kadın algılayışında cinsellik, her şeyin önündedir ve bu maddeci düşünce, cinselliğin istismara uğratılması bağlamında yakaladığı her imkândan faydalanmaya çalışmaktadır. Bu gerçekliği iktisadi alanda; çağdaş edebiyat ve sanatta... özetle neredeyse tüm alanlarda karşılaşmak olasıdır.

Günümüz dünyasında kadın cinselliğini çok fazla sömürmekte olan araçların başında şüphesiz kitle-iletişim araçları gelmektedir (Güz, s. 67; Yüksel, s. 67-68; Ataseven, Asaf ve Diğerleri; s. 37. Aktaş, s. 272-274.). Zaman ilerledikçe yaygınlığı daha da fazla artan kitle-iletişim araçları, ardındaki felsefenin bir yansıması olarak ruhsal ve bedensel bütün insanî değerleri cinsellik ile donatma meylindedirler. Esasında bu yöneliş, toplumların sarsılmasına neden olan çok kuvvetli ve illaki rehabilite edilmesi elzem, büyük bir psiko-sosyal hastalığın da işaretidir ki, hastalığın odağını "kadın" objesi oluşturmaktadır (Songar, s. 67; Frankl, s. 72-73; Yavuzer, s. 273; Köylü, s. 79; Eroğlu, s. 23).

Çok sayıda erdemin yükseltilmesinde faydası bulunan kadına, günümüz koşullarında cinselliğin sembolü ve tüketim aracı olarak itibar kaybettirilmektedir. Kitle-iletişim araçlarının aracılık yaptığı bu çeşit yönelişin iki ana kötü sonucu bulunmaktadır: Biri, kadının anneliğinden ve cinsiyetinden doğan zerafet ve saygınlığını zedeleyerek hak etmediği bir itibarsızlığa hapsedilmesidir. Ötekiyse, insanları en hassas oldukları duygusal taraflarından yakalayarak

haksız bir şekilde, yalnızca tüketimi hedefleyen ve mutluluğunu tüketim hezeyanında aramakta olan maddeci toplumların meydana gelmesine neden olmuştur.

Ancak, burada ifadeye dökülen iki önemli neticeyi sadece kadını cinsel yönüyle ele alıp ondan azamî ölçüde istifadeyi amaçlayan materyalist anlayışa bağlamak doğru olmaz. Her dünya görüşü ve buna dayalı her kurum veya kuruluş, elbette ki amaçları doğrultusunda hareket edecektir. Bu noktada kendini sömürülmeye açık tutan, daha rahat bir hayat sürme adına insanî değerlerini arka plana atan, kendini pazarlama aracı olarak istifadeye sunan kadının suçu hiç de küçümsenemez. Zira böyle bir kadın, bir taraftan gerçek kimliğinden sıyrılırken, öte taraftan da cinsel sapmaların ve tüketim çılgınlığının yaygınlaşmasına dolaylı ya da dolaysız hizmet etmekle toplumsal yozlaşmaya katkıda bulunmaktadır (Aktaş, s. 53-56).

Tarihi seyri içerisinde kadınların karşılaşmış oldukları sorunlar ile alakalı ortaya çıkan bu olumsuz durum eski toplumların tamamında kadın figürünün illa da kötünün sembolü olduğu manasını taşımaz. Bu detaylı incelemenin bir nedeni de çalışmanın da ana konusunu oluşturan "kadın filozoflar neden dikkat çekici düzeyde az?" sorusudur. Tarihsel süreç içerisinde birçok toplumda birçok kadın bilimde sanatta, müzikte edebiyatta bir çok esere imza atmışlardır. Öyle ki çalışmanın üçüncü bölümünde de bu kadınlardan belli başlı olanlarına örnekler verilecektir.

Genel hatları itibariyle yalnızca yüz yüze kalmış olduğu problemler karşısında bile kadınlar düşünmeye ve üretmeye tarih boyunca devam etmişlerdir. Her ne kadar felsefe tarihi kadınları görmezden gelse de bu çalışmanın üçüncü bölümünde, bu kadın filozofları hatırlatmak ve onurlandırmak amaçlanmıştır. Bu bölümde tarihe mal olmuş kadın filozoflar dönemler halinde incelenecek ve örneklendirilecektir.

3. KADIN FİLOZOFLAR

Felsefe tarihinde ağırlıklı olarak, erkek filozoflar ve onların düşüncelerinden bahsedilmiştir. Kadın filozofların görüş ve fikirleri ise yok sayılmış ve ne üzücüdür ki sadece 20. yüzyıl ve sonrasında var olmuşlar gibi bir kanı ortaya çıkmıştır. Hâlbuki daha antik çağda "Stoalı Apollonias" ve "Philochorus" tarafından yalnızca kadın filozofları ele alan iki yazı yazılmıştır lakin bu yazılar tarihin kayıp sayfalarında kaybolmuşlardır (Maritt Rullman vd., 1996:10.). Diğer taraftan en bilinen filozoflardan biri olarak değerlendirilen Sokrates'in akıl hocalarından birisi de tarihin ünlü kadın filozoflarından olan Miletli Aspasia'dır. Sokrates bugün herkesçe bilinen meşhur diyalog yöntemini Aspasia'dan öğrenmiştir. Kadın filozofların bu gölgede kalışının nedeni cinsiyetçi bir ayrım olup olmadığı bilinmese de düşüncenin özerkliğinin baki olduğu herkesçe kabul görmektedir. Kadın filozoflar dediğimizde feminist felsefeden ziyade kadın filozofların düşünceleri ve kadın filozofların felsefeye katkısı akla gelmelidir. Çalışmanın bu bölümünde Antik Çağ ve Orta Çağ, Rönesans ve Aydınlanma çağları ile 19 ve 20. Yüzyıl'da yaşamış olan felsefenin unutulan yüzleri: kadın filozoflar incelenecektir. Antik Çağ dünyası hakkında kısa bir bilgilendirmenin ardından dönemin ünlü kadın filozoflarından; Krotonlu Theano, Miletli Aspasia, Diotima ve İskenderiyeli Hypatia hakkında bilgi verilecektir. Devamında ise Orta Çağ dönemi ve diğer dönemler hakkında kısa bir bilgilendirme yapılarak peşinden bu dönemlerde yaşamış olan kadın filozoflar hakkında bilgi verilip akabinde çalışmanın dördüncü bölümü olan feminizm bölümüne geçilecektir.

3.1. Antik Dönemin Kadın Filozofları

Antik Çağ'ın insanları çevrelerindeki şeylerin sadece görülerine dayandırmayıp sorgulamaya ve üzerinde derin düşünmeye değer şeyler olduğu kanısına vardılar ve bu da felsefenin doğuşuna güçlü bir zemin hazırladı. Dönemin gözde konusu Doğa idi. Yunanlılar Dünya'yı, var oluşu, evreni ve Doğa'yı sorgulamaya başladılar. Bu sorgulamalar içinde Antik Yunan'da kadının yerini anlamak istersek yaşam standartlarına bakmamız bizi azda olsa aydınlatacaktır. Antik Yunan'ın kadınları, bilhassa evli olanlar, evden yalnız başlarına çıkamazlardı, aileleri ve kadın arkadaşları dışında herhangi biri ile görüşmelerine izin verilmezdi ve dolayısı ile çevreleri bu insanlarla sınırlıydı (Rullman vd., 1996: 23.). Durum bu şekilde olunca kız çocuklarının sahip olduğu koşulların erkek çocuklarına nazaran daha kısıtlı olması da kaçınılmazdı. Buna karşın kadınlar da felsefe yapmayı başarmış ve gerek doğa gerekse başka konuları sorgulamışlardır. Antik dönemde adından söz ettirmeyi başarmış kadın filozoflara sırası ile şu şekildedir:

3.1.1. Krotonlu Theano (M.Ö. 582-500)

Tarihte bilinen ilk kadın filozoflar Pythagoras'ın çevresinde ve etkisinde ortaya çıkmıştır (Gleichauf, çev. Leyla Uslu, 2007:10). En ünlü Pythagorasçı kadın filozof Krotonlu Theano'dur. Theano Kroton'da doğup büyümüştür ve Kroton'da okul kuran Pythagoras'ın ilk zamanlarda öğrencisi olmuştur.

İlerleyen dönemlerde aralarındaki münasebet evlenmeleri ile sonuçlanmıştır. Pythagoras ve Theano'nun beş çocuğu olmuştur. Theano diğer taraftan Pythagoras'ın yaşamını yitirmesinin ardından okulun yönetimini de ele almıştır. Pythagoras tarikatının geneli gibi Theano da ruhun ölümsüzlüğüne ve tekrardan doğuşuna inanır. Bu kapsamda dünyadaki amacımız erdemli bir şekilde yaşamak ve ruhumuzu daha iyi anlamaktır. Bununla birlikte her şeyin birbiri ile büyük bir uyum içinde olduğuna bu uyumda matematiğin ve müziğin büyük bir yeri olduğunu söyler. Sayıların önemini vurgular, ona göre sayılar bu dünyayı belirli kılan şeylerdir, aynı zamanda dünyadaki düzeni de sağlarlar.

Theano felsefeyi önemsediği kadar kız çocuklarını da önemsemiştir ve çok sayıda kız öğrenciye ders vermiştir. Onlara sadece felsefe dersi değil ahlaki anlamda da eğitim vermiştir. Dönemin sosyal yapısından olsa gerek buradaki "ahlaki" kavramından kasıt kadının geri planda duruşudur. Eşine, evine nasıl davranması gerektiğidir. Son olarak, Theona'dan günümüze kadar yalnızca "*Dindarlık Üstüne*" isimli fragman gelmiştir. Ama matematik, felsefe ve tıpla ilgili farklı yazıları da olduğu ifade edilmektedir (Gleichauf, çev. Leyla Uslu, 2007:13).

3.1.2. Miletli Aspasia (M.Ö 460-401)

Antik Çağ'da Theano'dan sonra bahsedeceğimiz bir diğer isim, Antik Çağ'ın belki de en bilinen filozofu olarak bilinen Sokrates'in akıl hocam olarak tanıttığı Miletli Aspasia'dır. Tarihin çoğu sayfasında bu yüzünden ziyade yaptığı iş, fahişelik, konuşulmaktadır. Aspasia hakkındaki bilgimizin iki kaynağı vardır; ilki o dönemin ünlü komedi yazarlarından Aristophanes'in yazıları, ikincisi ise Sokratiklerin anlatılarıdır (Maritt Rullman vd., 1996:43). Aspasia, yaptığı işle aşağılanmasına rağmen aynı zamanda retorik ve felsefede olan başarısı ile dikkat çekmektedir (Gleichauf, çev. Leyla Uslu, 2007:17).

3.1.3. Diotima (M.S 400-?)

Miletli Aspasia'nın ardından bahsedilmesinde fayda bulunan bir diğer kadın filozof ise Sokrates'e sevgiyi öğretmiş olan Diotimadır. Ona göre, göreli sınırlı dünya ve ebedi dünya

olmak üzere iki ayrı dünya bulunmaktadır. Diotima'ya göre bilgi pek çok yerde ve biçimde bulunabilir. Güzelin ve hakikatin bilgisi tektir ancak her birimiz bunu ayrı şekillerde duyulmadığımız için değişik şekillerde algılarız.

3.1.4. İskenderiyeli Hypatia (M.S. 370-413)

İskenderiyeli Hypatia, yaşadığı dönemin (MS.4. yy.) yaygın düşünce akımı olan Yeni Platonculuğun önemli temsilcilerindendir. Hıristiyanlığın, yeni yeni yayıldığı ve devletin temel unsurlarından biri haline geldiği bir dönemde, Hıristiyan olmayan Hypatia'nın felsefe yapması güçtü. Dönemin dindar kişileri felsefeye düşman bir tavırla yaklaşmaktaydılar. Hypatia astronomi, geometri ve matematik alanları ile ilgilenmiştir. Tarihte bilinen ilk kadın matematikçi ve bununla birlikte özgürlüğü savunmuş olan ilk kadındır da ("Kadın Filozoflar", http://dunyalilar.org/kadin-filozoflar.html/ (Erişim: 12.04.2017).

3.1.5. Thecla

En faal zamanları MS 1. yüzyıl civarı olan Thecla; tarih sahnesine ilk kez Paul ve Thecla'nın İşleri adlı dini metinde ortaya çıktığında normal bir orta sınıf yaşamı sürüyordu, evinde inzivaya çekilmişti ve avantajlı bir evlilik yapmak üzereydi. Fakat kafasını balkonundan dışarı uzattığında Paul'un dinamik vaazlarını duyuyordu; bu sayede, tamamıyla farklı bir yola çıkmaya karar verdi.

Paul'u takip ediyor, etraftan gelen tutkulu tekliflere kulaklarını tıkıyor ve fırlatıldığı etobur foklar arasında yaşam mücadelesi veriyordu. Sonunda, bir öğretmen olarak çevrenin onayını aldı ve şanlı kariyerini inşa etmeye başladı. Thecla'nın aslında var olmadığına dair spekülasyonlar dolaşsa da hakkındaki efsaneler birçok kadının hayatını felsefe yolunda sürdürmesini sağladı.

Takribî 250 yıl sonra Olimposlu Methodius, tamamıyla kadınları konu alan felsefi bir diyalog yazdı: Thecla, bu diyaloğun yıldızıydı; kendisinin felsefi ve dini görevlerinden dolayı, ailesine ait lakap, (yazının devamında bahsedeceğimiz) Macrina'ya verilmişti.

3.1.6. Sosipatra

Sosipatra MS 4. yüzyılın ilk yarısında Efeste doğmuştur. Sosipatra Neoplatonist bir filozoftur. Sosipatra beş yaşına geldiğinde basına ait konuta çalışmak için gelen iki kişi tarafından eğitildiği rivayet edilmektedir. Bu iki kişinin doğa üstü yeteneklere sahip olduğu söylenmiştir. Sosipatra Kapadokya'lı Eustathius ile evlenmiştir. Eustathius ve Sosipatra'nın biri Antoninus

isminde kendi başına önemli bir filozof ve teurist olan üç oğulları olmuştur. Sosipatra filozofluğu ile birlikte sihir ile uğraşması ile de bilinmektedir.

3.1.7. Genç Macrina (330-379)

Genç Macrina'nın takribi 330 yılında Kapadokya Caesarea'da doğduğu ve Temmuz ayının 19'u 379 yılında yani 49 yaşında ailesinin Pontus'taki konutunda vefat ettiği belirtilmektedir. Genç Macrina "Erken Hıristiyan Kilisesi'nde bir rahibe ve Roma Katolik, Doğu Katolik ve Doğu Ortodoks kiliselerinde önemli bir azizdir". Macrina, zamanının çoğunu dua etmekle ve küçük kardeşi Peter'in ruhani eğitimi ile geçirmiş çevresi tarafından mütevazı ve namuslu bir kadın olarak nitelendirilmiştir. Babası onun evlenmesini istemiş ve nişanlamıştır. Ancak nişanlısı düğünden önce yaşamını yitirmiştir. Nişanlısıyla nişanlandıktan sonra, Macrina başka bir erkekle evlenmenin uygun olmadığını düşünmüştür. Ne var ki Mesih'i ebedi damat olarak görmüştür. Kendini dinine adamış bir rahibe olmuş ve yaşamını bu şekilde sürdürmüştür.

3.2. Orta Çağ'ın Hıristiyan Kadın Filozofları

Orta çağ ile birlikte Hıristiyanlığın etkisi oldukça artış göstermiştir bununla beraber kadın hakları bu artışla ters orantılı şekilde azalmıştır (Gleichauf, çev. Leyla Uslu, 2007: 27.). Bu dönemde felsefe, din ile ilişkilendirilmiş ve daha çok din üzerinden yapılmıştır. Bu dönemde felsefe tarihi "Skolastik Felsefe" olarak yoluna devam etmiştir. Skolastik felsefe, kökenini Aristoteles'ten almakta ve ayrıca Hıristiyanlığı akla ve mantığa dayandırarak dini dogmalara dayalı bir felsefi görüşü belirtmektedir. Orta çağ döneminde kadınların ciddi anlamda teolojik ve felsefi yazılarla ilgilenmelerine izin verilmiyordu (Gleichauf, çev. Leyla Uslu, 2007: 27.). Bu yüzden kadın skolastikçi yoktur, dönemin kadın filozofları başka bir akım olan ve "gözlerini kapatmak" manasını taşıyan mistik akımına yönelmişlerdir.

3.2.1. Bingenli Hildegard (1098-1179)

Bingenli Hildegard, Alman mistik hareketini ve hatta Alman felsefesini başlatan filozof olarak nitelendirilmektedir. Çocukluğundan başlayarak gizemli şeyler görmesinin ya da kendince öngörülere sahip olmasının mistik hareketini ortaya çıkarmasında önemli rol oynar. Gizemcilikle uğraşmıştır. İnsan ve insan ile ruh arasındaki bağlantı üzerine düşünmüştür. Hildegard'e göre dünya düzeni hiyerarşiktir. Hildegard sekiz yaşına geldiğinde ailesi tarafından manastıra bırakılmış ve otuz yıl boyunca yaşamını manastırda sürdürmüştür. Yaklaşık kırk yıldan daha fazla süre baş rahibelik yapmış ve akabinde ilki 1147, diğeri 1165 yılında olmak üzere iki adet manastır kurmuştur. Bu manastırlarda rahibeler yetiştirerek kadınlarında vaaz

verebildiğini göstermiştir (“Bilgelik Yolculuğunda Kadın Filozoflar”, https://www.slideshare.net/Basak72/kadin-filozoflar-09032013 (Erişim: 12.04.2017).

Resim 3.1. Bingenli Hildegard

Hildegard diğer taraftan müzisyen, hekim ve biyologdur. Hastalıkların sebepleri hakkındaki kitabından hekimlerin eğitimlerinde yararlanılmıştır. *“Vizyon Üçlemesi”* adında bir teolojik-felsefi başyapıtı bulunmaktadır (Rullman vd.,1996: 83.).

3.2.2. Sienalı Caterina (1347-1380)

Caterina, küçük yaşlarından itibaren rahibe olmayı arzulamış, ne var ki ailesi buna onay vermemiştir. Kendisi ise bu hususta ısrarcı olmuş ve neticede bu arzusunu gerçekleştirmeyi başarmıştır. Kendini çileci bir hayatın içine atmıştır. Caterina’nın felsefi düşüncesinin özünü kavramak şu cümlesi ile mümkündür: “Tanrı’yı seven insan, ancak komşusunu da sevdiği zaman gerçekten sever.” Yani Tanrı’yı seven insanı sever. Caterina ile ilgili diğer bir önemli nokta ise o, insanların kaderinin daha evvelden saptanmış olduğundan ziyade, insanın hür iradesinin mevcudiyetine ve karar verebilme yetisine inanmasıdır.

Resim 3.2. Siena'lı Katerina

3.2.3. Christine de Pizan (1365-1429)

Christine De Pizan, ilk Fransız kadın yazardır (“Kadın Filozoflar”, http://dunyalilar.org/kadin-filozoflar.html/ (Erişim: 12.04.2017). Diğer dönem filozoflarının aksine Christine de Pizan yaşamı ve felsefeyi manastırda değil yaşamın kendi içerisinde mücadelesini vermiş olduğu güçlükler ile öğrenmiştir. Genç yaşta dul kalmış ve çocuklarını tek başına yetiştirmek durumunda kalmıştır.

“*Kadınlar Kenti Üstüne*” Christine de Pizan’ın başyapıtıdır. Bu başyapıtta kendisinin içerisinde bulunduğu durumları ve kendi felsefesini “Taçlı üç kadın” alegorisi ile anlatır. Burada Taçlı üç kadın us, dürüstlük ve adaleti temsil eder (Gleichauf, çev. Leyla Uslu, 2007: 40.).

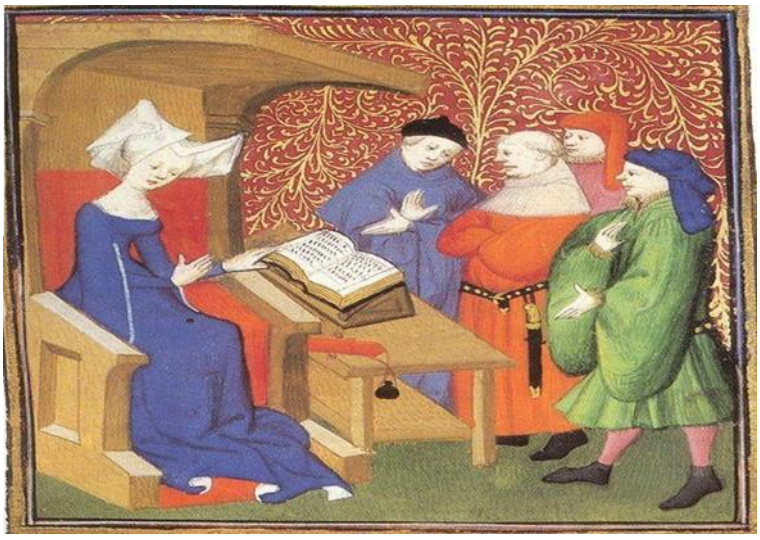

Resim 3.3. Christine De Pizan

3.3. Rönesans Çağı

İtalyan Rönesans'ı müddetince yani antikçağ kültür geleneğinin "yeniden doğuşu" ile 14.ve 15. yüzyılda yeni bir kadın tipi "Virago" kültürlü "erkek kadın" tipi ortaya çıkmıştır. Rönesans, çağı felsefe tarihi açısından herhangi bir yeni sistemin ortaya çıkmadığı bir geçiş dönemi nitelendirilir. Bu dönem bütünüyle ele alındığında kadınlar için epeyce geriye atılmış büyük bir adım olduğu dikkat çekmektedir.

Antikçağın düşünce dağarcığının yeniden doğuşu bu çağın kadın düşmanı düşüncelerinin de Rönesans'ı olmuştur. Gene de bu dönemde kadın filozoflar gerçek anlamda eşitlik için mücadelede bulunmuşlar ve modern çalışmalar yapmışlardır. "İsotta Nogarola, Laura Cerata, Veronca Franco, Vittoria Colonna" gibi kadınlar, hümanizme öncülük eden ve ikinci planda olmaktan kendilerini sıyırarak ön plana çıkmış olan kadın felsefeciler içerisinde bulunmaktadır (Zophy, 2019.).

3.3.1. İsotta Nogarola (1418–1466)

İtalya'da iyi bir ailede doğmuş olan Nogarola, on kardeşten bir tanesidir ve yaşamış olduğu hayat İtalyan Rönesans'ı dönemine denk gelmiştir. İtalyan Rönesans'ı müddetince yani antikçağ kültür geleneğinin yeniden doğuşu ile 14. ve 15. yüzyılda yeni bir kadın tipi "Virago" kültürlü "erkek kadın" tipi ortaya çıkmıştır. Bu dönem, felsefe tarihi açısından herhangi bir yeni sistemin ortaya çıkmadığı bir nevi geçiş dönemi olarak da görülmektedir.

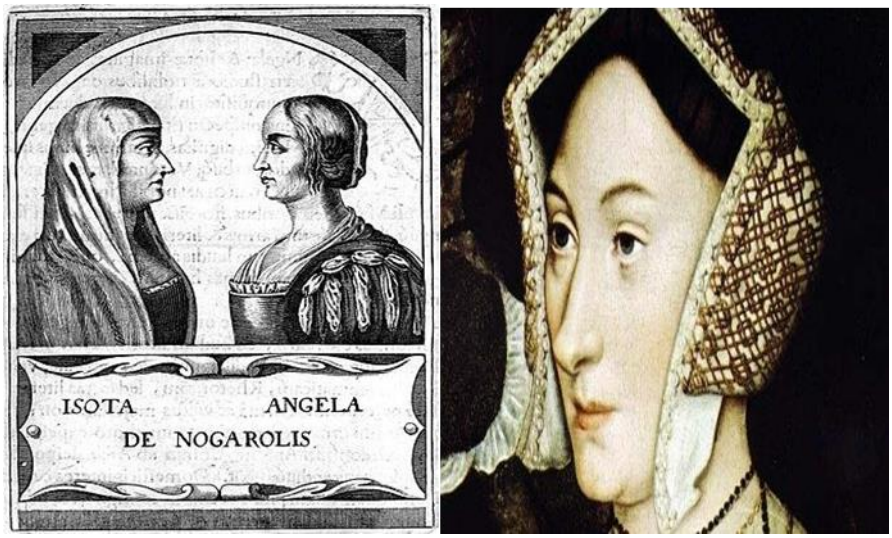

Resim 3.4. Isotta Nogarola

Antikçağın düşünce dağarcığının tekrardan doğuşu bu çağın kadın düşmanı düşüncelerinin de değişmeye başlamasına yol açmıştır. Sanat, eğitim ve kültürel zenginliklerin

aristokrat ailelere ait olduğu bu dönemde İtalya şehir devletlerine bölünmüş haldeydi ve en tanınmış kentler Venedik, Floransa ve Cenova'dır. Siyasal alanda kadınlara yer bulunmuyordu ve erkek üstün bir toplum vardı. Bu dönemde zengin ve aristokrat ailelerin çocukları iyi eğitim almış, Roma ve Antik Yunan eserleri bu eğitimlerde büyük öneme sahip olmuş ve hümanist eğitim ön planda olmuştur. Nogarola, bu dönemde ortaya çıkan bir aydın olarak okullarda verilen şiir, gramer, retorik, tarih ve ahlak felsefesi derslerini de almış, o zamanların en iyi öğretmenlerinden eğitim almıştır. İlk öğretmenleri hümanist filozoflardır. Nogarola ve kız kardeşleri; erkeklerin baskın olduğu İtalya'da kamusal hayata katılımın olanaksız olmasına karşın bir kadın için mümkün bütün kuramsal eğitimleri almışlardır. Isotta Nogarola, eğitimini Latince olarak almış ve eğitim hayatında da kabiliyetli bir öğrenci olmuş bundan dolayıda çevresi tarafından kendisine saygı duyulmuştur.

Isotta Nogarola, kendi kişisel gelişimine oldukça özen göstermiş ve yaşamı müddetince aydınlanma ve ilim için çalışmıştır. Diğer taraftan yaşamında yalnızlığı tercih etmiş bu sebepten ötürü de hiç evlenmemiştir. Isotta Nogarola 1466 yılında 48 yaşındayken yaşamını yitirmiştir. Isotta Nogarola'nın *Âdem ve Havva Üzerine Diyalog* adlı yapıtı bugünlere değin süregelen cinsiyet kimliği ve kadın doğası tartışmalarının başlangıcını oluşturmuştur. Isotta Nogarola, ardılları olan düşünür ve sanatçılar için ilham kaynağı olan önemli bir aydındır. Âdem ve Havva Üzerine Diyalog isimli eserinde, "Âdem ile Havva'nın göreli günahkârlığını bilimsel olarak tartışmış; dogmatizme bilimsel bir isyan gerçekleştirmiş, henüz Avrupa'da aydınlanma fırtınalarının esmediği dönemde erken dönemde ilk entelektüel kadınlardan biri olmuştur".

3.3.2. Tullia D'Aragona (1510–1566)

Tullia d'Aragona, 1510 yılında dünyaya gelmiş ve 1556 yılında yaşamını yitirmiş olan İtalyan bir filozoftur. Kaliteli bir eğitim almış olan İtalyan filozof Tullia d'Aragona, ünlü "*Aşkın Sonsuzluğu Üstüne Diyalog*" adlı yapıtında Platoncu bir yaklaşım ile sonsuz aşk üzerine fikirlerini ifade etmiştir. Cadı ve fahişe olduğu gibi ithamlara maruz kalmış ancak bu sebepten ötürü herhangi bir yargılanma veya işkenceye maruz kalmamıştır. Hayatı süresince dönemin en iyi kadın yazar, şair ve filozoflarından biri olarak sayılmıştır. Dönemindeki ve ardılları olan ünlü erkek filozoflardan birçoğunu etkilemiş olan Tullia'nın çalışmaları, kadınların erkeklerle eşit olmasını sağlamıştır. Ünü ve başarısı onu Rönesans'ın önemli şairlerinden biri haline getirmiştir. Gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar, yazdıkları ve edebi yetenekleri sayesinde dönemin adamlar ve ünlü şairlerle arkadaşlık imkânı bulmuştur.

Resim 3.5. Tullia D'aragona

Tullia, 30 yaşına geldiğinde Venedik'e taşınmış ve burada şair Bernardo Tasso ile arkadaşlık etmiştir. Tullia d'Aragona, "Aşkın Sonsuzluğu Hakkında Diyaloglar" adlı yapıtını 1547 yılında yazmıştır. Neo-Platoncu bir kadının cinsel ve duygusal özerk iddiası olarak başlangıçta İtalya'nın Venedik kentinde yayınlanan bu roman, Rinaldina Russell ve Bruce Merry tarafından 1997'de İngilizce olarak tercüme edilmiştir. Bu felsefe kitabı, türünün ilk örneğidir.

Rönesans'ın yükselişi esnasında kadınlara kısmi bir özgürlük alanı sağlanmasının ve kadınların elde ettiği bu küçük özerkliğin var olduğu dönemde ortaya çıkabilmiştir. Erken dönem İtalya Rönesans'ının yazarlarından olan ve 1418–1466 yıllarında Venedik'te yaşayan İsotta Nogarola'dan sonra İtalya'da ortaya çıkan en önemli düşünürlerdendir. Tullia'nın yaşamı boyunca, her türlü şehvetli deneyimlerin kutsal sayıldığı düşünülüyordu ancak Tulia, çalışmalarında tüm cinsel güçlerin kontrol edilemez ve kusursuz olduğunu ancak, manevi ihtiyaçlarla birleştirildiğinde ahlaksız sevgiyi yarattığını savunuyordu. Aşkın onurlu olabilmesi için, bu esere göre hem erkeklerin hem de dişilerin, vücutlarının ve ruhlarının cinsel ve manevi isteklerini kabul etmeleri ile mümkündür.

Tullia, kadınları hem cinsel nitelikleri hem de akıllarıyla erkeklerle eşit seviyede tutmakta ve erkek kadın eşitliğini savunmaktadır. Bu anlamda Avrupa Aydınlanması öncesi önemli düşünürlerdendir. Tullia d'Aragona, Venedik ve Floransa'dan sonra doğmuş olduğu şehir olan Roma'ya dönmüş ve 1556'da Roma'da ölmüştür. Ölümünden sonra, eserleri 1552, 1694, 1864, 1912, 1974, 1975 ve 1980 yıllarında İtalyanca olarak yayınlanmıştır. Tullia d'Aragona'nın çalışmaları, Chicago Üniversitesi'nden "Erken Modern Avrupa'daki Diğer

Sesler” başlığı ile ele alınmıştır. Rönesans dönemi kadın yazarlarından olan Tullia d’Aragona’nın metinleri, kadınların özgürleşmesinin tarihçelerinden sayılmaktadır.

3.3.3. Teresa von Avila (1515 – 1582)

Teresa Sánchez de Cepeda y Ahumada olarak doğan Saint Therese, zengin bir Kastilya soylu ailesinden geldi. Baba tarafından büyükbabası Juan Sanchez, bu serveti bir kumaş ve ipek tüccarı olarak elde etmişti. Hristiyan inancına geçen Yahudilere "Converso" idi ve böylece zenginliğe rağmen ve çocuklarını ve torunlarını da etkileyen ikinci sınıf bir kişi olan bir asalet mektubu satın aldı.

Teresa'nın eğitimli ve yardımsever ebeveynleri çok dindardı; bu aynı zamanda birçok çocuğunu şekillendirdi. “Hermit ve Moors'a karşı savaş” oynadılar. “Libro de la vida” (1565) adlı otobiyografisinde Teresa, yedi yaşında bir çocuk olarak on bir yaşındaki kardeşi Rodrigo ile birlikte moors'a şehit olarak ölmeye gittiklerini bildirir. “Yakında, okuduğum gibi cennette var olan o büyük mallara ulaşmak” istedi.

Resim 3.6. Teresa Von Avila

14 yaşında, güzel, çok yetenekli ve sportif-sosyal kız, muhtemelen sağduyusu, duyarlılığı, duygusallığı ve bilgeliği ile çok benzer olduğu ve moda şövalye romanları için bir tercihi paylaştığı annesini kaybeder.

Ciddi bir hastalık, Augustinian rahibeleriyle kısa bir yatılı okul dönemini sona erdiriyor. Genç kadın, dünyevi hayattaki neşesi ile onu babasının iradesine karşı, 1535'te acemi olarak Carmelites'e götüren cehennem ve sonsuzluk korkusu arasındaki ikilemi güçlü bir şekilde hisseder. Derin dini deneyimlerden sonra, burada da hastalanır. İç duanın gücünü tekrar nasıl

kaybettiğini hisseder ve daha çok feodal bir manastırın sosyal yaşamında beklenen meslekten uzaklaşmaya çalışır. Bir yandan Tanrı beni çağırdı, diğer yandan dünyayı takip ettim." Bu duruma nasıl dayandığını hiç bilmiyor, 45 yaşındaki daha sonra kendi biyografisinde yazıyor. 40 yaşında, içsel dönüşümünü yaşadı ve 1558'de din kız kardeşleri için, Clarisse'leri örnek anınca, başlangıçta Carmelites için geçerli olan tövbe ve yoksulluk duası, dünyadan sıkı bir kopma kuralını yeniden tanıtmaya karar verdi. Kısa süre sonra kendilerine "descalzas", "diskalced" diyorlar. Kendisi de sadece manastırının sessizliğinde yaşamak isteyen Teresa, şimdi 1562'den itibaren büyük direnişe karşı, aynı zamanda kendi saflarından, ama nihayetinde Papa ve Philip II'nin desteğiyle ve ülkenin dört bir yanına birçok yolculukta Haç John'un iş birliğiyle, 17 kadın ve erkek manastırını hassas sağlığına rağmen, reform ruhları içinde yönlendirmiştir.

31 şiiri ve 458 mektubu da dâhil olmak üzere zengin ve çeşitli Avila Therese'nin yazılarıdır. Hepsi, neşeli ve her şekilde dünyayı inkâr eden, çok kişisel, ruhsal-mistik deneyimlerini, genellikle günlük yaşamlarından ve kendi, mizahi ve canlı bir şekilde tarif edilen deneyimlerinden aldıkları doğrudan çekici görüntülerde, diğer insanlara yaklaştırma yeteneği göstermektedir.

Teresa'nın ölümünden sonra, ölüm yeri olan Alba ile 1562'deki ilk manastır vakfı Convento de San José'nin doğum yeri olan Avila arasında vücudu hakkında bir anlaşmazlık çıktı. Mucizevi şeylerin bozulmaz olduğu ve harika bir koku yaydığı söyleniyordu- ve bu yüzden herkes onu ya da en azından mucizevi bir parçasını istedi...

Ölümünden sadece 32 yıl sonra, Teresa, 1614'te dövüldü, 1622'de kanonize edildi ve 1627'de İspanya'nın müdavimleri olarak atandı.

3.4. Aydınlanma Çağı

Aydınlanma Çağı olarak isimlendirilen tarihsel dönem, Aydınlanma felsefesinin 18. yüzyılda doğup benimsenmeye başladığı dönemdir. Bu çağda kadınlar hala eskiden olduğu gibi, mal sahibi olma, hürriyet veya fikirlerini özgür bir biçimde ifade hakkından mahrumdur. Aydınlanmanın birkaç erkek kuramcısı, mesela Jean De Condorcet kadına da eşit haklara sahip olma imkânı tanınmadıkça devrimin maksadına varamayacağını ifade etmiştir. Bilgi teorisinin iki düşünme yolu, aydınlanma felsefesinde baskın rol üstlenir. Rasyonalizm ve Empirizm

Fransız devriminin ideali olan özgürlük, eşitlik, kardeşlik hiçbir şekilde kadınlar için geçerli olmayınca kadınlar yeni baştan ocak başına yollanırdı. Onlar erkeklere hizmet etmeli, annelik rolüne yoğunlaşmalılar öngörüsü bulunmaktaydı.

Düşünsel romantik akım felsefenin büyük sistemler kurma geleneğinden ayrıldı. Romantik akım zaman bakımından aydınlanmanın son zamanlarıyla kesişip Alman idealizm felsefesiyle yapılan hesaplaşmalar içinde oluşmuş ve gelişmiştir. Kadın ve erkek romantikler aydınlanmacıların ideali olan hoşgörü ve eşitliği silmek istemiyor, duygularla beslemeyi istiyorlardı.

3.4.1. Mary Astell (1666 – 1731)

"Eğer Tanrı kadının anlayış yeteneğini kullanmasını istemeseydi, ona bunu vermezdi; çünkü o hiçbir şeyi boş yere yapmaz." (Mary Astell).

Mary Astell (Newcastle,12 Kasım 1666 – Londra,11 Mayıs 1731) İngiliz bir feminist yazar ve retorisyendir. Kadınlar için eşit eğitim haklarını savunması ona "ilk İngiliz feminist" unvanını kazandırmıştır. Mary Astell'in hayatıyla ilgili az sayıda kayıt bulunmaktadır. Biyografi yazarı Ruth Perry şöyle diyor: "Bir kadın olarak, ticaret, siyaset veya hukuk dünyasında yeri yoktu. Doğdu, öldü. Şu dünyada birkaç yıllığına küçük bir evi oldu. Bir banka hesabı vardı. Chelsea'de bir hayır okulunun açılmasına yardım etti. Kayıtların hepsi bu işte (Broad, 2015)."

Resim 3.7. Mary Astell

Astell'in yazışmalarından yalnızca dördü, onlar da dönemin önemli adamlarına yazılmış olduklarından, korunmuş durumda. Biyografisini araştıran Ruth Perry, birkaç mektup daha buldu ve yazdığı bazı notları da ortaya çıkardı, ancak Mary Astell, varlıkları ve bu arada

sakladıkları belgeleri kuşaktan kuşağa geçen zengin aristokratlarla yazışmamış olsa, hakkında bilgi sahibi olunamayacaktı. Babası Peter Astell, yerel bir kömür şirketini yöneten, muhafazakâr kralcı bir Anglikan'dı. Sekiz yaşına geldiğinde, resmi bir öğrenim görmeyen Mary, amcası tarafından eğitildi. Amcası Ralph Astell, alkol bağımlılığı İngiltere Kilisesi'nden uzaklaştırılmasına neden olan eski bir din adamıydı ve öğretim programını, Aristo, Platon ve Pisagor gibi radikal filozoflara dayandıran Cambridge felsefe okulu ile ilişkilerini sürdürüyordu. Mary on iki yaşındayken babası öldü. Mirası, küçük kardeşi Peter'in yüksek öğrenimine ayrıldığı için, maddi zorluklar nedeniyle Mary ve annesi, teyzesinin yanına yerleştiler (Schnorrenberg, 1987: 250-251).

1688'de, annesinin ve teyzesinin ölümünden sonra, Mary Astell, Londra'ya (Chelsea) taşındı. Burada dönemin edebiyat ve felsefe çevrelerinde etkili bazı kadınlarla (Leydi Mary Chudleigh, Elizabeth Thomas, Judith Drake, Elizabeth Elstob ve Leydi Mary Wortley Montagu gibi) tanıştı. Çalışmalarını sürdürebilmesinde ve kitaplarının yayınlanmasında bu etkin çevrenin büyük yardımı oldu. Ayrıca, hayır işleri ile tanınan Canterbury Başpiskoposu William Sancroft'la da temas halindeydi. Sancroft, Astell'e mali açıdan yardım etti ve onu gelecekteki yayıncısıyla tanıştırdı.

Mary Astell, kadınların da erkekler kadar akılcı olduklarını ve aynı eğitim hakkına layık oldukları fikrini savunan ilk İngiliz kadınlarından biriydi. "Dünyaya bir bahçedeki laleler gibi güzelliğinizi göstermek için geldiyseniz ve başka bir şeye yaramıyorsanız, nasıl mutlu olabilirsiniz?" diyordu. 1694'te yayınlanan "Kadınlar İçin Önemli Bir Öneri"si, fikir hayatına katılmalarını sağlamak amacıyla, kadınlar için bir üniversite planı sunuyordu. Bu düşüncelerini geliştirerek, 1697'de önerisinin ikinci cildini yayınladı. Astell, dönemindeki kadınların kariyer seçeneklerinin, annelikle rahibeliğin ötesine taşınmasını öneriyordu.

Astell, 1700'de, "Evlilik Üzerine Bazı Düşünceler" ini yayınladı. 1700'lerin İngiltere'sindeki evlilik kurumunun felsefi temellerini şiddetle eleştiriyor ve kadınları aceleci veya iyi düşünülmemiş bir seçimin olası tehlikelerine karşı uyarıyordu. Mazarine Düşesi'ni, yetersiz eğitimin ve eşitliksiz bir evliliğin tehlikelerine örnek olarak gösteriyordu. Eğitimin, kadınların daha doğru evlilik seçimleri yapmalarına ve evlilik kurumunun zorluklarının üstesinden gelebilmelerine yardımcı olacağını savunuyordu. Astell, eğitim, karakter ve servette görülen farklılığın giderek acılara yol açabileceğini ileri sürmekte ve kısa süreli geçici cazibe yerine, kalıcı arkadaşlığa dayanan bir evliliği önermekteydi. 1704'te, "Krallıkta İsyan ve İç Savaşın Nedenleri Üzerine Tarafsız Bir İnceleme"yi ve "Muhalifler ve Sahipleri"ni, 1705'te,

“İngiltere Kilisesinin Bir Kızının Hıristiyanlık Öğretisi”ni yayınladı. “Tanrı, kadınların akıllarını kullanması gerektiğini düşünmüyorduysa, onlara akıl vermezdi, çünkü O, hiçbir şeyi boşuna yapmaz.” diyordu.

1709’da, sosyal hayattan uzaklaştı. Kız öğrenciler için, Chelsea’de, Hıristiyan İrfanının Yaygınlaştırılması Derneği’nin bir simgesi olarak, Leydi Catherine Jones ve Leydi Elizabeth Hastings’in maddi destekleri ile müfredatını kendisinin hazırladığı bir hayır okulu kurdu. Altmış yaşına geldiğinde, Leydi Catherine Jones tarafından birlikte ikamete davet edildi. Astell, kanserli sağ göğsünü aldırdığı mastektomiden birkaç ay sonra 1731’de öldü. Son günlerinde tanıdıklarını görmeyi reddetti ve tabutuyla birlikte bir odada ölümü bekledi. Chelsea Kilisesi bahçesine gömüldü.

Mary Astell, hem döneminin erkekleri hem de kadınları ile özgürce tartışabilme yeteneği ve özellikle argümanlarını tarihe dayandırmaktan çok, felsefi tartışmalara (René Descartes’ın etkisiyle) girerek, kadınların toplumdaki yerini ve nedenlerini sorgulayan, sarsıcı ve çığır açan düşünceleriyle tanınmaktadır. Descartes’ın düalizm teorisi, Mary Astell’in, kadınların da erkekler gibi akıl yürütebilme yeteneğine sahip olduklarını savunmasını ve “Eğer bütün insanlar özgür olarak doğuyorsa, neden bütün kadınlar köle?” sorusunu sorabilmesini sağladı.

3.4.2. *Mary Wollstonecraft (1759–1797)*

İlk defa İngiltere’de kadınların toplumsal hakları üzerine bir kitap yayınladı. Böylece feminizmin temelleri atılmış oluyordu (Mary Wollstonecraft). 18. yüzyıl, yani Aydınlanma Çağı’nın radikal feminist düşünür ve yazarı Mary Wollstonecraft, 1759 Londra’sında yaşama gözlerini açmış ve bu çağda bulunan bütün kadınlar gibi kendisi de erkek baskın bir ortamda değişik dayatmalarla karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki Mary’nin kendi babası dahi böyleydi. Babası annesine kötü davranan biriydi ve Mary bazı zamanlarda bu kötü davranışları engellemek amacıyla annesinin odasının önünde nöbet dahi tutmak zorunda kalıyordu. Bu durum erkek egemen bir toplumun yansımalarına çarpıcı bir örnektir. Mary küçük yaştan itibaren zekâsının da yardımıyla herhangi bir resmi eğitim almamasına karşın eğitimini ilerletmeyi başarabilmiş, kendi iç dünyasında kadın olmayı ve evliliği sorgulamaya başlamıştır.

Mary 19 yaşına bastığında hayatını idame ettirebilecek geliri elde etmek maksadıyla bulunduğu evden ayrılmış ve dadılık yapmaya başlamıştır. Dadılık yaptığı zaman zarfında özellikle kız çocukların eğitimine yönelik yeni yeni bilgiler edinmeye başlamış kendisini

geliştirme fırsatı yakalamıştır. Ancak yapmış olduğu bu işi kendisine çokta uygun bir iş olarak görmüyordu. Bu süreçte ailesel sorunlardan yine kurtulamamış bu defa da kız kardeşi Eliza'nın iyi gitmeyen evliliğini sonlandırmasında görev alarak çok sayıda tenkite uğramıştır. Bunun için ise "Biliyorum, ben bir kadının eşini terk etmesine çirkin bir şekilde sebep oldum" diyor. Ancak esasında kadınların yoksulluk içerisinde yaşamamak için eşlerinin yanından ayrılamadıkları bir zamanda, kendisi kadınların planlı ve düzenli bir eğitim almalarını ve bir meslek sahibi olmalarının çok önemli olduğu kanaatindeydi. Öyle ki bu fikirlerini 1787 yılında yayımlamış olduğu *Thoughts on the Education of Daughters* isimli eserinde de ifade etmiştir.

Resim 3.8. Mary Wollstonecraft

1784'de Eliza ve arkadaşı Fanny ile bir okul kurdular fakat Fanny'nin giderek kötüleşen sağlığı onlara bir engeldi ve okulu arzu ettikleri gibi devam ettiremediler. Fanny'nin yaşamını yitirmesinin ardından 1786'da Mary: "A Fiction" adlı ilk romanını yazdı ve 1788'de yayınlandı. Bu romanında evliliği ataerkil bir kurum olarak görerek eleştiriyor ve romanın kahramanını sevgisiz bir evlilik içinde yaşamak mecburiyetinde kaldığını, sevgi ve şefkat ihtiyacını romantik bir arkadaşlık ihtiyacında olduğunu anlatıyordu. Kim bilir belki de burada Fanny ile kendini anlatıyordu. Bundan sonra mürebbiye olarak gittiği İrlanda'da 1788 yılında basılacak olan ilk çocuk kitabı *Original Stories From Real Life'ı* yazmış ve çocuklara yaşamın masaldan ibaret olmadığını anlatmıştır. Yaşamı eğitimle ilgilenerek geçtiğinden ve bu depresif döneminde mutsuzluğunun aslında ne ailesinden ne de Tanrı'dan geldiğini, yalnızca imtiyazlı ve eğitimli erkeklerin, kadınların eğitimini ve özyönetimini reddetmesinden kaynaklandığının farkına varmıştır. Zaman içerisinde kendi gücünün farkına varan Mary, evlenmesinden kaynaklı sosyal damgadan mutsuz olmasına rağmen evli ve düşünemeyen kadınlardan kendini yüksek görmeye başlamıştır.

Olympe, *Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisi*'ni yazarken, Mary de cinsiyetler arası eşitliği savunduğu en ünlü eseri Kadın *Haklarının Gerekçelendirilmesi* (A Vindication of the Rights of Women)'ni yazdı ve Olympe gibi o da Fransız Devrimi'nin sadece erkeklere eşitlik ve demokrasi getirdiğini savundu. Bu dönemde temel olarak Olympe kadınların siyasal rolleri ve Mary ise kadınların sosyal varoluşu üzerine çalışmalarıyla dikkat çekiyordu, ona göre bu durum erkeklerin insanlığın tek gerçek temsilcisi, kadınların ise rasyonelliğin tam tersi olarak görülmelerinden kaynaklanıyordu (Aydınlanma Çağı'nın radikal kadını: Mary Wollstonecraft https://gaiadergi.com/aydinlanma-caginin-radikal-kadini-mary-wollstonecraft/,10.01.2022).

Fransız Devrimi'ni daha yakından izlemek amacıyla gitmiş olduğu Paris'te yalnızca Jakoben siyasetiyle değil bununla beraber kendi cinselliğiyle de tanışmıştır. Burada Amerikalı tüccar "Gilbert Imley" ile yaşamış olduğu ihtiraslı birliktelikten ismini Fanny koyduğu bir kız çocuğu doğurmuş ve Imley İskandinavya'ya kaçmıştır. Mary bu acıdan dolayı iki defa intihara teşebbüs etmiştir.

Zor zamanlarının ardından Londra'ya dönüşüyle beraber Godwin'le yeniden görüşmeye başlayan Mary, Joseph Johson'la çalışmaya da devam etmişti. Godwin, 1796'da yayınladığı "Letters Written during a Short Residence in Sweden, Denmark and Norway" isimli kitabını okumuş ve "eğer bir adamı yazarına âşık etmek üzere yazılmış bir kitap varsa, o kitap bu olmalı" demiştir. Bu aşkın neticesinde hamileliğini gizli tutarak evlendiği Godwin'den *Frankenstein* kitabının yazarı olacak kızı Mary Shelley doğmuştur. Ancak kızını sadece 10 gün sevebildikten sonra Mary Wollstonecraft, "kadınların, doğum yüzünden ölmeyecekleri bir dünya olacak, biliyorum." sözlerini söyledikten sonra hayata gözlerini kapamış ve yaşantısıyla "*Feminizmin Annesi*" lakabını hak etmiştir.

3.4.3. Olympe de Gouges (1748 – 1793)

> "Kadının idam sehpasına çıkma hakkı var; aynı şekilde bir konuşma kürsüsüne çıkma hakkı da verilmeli ona…" (Olympe de Gouges).

Olympe de Gouges, 1748-1793 yılları arasında yaşamış Fransız asıllı kadın filozof ve yazardır. Kadın hakları üstüne ilk defa düşünce üreten aydınlardan biri ve Aydınlanma döneminin en tanınmış kadın düşünürlerindendir. Kilise ve evlilik kurumu özelinde eleştirel düşünceler yazmış, toplumsal sorunlara dikkat çeken romanlar kaleme almıştır. Fransız Devrimi esnasında aktif rol almıştır. İdam cezasının kaldırılması, mahkemelerde halk jürilerinin kurulması, Fransız sömürgelerindeki kölelerinin özgürlüklerinin alınması, gayrı meşru çocukların tanınması, evlat edinme hakkının tanınması, gelir vergilerinin adaletsizliği, yoksulluk gibi konularda

mücadelede bulunmuştur. “Kadının ve Kadın Yurttaşın Hakları Bildirisi” adlı eserinde kadın-erkek eşitliğini savunmuştur. Olympe de Gouges, meclisin çıkarmış olduğu “Erkek ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” yanıt olarak 1791 yılında “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Metninin” yayımlanmasına öncülük yapmış lider kadınlardan biridir.

Resim 3.9. Olympe de Gouges

3.4.4. Bettina von Arnim (1785 -1859)

Bettina von Arnim diğer adı ile Arnim Kontesi 1785 yılında Almanya’da doğdu. Bettina von Arnim nin birçok özelliği bulunmaktaydı bunlardan bazıları; bir yazar olması, beste yapması, aynı zamanda şarkı söyleyip görsel sanatlarla da uğraşmasıydı.

Resim 3.10. Bettina Von Arnim

3.5. 19. Yüzyıl Kadın Filozofları

3.5.1.Hedwig Bender (1854 – 1928)

Hedwig Bender, "1854 yılında Lüksemburg'da Prusyalı bir subayın kızı olarak doğdu ve annesi Adelheid von François aracılığıyla yazar Louise von Françoisile akrabaydı. Babasının naklinden sonra çocukluğu Silezya'daki Glatz'da geçti ve Oeynhausen'deki kız okuluna gitti. 1872'de Hannover'deki yüksek kız okulunda öğretmen olarak sınavını geçti ve daha sonra 1878'de Eisenach'a gelmeden önce Minden ve Dresden'de çalıştı. 1928'de Erfurt'ta öldü. Bender hayatı boyunca evli olmadı ve çocuğu yoktu".

Resim 3.11. Hedweg Bender

"Kadınların tıp eğitimine ücretsiz erişimi için diğer şeylerin yanı sıra imza koleksiyonları başlattı ve Genel Öğretmenler Derneği'nin Eisenach şubesinin kurucularındandı. Louise von François ile dostane bir ilişkisi vardı ve Bender'ın Eisenach'ta geçirdiği süre boyunca iki kadın arasında bir mektup alışverişi yapıldı". Bender, bilimsel çalışmalarının yanı sıra burjuva kadın hareketinin muhafazakâr kampına da üye oldu. "19. yüzyılın sonunda kadınların eşit haklarıyla özellikle ilgilendi, ancak kadınların eş ve anne olarak rolünü sorgulamadan ve hatta onları bir meslek olarak tanımadan ikincilleştirilmelerine karşı faaliyetlerde bulundu".

3.5.2. Clara Zetkin (1857–1933)

Clara Zetkin Almanya-Marksist Teorisyenlerinden ve İlk Kadın Hakları savunucularındandır. Kendisi Saksonya şehrinde doğmuştur. Eğitimini öğretmenlik yapma üzerine almıştır. 1874 yılında Almanya'da bulunan işçi ve kadın hareketleri saflarında boy göstermeye başlamıştır.

Öyle ki çok geçmeden 1878 yılı itibariyle de Almanya Sosyalist İşçi Partisi'ne (SAP) katılmıştır. Clara Zetkin, Almanya Sosyalist İşçi Partisi'den yakın arkadaşı "Rosa Luxemburg" ile beraber devrimci radikal solun bilinen isimleri içerisinde yer almıştır.

Zetkin kadınların oy hakkı ve fırsat eşitliği gibi konularda kadın politikasına da eğildi. Sosyal demokrat kadın hareketini geliştirmeye çalıştı, 1891'den 1917'ye kadar SDP'nin kadın gazetesi Die Gleichheit'in editörlüğünü yaptı. 26-27 Ağustos 1910 tarihinde Danimarka'nın Kopenhag kentinde 2. Enternasyonal'e bağlı kadınlar toplantısında (Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı) Clara Zetkin, 8 Mart 1857 tarihindeki tekstil fabrikası yangınında ölen kadın işçiler anısına 8 Mart'ın Dünya Kadınlar Günü olarak kutlanması önerisini getirdi ve öneri oybirliğiyle kabul edildi.

Clara Zetkin, I. Dünya Savaşı sırasında "Karl Liebknecht", "Rosa Luxemburg" ve öbürkü nafiz SDP siyasetçileriyle beraber partinin Burgfrieden politikasına, savaş döneminde grev yapılmayacağına ve hükümetin ve savaşın eleştirilmeyeceğine yönelik düşüncelerle mücadele etti. Savaş karşıtı düşüncelerinden ötürü birçok kez tutuklanmış olmasına rağmen, gene de Berlin'de 1915 yılında savaş karşıtı "Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nı" düzenledi.

Ocak 1919'da Almanya Komünist Partisi kuruldu. Zetkin, partiyi 1920-1933 arası Reichstag'da temsil etti. Sovyetler Birliği'nin kurucusu Lenin ile 1920 yılında Kadın Sorunu merkezli bir görüşme yaptı. "1924'te kadar KPD'nin merkez ofis üyesi, 1927'den 1929'a kadar partinin merkez komitesi üyesi oldu. 1921'den 1933'e kadar Komintern'in idari komitesinde yer aldı. Ağustos 1932'de kıdeminden dolayı başkanı olduğu Reichstag'da nasyonal sosyalizm ile savaşılması gerektiği çağrısında bulundu".

Adolf Hitler'in Almanya Komünist Partisi'ni Reichstag yangınından sonra yasaklamasıyla Zetkin yaşamının son dönemlerini Sovyetler Birliği'nde sürgüne yollanmış olarak geçirmek zorunda kaldı. 1933 yılında Moskova'da enfarktüs geçirerek yaşamını yitirerek ve burada toprağa verildi. Almanyanın Doğu-Batı birleşmesi olana dek doğu bölümünde var olan 10 Mark banknotlarının üstünde resmi vardı.

3.5.3. Rosa Luxemburg (1871–1919 Rusya)

Rosa Luxemburg bazı kaynaklara göre 1870 bazı kaynaklara göre ise1871 yılında ybir Yahudi ailenin evladı olarak Polonya'da dünyaya gelmiştir.Çok genç sayılabilecek yaşta sosyalizmle tanışıp solcu gruplarla birlikte hareket etti. Henüz 18 yaşında iken içerisinde yer aldığı gruplar

ve siyasi düşüncesi nedeniyle İsviçre'ye kaçmak durumunda kalmıştır. 1889 yılında İsviçre'nin Zürih Üniversitesi'nde tarih, felsefe, ekonomi, matematik ve politika, eğitimi almış bu dönemde hayatına sirayet edecek kişilerle tanışmıştır.

1890 yılında Bismarck'ın sosyal demokrasiyi yasaklayan kanunun lağvedilmesinin peşinden, sosyalist parlamentoya girdi. "Parlamentoya giriş, dönemin sosyal demokratlarının devrimci uçtan uzaklaşmasına ve parlamentoda daha etkin olabilmek için çalışmasına neden oldu. Bu, Rosa Luxemburg'un da dahil olduğu devrimci görüş çizgisindekileri rahatsız etmekteydi. Bu sırada Zürih'te öğrenim görmeye devam eden Rosa 1898 yılında doktorasını tamamladı. Özgür bir Polonya için çalışmalarına devam etse de onun kafasındaki tabloda Almanya, Avusturya ve Rusya'da devrim gerçekleştiği takdirde Polonya özgür olabilirdi". Bu tablo milliyetçi bir çizgi çizen Polonyalı sosyalist grupların ve Polonya Sosyalist Partisi'nin ondan daha da uzaklaşmasına neden oldu. Daha sonra bu fikirleri Rus sosyalist çevreler ile de münasebetinin bozulmasına neden oldu.

1898 yılında Gustav Lübeck ile evlenerek Berlin'e taşındı, Alman vatandaşlığı kazandı. SPD'nin (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) aktif bir üyesi oldu. "1900 yılına gelindiğinde Luxemburg'un fikirleri tüm Avrupa'da sosyalist çevrelerde büyük yankı uyandırmakta, yazdığı makaleler ilgi görmekteydi. Özellikle Eduard Bernstein'in düşüncelerine getirdiği eleştiriler ile öne çıkıyordu. Alman militarizminin yükselen değer olması Luxemburg'u fazlası ile rahatsız etmiş, bu hususta parti ile de görüş ayrılığına düşmüştür. 1904 ile 1906 yılları arasında siyasal çalışmaları ve düşünceleri sebebiyle 3 defa ceza evine girmiştir. "Aldığı hapis cezaları onu yıldırmadı, faaliyetlerine devam etti. SPD'nin eğitim merkezlerinde Ekonomi ve Marksizm öğretmeye başladı".

Savaşın başlaması ile esmeye başlayan milliyetçi rüzgâr Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin de milliyetçi söylemlerde bulunmasına neden olmuştu ki bu Luxemburg'un fikirleriyle tümüyle zıtlık oluşturmaktaydı. Bu nedenle parti ile bulunan bütün bağını kopardı. Rosa Luxemburg, Bolşevik lider Lenin'in Dünya Savaşı'na yönelik tutumuna destek vererek bütün dünya uluslarının sömürgeci otoritelere karşı mücadelede bulunması gerektiğinin en etkin savunucularından biri oldu. Mensubu olduğu grubun Alman yönetimine karşı tutum ve davranışlarından ötürü 1916 yılında hapis cezası almış, cezaevinde kaldığı zaman içerisinde çok sayıda makale yazmıştır. Yazmış olduğu makalelerinde bilhassa Rus devrimi üstünde durup, Bolşeviklere ağır eleştiriler dikkat çekicidir.

18.yy sonlarında Aydınlanmanın başlangıcındaki kadının da erkek gibi akıl yeteneğine sahip olduğu düşüncesi silinerek, geleneksel kadın imgesine tekrar dönülmüştür. Bu durum, kadın haklarını savunmakta olanların harekete geçmesine yol açmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, 20. yy kadın filozoflarından Rosa Mayreder ve Karen Horney incelenecektir.

3.6. 20. yy Kadın Filozofları

3.6.1. Rosa Mayreder

Viyana'da dünyaya gelen Rosa Mayreder, toplamada oniki çocuğa sahip orta düzeyli bir ailenin kızıdır. Mayreder erkek kardeşleri gibi etkin bir okul eğitimi alamamış olmasına karşın, yinde babası onun piyano, resim, Fransızca, latince ve yunanca dersleri almasına imkan tanımıştır.

Resim 3.12. Rosa Mayreder

Rosa Mayreder özünde bir kadın hakları savunucusudur. Diğer taraftan o bir flozof, sosyolog, yazar ve ressamdır da aynı zamanda. Mayarder "Kadınlık Eleştirisi (1905 ve 1923)" isimli yapıtıyla popüler olmuş, felsefi konularda "Arthur Schopenhauer" ve "Friedrich Nietzsche" ile yoğun bir tartışma sürecinde bulunmuştur. Mayarder birçok roman ve öykü yede imza atmış, yaşamış olduğu zaman zarfında "cinsiyet sorunu" ile uğraşmış ve kadınların görünüm ve kişiliklerini kendilerinin belirleme hakkının üzerinde devamlı durmuştur:

Kadınların konumu 'kadının doğası gereği' esasına göre belirlenmeye çalışıldığı ve buradan yeni normlar kazanılacağı umulduğu sürece, kadın cinsiyetinin eşitliği yasal olarak tanınsa da gerçek bir kendi kaderini tayin hakkı olmayacaktır.

"Kadınların ne olduğu ancak onların ne olmaları gerektiği önceden belirlenmezse bilinebilir."

(Rosa Mayreder)

1883 yılında, başka kadın hakları savunucuları ile beraber 1903'e kadar başkan yardımcısı olduğu "Avusturya Kadın Derneği" ni kurdu. 1889'dan beri "Kadın Belgeleri" dergisinin editörlüğünü yaptı. 1. Dünya Savaşı'ndan önce "Bertha von Suttner" ile barış hareketine katılmış, 1919'dan itibaren başkanlığını yapmış olduğu "Uluslararası Barış ve Özgürlük Kadın Ligi'nde" çalışmıştır. Mayreder'in ta o zamanlarda "Kadınların ne olduğu ancak onlara ne olmaları gerektiği dayatılmadığında ortaya çıkacaktır" tezinin güncelliğinin günümüzdede devam ettiği dikkat çeken bir ayrıntıdır. Buradan hareketle ezilenlerin yanında olacaklarını beyan eden bazı güç odaklarının bu vaatleri ışığında kendilerine destek veren kadınları gücü elde edince pasifize hale getirmeleri üzerinde durulması gereken bir başka ayrıntıdır. Rosa Mayarder 1938 yılında Viyana'da hayata gözlerini yummuştur (Avusturya'nın kadın hakları savunucusu: Rosa Mayreder, https://www.ekmekvegul.net/bellek/avusturyanin-kadin-haklari-savunucusu-rosa-mayreder, 08.01.2022).

3.6.2. Karen Horney (1885-1952)

Karen Horney 1885 yılında bir Alman kenti olan Hamburg'a ait küçük bir köyde dünyaya gelmiştir. Horney'in babası sert ve güçlü bir mizaca sahip ancak kadınları ikinci planda gören ve erkek üstünlüğüne inanan biridir. Ancak annesi babasına göre tam aksi özelliklere sahiptir. Annesi babasından on sekiz yaş daha küçük genç ve güzel olmasının yanında özgür düşünceli bir kadındır. Kendi öz annesinden doğmuş olan bir abisi ve babasının annesinden önceki eşinden olmuş biri kız diğeri erkek iki kardeşi daha vardır. Babasının erkek egemen dünya görüşünün de tesiri ile olsa gerek abisini hukuk alanında eğitim alması ve kariyer yapması yönünde teşvik ederken Horney'in eğitim görmesine ise karşı çıkıyordu. Ancak Horney annesinin de büyük desteği sayesinde tıp eğitimi almayı başarmıştır. Horney 1909 yılında evlenmiş, yapmış olduğu bu evlilikten üç çocuğu olmuş, 1938 yılında 29 yıl süren evliliği bitmiştir. Horney 1932 yılı itibariyle Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş burada "Chicago Psikanaliz Enstitüsünde" yönetici olarak işe başlamış, 1934 yılın da ise "New York Psikanaliz Enstitüsünde" ders vermeye başlamıştır. 1939 yılında yayınlamış olduğu "Psikanalizde Yeni Yollar" kitabında ifade ettiği düşünceleri sebebiyle "New York Psikanaliz Enstitüsü" üyeleri ile fikir ayrılığı yaşamış, iki yıl sonra buradan ayrılmış ve "Karen Horney Psikanaliz Enstitüsü'nü" kurmuştur.

Resim 3.13 Karen Horney

1950 yılında yayımlamış olduğu "Nevrozlar ve İnsan Gelişimi" isimli yapıtında kendi dünya görüşüne ve savunduğu tezlere detaylıca değinmiş, iki yıl sonra da yakalanmış olduğu kanser hastalığını yenememiş ve yaşamını yitirmiştir.

3.6.3. Virginia Woolf (1882-1941)

Kadının genel olarak toplumdaki ve tarihteki yeri, özel olarak da edebiyatdaki yeri düşünüldüğünde akla gelen ilk isimlerden biri Virginia Woolfdur. Yazarın feminizm konusundaki en önemli eserlerinden biri *Kendine Ait Bir Oda* eseridir. Bu eser kadının toplumdaki yeri ve kimliğinin değerlendiriimesi bakımından yazıldığı döneme göre çok önemlidir. Aynı zamanda eser modern dönemin en yaratıcı feminist eserlerinden biri gibi değerlendirile bilir. Kadın ve erkeğin toplumdaki yerini değerlendirirken erkeklerin eğitim alması için her zaman büyük paraların kolayca toplandığı ama buna karşın kadınların eğitimi için aynı tutumun sergilenmendiğine değiniyor yazar. Aynı zamanda kadınların erkeklerin gölgesinde yaşamasını asla kabul etmiyor.

Resim 3.14. Virginia Woolf.

Kadın kocasının mülkiyeti sayılıyordu ve kadının kazandığı parayı dilediği gibi kendine harcama yetisi yoktu ve yasalar da buna izin vermiyordu. Kadının kazandığı her kuruş elinden alınıyordu ve kocası nasıl isterse öyle harcanırdı. Bu yüzden de kadınlar çalışmak, para kazanmak, ekonomik özgürlüklerini kazanmak istemiyorlardı. Çünkü erkekler kadınların parasını istediği gibi yönetiyordu. Bu yüzden de kadın para kazanmak ya da çalışmakla uğraşmak istemiyordu.

Annelerimiz bize hiçbir şey bırakmadılar ya da hiç bir şeyi vermediler. Çalışmak, para kazanmakta zorlandılar, yaptıkları tek şey çocuk doğurmak oldu.(Woolf,2016:48)

Bir cins güvende ve varlık içindeyken karşı cinsin yoksulluk ve güvensizlik içinde olması yazarı düşündürüyor. Aynı zamanda Woolf bu eserde eril cinse karşı düşmanca bir tutum sergilemiyor, her iki cinse beraber haklar tanınmasını rasyonel bir şekilde sergiliyor. Ataerkil bir yapıdan şikâyet eden yazar kadınların erkekleri olduğundan iki kat büyük gösteren ayna gibi gördüğünü belirtiyor. Bu yüzdendir Mussolini'nin kadını aşağı bir varlık gibi görmesi. Eğer kadınlar gerçeği söyleseler aynadaki görüntü bozulur, bu yüzden de kadınlar erkekler hakkında konuştuğunda kadınlar öfkeleniyor. Yani bir erkeğin bir erkeği eleştirmesinden daha çok, bir kadın bir erkeği eleştirdiğinde öfkeleniyor erkek. Kadın ve erkek arasında olan adaletsizlik Woolf'a göre 100 yıl sonra artık ortadan kalkacak, yani kadın artık himaye edilen cins olmayacak. Dükkâncı kadın otomobil kullanabilecek, himaye edilen cins hakkında bütün varsayımlar ortadan kalkacak.

Kraliçe Elizabeth dönemine vurgu yapan yazar "niye kadınların içinde dört mısra bile yazan biri çıkmamış?" sorusunu soruyor, burada kadının kendine ait bir odasının olmasına vurgu yapıyor. Neden Shakespear gibi oyunlar yazan bir kadın yok diyen Woolf, burada eğer Shakespeear`ın bir kız kardeşi olsaydı ne olurdu sorusunu sorarken aslında kadının içinde bulunduğu dönemi özetliyor. Yazara göre, Shakespear'in bir kız kardeşi olsaydı. Shakespeardan daha yetenekli olsa da kadın olduğu için eğitim almasına ve yazmasına izin verilmezdi. Shakespear'in hayali kız kardeşinin trajikomik hikâyesi üzerinden Woolf kadınların asırlar boyu çektiği acıları, maruz kaldıkları eşitsizlikleri anlatmaya çalışıyor.

Genel olarak bakılacak olursa Woolf kadınların neden erkekler kadar etkili bir yazar olamayacağı konusuna değindiğinde bu yargının temellerini araştırıyor. Kadınların erkekler kadar etkili bir yapıt ortaya koyması ve kendini tarih sahnesinde silik pozisiyondan kurtarması bazı koşulları gerektirir. Kadının ekonomik özgürlüğünün olması, kendine ait bir oda ve ev işlerinden azade olacağı boş vakit söz konusu koşullardan öne çıkanlardır. Elbette bu bahs edilen koşullardan da ilk sırada olması gereken ekonomik özgürlüktür. Ekonomik özgürlük, yeter koşul olmayabilir ama bir ön koşuldur. Bu yüzden de temelde yer alır. Woolf, ekonomik özgürlüğün ne kadar mühim olduğunu belirtmek için, halasının vefatının akabinde kendine kalan mirasa, oy hakkını elde ettiği gün ulaştığını belirterek halasından kalan mirasın, oy hakkını elde etmesinden çok daha önemli olduğunu ve kendisine kalan mirasın onu daha özgür hissettirdiğini dile getirir. Dolayısıyla bu özgürlük–yani ekonomik özgürlük – erkekten bağımsızlaşmanın ilk ve en önemli adımı olduğu için kadının düşünsel olarak da özgür olmasının zeminini oluşturur. Fakat yine de ekonomik özgürlüğün yeterli olduğu söylenemez. Çünkü kadınların tarihte bir yer edinip erkekler kadar yetkin yapıtlar, işler ortaya koyabilmesi bundan sonra başlar. Başka bir deyişle ekonomik özgürlüğünü elde eden kadın, artık kendini gerçekleştirmeye hazırdır. Kadının kendisine ait bir odasının olmasının önemi de tam bu noktada gösterilir. Kadın kendisine ait bir odada ve boş bir zamanda ortaya koyacağı yapıtlar ile yetkinliğini sunabilir.

Yirminci asrın egemen akımları içerisinde; Analitik ve Varoluşçuluk felsefesi ile Fenomenoloji, yer almaktadır. Yirminci yüzyıl kadın filozoflarının inceleneceği çalışmanın bu bölümünde sırası ile Hannah Arendt, Simone de Beauvoir, Agnes Heller ve Margaret Mead incelenecektir.

3.6.4. Hannah Arendt (1906 – 1975)

Almanya'nın Hannover şehrinde 1906'da doğan Hannah Arendt Yahudi bir ailenin ilk çocuğudur. Arendt Freiburg ve Marburg'da akademi eğitimini yaptıktan sonra felsefe öğrenmeye başlamış ve 22 yaşına geldiğinde gene burada doktora yapmıştır. Yahudi bir ailenin çocuğu olmasının da etkisi ile Almanya'da Hitler'in yönetimi ele geçirmesi ile Almanya'dan ayrılıp 1933'te Fransa'ya geçerek buradaki Yahudi göçmen hareketinde aktif olarak yer almıştır. Akabinde Fransa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne geçmiş ve buraya yerleşmiştir. Burada 1951 yılı itibariyle Amerikan vatandaşlığı almıştır. Amerika'ya yerleşmesinin ilk dönemlerinde kendisine uygun bir iş bulamamış olsa da iki yıl sonra "Princeton'da Christian Gauss konferanslarına" davet edilmiş ve bu şekilde "Califomia, Chicago, Columbia, Northwestem, Comell" ve diğer bazı üniversitelerde vermiş olduğu dersleri içeren önemli bir akademik kariyere başlamıştır. 1975 yılında hayata gözlerinin yumduğu vakit "New York'taki New School for Social Research'te" felsefe profesörü ünvanını taşımaktaydı.

Hanna Arendt felsefesi iktidar,politika, otorite ve totliterlik üzerinedir. Filozofun en ünlü eserlerinden biri *"İnsanlık Durumu"* eseridir. Bu eserde filozof Antik Yunan düşüncesinden gelen özel alan ve kamusal alan ayrımını yapmıştır ve bu onun siyaset felsefesinin temelini oluşturan bir konumdadır. Arendt bu görüşünü Antik Yunan felsefesinden alır ve ona göre *polis* Antik Yunandaki anlamıyla onun siyasi düşüncesinin en temel kavramlarından biridir. Çünkü bu kavram özel alan ve kamusal alanı ayırmak açısından çok önemlidir. Antik Yunanda *oikos* özel alana, *koine* ise kamusal alana, ya da başka bir değişle politik alana karşılık gelmektedir. *Koine* yurttaşların ortak olarak kullandığı *polis*`in alanı, *oikos* ise bireyleri , aile hayatı içinde kullanmaktadır.( Jürgen Habermas,2002:60) *Oikos* aynı zamanda bütün insani temel ihtiyaçların zorunlu olduğu bir alandır ve buradakı zorunluluk politik bir zorunluluk değil. Harendt`e göre yaşamı idame ettirmek için bu alanın olması zorunludur. Özel alan her ne kadar yaşamı devam ettirmek için zorunlu olsa da yeterli değildir ve kamusal alana mutlak ihtiyaç vardır. Arendt *polis*`te özgür olmanın koşulunu özel yaşamına yani zorunluluklarına hakim olmaktan geçtiğini ifade eder.(Hannah Arendt,1994:60)

3.6.5. Martha Nusbaum(1947)

20.yüzyılın en önemli kadın filozoflarından biri de Martha Nusbaumdur. Nusbaum hem siyaset felsefesi, hem de feminist felsefe üzerine uzmanlaşmıştır. Nusbaum`a göre önemli olan şey bir ahlak kuramının olmasıdır ve bu kuram vasıtasıyla insana kedi içinde neyi araması gerektiğini göstermeye yardım edecektir. Nusbaum Aristotelesden etkilenmişdir ve kendisinin de söylediği gibi Aristotelesin siyaset felsefesinin temelini oluşturan şey iyi bir siyasi yaşamın görevi her kesin zengin yaşadığı aynı zamanda da kendini geliştirebildiği bir hayatı olanaklı kılmaktır. Nusbaum da burdan yola çıktığını söylüyor ve onun da felsefesinin temel noktası bu fikirlerdir. Nusbaum Aristotelesin fikirlerini bir az daha ileriye götürerek insanı eşit hakların verilmesı yoluyla mantıklı bir varlık olarak tanımlıyor. Ancak bildiğimiz gibi Aristotelese göre politik bir hayvan olan insan her zaman toplumsal yaşama ihtiyaç duyar. Bu yüzdendir ki, Aristoteles insanı bir birey olmaktan daha ziyade toplum içerisindeki yaşamı ile ele alır, çünkü onun toplumsal yaşam içerisindeki yeri daha önemlidir.

Liberal teorilere bakıldığında adil devletin var olması sadece insanlara eşit haklar verilmesi ile mümkündür. Ama farklı toplumlara bakıldğında yasalar ne kadar kadın ve erkeğe eşit haklar tanısa da kadının ekonomik durumu erkekle kıyaslanamayacak kadar düşüktür. Kadınlar ise toplumsal baskı, kültürel dayatılmalar yüzünden kendi durumlarını dile getirememekde ve memnun gibi görünmektedirler. Tam da bu noktada Nusbaum`a göre önemli olan bireyleri her anlamda, ister zihinsel, ister eğitim, isterse de kültürel olarak doğru seçimleri yapacak duruma getirmekdir. Nusbaum fikirlerini Marx`ın *El yazmaları*`ndan yola çıkarark daha da açıyor ve emeği sömürülen işçinin insani özelliklerini kaybettiğini söylüyor.

3.6.6. Simone de Beauvoir (1908–1986 Fransa–Paris)

Simone de Beauvoir 20. yy feminizminin tanınmış yüzlerinden bir ve varoluşçu bir filozoftur. Beauvoir, *"İkinci Cins'in (Second Sex)"* yazarı olma vasfının yanında dünya genelindeki çok sayıda kadın için bir ikondur. Öyle ki o ilk olarak kadının eğitilmesi, kendini çağın gereklerine göre değiştirmesi ve erkek karşısında ikincil olmaktan kurtarılıp özgürleştirilmesi için yıllarını harcamış biridir.

Günümüz feminist düşüncesinin ilerlemesinde kayda değer bir hareket noktasını oluşturmuş olan Beauvoir'ın feminizmin süreç içerisinde üç ayrı aşamadan geçmiş olduğunu feminizmin ilerlemesinde feminist düşüncenin hem yaşam ile hem de insan davranışları ile şekillendiğini belirtmektedir

Yazmış olduğu "*İkinci Cins"* isimli eseri "Kadın Kurtuluş Hareketi'nin" manifestosu niteliğindedir. Bu eserinde Beauvoir, kadın mevzusuna varoluşçu bir bakış açısından yaklaşmış ve "ben-başkası/öteki ilişkisini", insanlık tarihi içerisindeki kadın-erkek ilişkilerine adapte etmeye uğraşmıştır (Mahsereci, 2001:80-83).

Varoluşçu teoriyi kendi ilgi alanına taşımış olan Beauvoir, varoluşçu düşüncenin genel eğilimine uygun olarak araştırmalarında bireysel varoluşa önem vermiş, insanın öznelliği ve özgürlüğü üstünde durarak, onun hür seçimleri ile kendini var ettiğini ifade etmiştir. Bilineceği üzere varoluş felsefesi, insanı kendine özgü yaşam biçimiyle biricik bir varlık olarak ele alıp, onu projeleri doğrultusunda kendini gerçekleştirmeye çalışan oluş/oluşum halindeki bir varlık olarak anlama eğilimindedir. Dolayısıyla varoluş felsefesinin temel prensibi, insanın düşünce, tutum ve özellikle de akt/edimleriyle kendini sürekli yenilemesi ve gerçekleştirmesinin gerekli olduğudur.

İnsan, doğanın zorlayıcı şartlarına karşın mevcut koşullara teslim olmadan yarattıkları ve ürettikleri yoluyla yaşamını anlamlandırarak, geleceğini şekillendirerek varoluşunu gerçekleştirmeye çalışır. İnsan olmak, olanaklarını fark ederek, yeni alternatifleri özgürce hayata geçirerek "sürekli bir yükseliş" kaydedebilme ve kendini aşabilme çabasıdır (Foulquıe, 1998:46). Ancak her insanın insan olmanın ayrıcalığını kullanabildiğini, özgürce kendisini gerçekleştirebildiğini ve varoluşunun tüm sorumluluğunu taşıyabildiğini söylemek yanıltıcıdır. İşte, Simone de Beauvoir'a göre kadın olmanın dramı tam da bu noktada başlamaktadır. Tarih boyunca kadına özgür biçimde kendini gerçekleştirebilme, özetle insan olma hakkı dahi verilmemiştir. Hareketsiz ve pasif bir varlık rolü kadına erkekler tarafından zorla dayatılmış, kadın kendini "öteki" olarak görmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Kadın bir nesne olarak "dondurulmaya" ve kendi içinde kısıtlılığa mahkûm edilmeye çalışılmıştır. Çünkü onun aşkınlığı, olanaklar tasarlama yetisi, daima başka özsel bir bilinç, yani erkeğin bilinci tarafından aşılmıştır (Romero, 1990:127-128). Bundan dolayı da kadınların tarihsel önemsizlikleri onların değerlerinin düşük olmasıyla değil, tarihsel önemsizliklerinin onları düşük değerli kalmaya mahkûm etmesiyle ilintili olmuştur (Beauvoır, 1993: 142).

3.6.7. Agnes Heller (1929)

Dünya'nın önde gelen Marksist felsefecilerinden biri olan Agnes Heller 1929'da Budapeşte'de doğmuştur. Babası Pal Heller İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yahudilere yardım etmiştir. 1944'te Macaristan'dan sınırdan def edilerek Auschwitz toplama kampına yollanan 450.000 Macar Yahudi'si içerisinde bulunan Pal Heller, savaş bitmeden burada yaşamını yitirmiştir.

Heller, Yahudi katliamının eserlerindeki etkisiyle ilgili olarak, The Left Curve Journal'ın editörü Csaba Polony'ye verdiği mülakatta şunları söylemiştir; (https://docplayer.biz.tr/15063435-Agnes-heller-dunyan-n-onde-gelen-marksist-felsefecilerinden-biri-olan-agnes-heller-1929-da-budapeflte-de-do-du-babas-pal-heller-kinci-dunya-savafl-s.html):

> *"Beni ilgilendiren her zaman şu soru oldu: Bu nasıl mümkün olabildi? Bunu nasıl kavrayabilirim? Ve soykırım deneyimi totaliter rejim deneyimimle birleşti. Bu da asıl benliğimi ararken ve dünyayı incelerken çok benzer soruları doğurdu: Bu nasıl olabildi? insanlar nasıl böyle şeyler yapabildi? Bu yüzden ahlâkın ne olduğunu, iyi ve kötünün doğasının ne olduğunu, suç hakkında ne yapabileceğimi, ahlâkın ve kötülüğün kaynakları hakkında neyi keşfetmem gerektiğini bulmam gerekiyordu. Bu ilk sorgulamaydı. Diğer sorgulama toplumsal bir meseleydi: Böyle bir şeyi nasıl bir dünya yaratabilir? Nasıl bir dünya böyle şeylerin olmasına izin verir? Modernitenin asıl derdi nedir? Kurtuluşu umut edebilir miyiz?"*

Heller 1947 yılında Budapeşte Üniversitesi'nde kimya ve fizik öğrenimine başlamıştır. Fizik ve kimya eğitimine başladığı bu dönemde erkek arkadaşının kendisini götürmüş olduğu bir konferans vasıtasıyla felsefe ile de tanışmıştır. O zamanlarda felsefi terimleri tam olarak bilemese de bu konferansta bilhassa İkinci Dünya Savaşı ve Yahudi soykırımının ardından günümüzde dünya üzerinde meydana gelebilecek gelişmelere yönelik endişelerine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu anladı. Bu dönemde kendisi Komünist Parti'ye katılmıştır. Partiye katılmasının ardından burada bulunanlardan inanış seviyesinde bir bağlılık talep edildiği dikkatini çekmiş ve nitekim çokta uzun bir süre geçmeden 1949 yılında Komünist Parti'den ihraç edilmiştir.

Heller 1955 yılında eğitim aldığı üniversitede ders vermeye başlamıştır. 1956 yılında gerçekleşen Macar Devrimi ise yaşamının belki de en önemli siyasal olayıdır. Lukács, Heller ve öteki Marksist kuramcılar Devrim'den, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'ın geleceğindeki rolünü etkin bir şekilde sorgulayarak, Sosyalizm ve Marksizm'in değişik ülkelerde ayrı usullerde tatbik edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Lukács'ı Devrim'e katılmakla suçlamayı reddettiği için Heller, Komünist Partisi'nden tekrardan ihraç edildi ve 1958 yılında da üniversitedeki görevinden atılmıştır. Ancak 1963 yılında "Macaristan Akademisi Sosyoloji Enstitüsü'nün" daveti ile akademik araştırmalarına tekrar başlayabilmiştir. 1963 yılı itibariyle "Budapeşte Okulu" olarak isimlendirilen okulun üyeleri içerisinde, Heller ve eşi Ferenc Feher de bulunmaktadır. Okul, Marksizm'in Rönesans'ı düşüncesi üstüne çalışmalar yapan bir yerdi.

1968 Prag Baharına kadar Budapeşte Okulu sosyalizme karşı yenilikçi tutumunu devam ettirmiştir. Çekoslovakya'nın Varşova Paktı kuvvetlerince ele geçirilmesinin peşinden, Heller Doğu Avrupa yönetimlerinin tümüyle yozlaşmış olduğuna kanaat etmiştir. 1971'de Lukács'ın yaşamını yitirmesinin peşinden, Budapeşte Okulu'nun üyeleri siyasal zulmün kurbanları haline geldiler. Akademik görevleri sonlandırılmış, tutuklanmış ve daha birçok tacize maruz kalmışlardır. Heller ve Feher, 1986'da New York'taki New School University'de görev almak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ettiler. Felsefe alanına katkıları sebebiyle çok sayıda akademik ödül verilmiş olan Heller, "etik, Shakespeare, estetik, siyasi kuram, modernite ve Orta Avrupa'nın tarihsel olaylardaki rolü üzerine" çalışmalar yapmıştır.

3.6.8. Margaret Mead (1901–1978 Amerika)

Amerikalı kadın etnolog Margaret Mead Columbia üniversitesinde eğitimini tamamlamasının ardından, Samoa adalarına gitmiş ve kendi yaşamının da ilk gençlik yılları olan bu dönemde, ilk gençlik çağındaki kızların sorunları üzerine araştırmalar yapmıştır (1925-1926). Mead 1926 yılında "American Museum of Natural History'nin" etnoloji departmanında göreve başladıktan sonra amirallik adalarına düzenlenmiş olan bir gezi esnasında çocukların davranışları üzerinde araştırma yapma fırsatı bulmuştur. Bu gezinin peşinden Yeni-Gineye gitmiş burada bulun üç farklı kabile üzerinde mizaç ve cinsiyet bağlantısı üzerine araştırmalar yapmıştır (http://unlurehberi.blogspot.com/2016/02/margaret-mead-kimdir.html).

Yıl 1954 olduğunda "Columbia Üniversitesi Etnoloji" bölümünde profesör unvanı almıştır. Daha sonrasında aradan üç yıl geçtiğinde "Cincinnati Üniversitesi Psikiyatri Bölümünde" etnoloji kürsüsüne getirilmiştir. Mead çok sayıda makale, bir kaçtane etnografik film yapımında çalışmıştır. Bunlardan özellikle insanın yetişmesi ve kültür arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmış ve bu arada toplum biçimleri ve mizaç ile ilgilenmiştir.

Bundan sonraki bölümde tarihsel süreç içerisinde kadın filozofların etkinliğinin ve birikiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan Feminizm ele alınmaya çalışılacaktır. Feminizm sadece kapsamlı bir düşünce akımı değil aynı zamanda düşüncenin eylemle buluştuğu bir mücadele biçimidir. Bu çerçevede erkek egemen anlayışa tarih boyunca olarak direnen, kendisine dayatılan toplumsal rolleri kabul etmeyen, bu rollere her şeyden önce düşünerek, üreterek meydan okuyan kadın filozofların feminizmin ortaya çıkışında önemli rolleri olmuştur. Özellikle de Fransız Devrimi`nin kadınların haytında yeni bir sayfa açtığını söylemek mümkündür. Bundan sonra kadınlar kendi hak ve özgürlüklerini talep etmeye başladılar. Bu devrim aynı zamanda kadının bütün mekan ve zamanlarda var olduğunun somut bir örneğidir.

Kadının kamusal alana girme çabaları en çok kendini salon sahipliğinde göstermekteydi.(Landes,1990:24) Yani kadınlar kamusal alana girmek için sanat,edebiyatın ve siyasal konuların konuşulduğu salonlara gitmeye başladılar. Feminizm her ne kadar18. ve 19. yüzyıllarda şekillenmiş olsa da birden bire ortaya çıkmamış olup tarihsel bir birikimin sonucu olarak görülmesi gerekmektedir. Feminizm sadece kuram ve eylemi buluşturma başarsını göstermez aynı zamanda farklı varyasyonlar da üretmiştir; bu yüzden de tek bir, homojen feminizmden ziyade feminizmlerden söz etmekteyiz. Aşağıdaki bölümde de bu çerçevede feminizm başlığı ele alınmıştır.

4. FEMİNİZM

4.1. Feminizm Kavramı

Endüstri devriminin peşinden meydana gelen geleneksel değerlerdeki tutarsızlığın ilk somut örneği, İngiltere'de ilk çağlardan beri süregelmiş olan bireysel kadın çıkışlarının aksine kadın hareketinin ortaya çıkışı olmuştur (Fraser, Çev: Zeynep Gürata, Cem Gürsel, 1999: 310). Sonrasında 1852'de "Feminizm" kelimesi gene İngiltere'de kullanım alanı bulmuştur. Feminizm kelimesi Latince "femina" (kadın) sözcüğünden üretilmiştir (http://nedemek.com.tr/feminizm-ne-demek-feminizm-nedir/ 30.11.2021).

Etimolojik anlamına benzer biçimde, bir doktrin olarak da "Feminizm" kadınların sistemde bulunan pozisyonlarının çözümlemesi, kadınlık şuurunun hangi sosyolojik temellere dayandırılması gerektiği, kadının sistem içerisinde karşı karşıya kalmış olduğu baskının irdelenmesi vb. konularda teoriler üreten, bir duygu paylaşımı üstünden de kadınların her alanda desteklenmelerinin önemine dikkat çeken bir akımdır. Hem kamusal alan hem özel alanla alakalı bir kavram olan feminizm ekonomik, hukuki, politik ve toplumsal araçlar ve düzenlemeler üzerinden kadınların dışlanmışlığını ve ezilmişliğini gün yüzüne çıkarmaktadır (David, 2000: 102).

Feminizmin bu genel tanımlarını değerlendirdiğimizde, karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır; Temel olarak Feminizm, kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlamıştır. Kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyasi hayat, kültür ve tarih gibi geniş bir yelpaze içinde çok çeşitli parametreler çerçevesinde sorgulayan siyasi bir harekettir. Feminizmi genel bir tasnif ile "kadın hakları hareketi" ve "kadının kurtuluşu hareketi" olarak iki bölümde sınıflandırmak mümkündür.

Feminizmin iki temel çekirdek inancı mevcuttur: Kadınlar, cinsiyetleri sebebiyle dezavantajlı durumdadır; bu dezavantajı ortadan kaldırmak mümkündür ve ortadan kaldırılmalıdır. Bu doğrultuda feministler, cinsiyetler arası siyasi ilişkiler bağlamında değerlendirdikleri erkeklerin egemenliğini, hatta bütün topluluklarda vuku bulan kadınların bağımlı konumuna yoğun bir şekilde dikkat çekmişlerdir. Bütün bu vasıflar çerçevesinde; Feminizm, bununla birlikte politik bir anlamı da bünyesinde barındırmaktadır.

Tarihsel açıdan ele alındığında görülmektedir ki süreç içerisinde feminizm zenginleşmiş, toplumların gelişme ve yönelimlerine paralel olarak geniş bir yelpazeye

ulaşmıştır. Hatta bu gidişat, son 30 yılda toplumun düşünce şekillerine ve inanışlarına önemli bir meydan okumaya kadar varmıştır.

18. yüzyıl sonlarında batı dünyasında ortaya çıkmış ve günümüze dek ulaşmış Feminizm, üç dalga geçirmiştir. Bu süreç içerisinde "Kadın Hareketi", "Kadınların Özgürleştirilmesi" ve benzeri isimlerle de bağdaştırılmıştır. İlk ortaya çıktığı dönemde feminizm, "çalışma hakkı, kadınlar için seçme ve seçilme hakkı" gibi konular etrafında varlık göstererek, günümüze ulaştığı seviyeye oranla düşünüldüğünde, yüzeysel görülebilecek mevzularda çalışma yürütmüştür.

20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise, gelişen feminist hareket, politika felsefesi yazınına hayati kavramlar kazandırmıştır. Yeni baştan gözden geçirilmesi gerekliliğine işaret ettikleri klasik tanımlamaların başında, sivil toplum anlayışı gelmektedir.

Sivil toplum kavramının ilk ortaya atıldığı dönemler olan Aydınlanma döneminin siyaset felsefecilerinin neredeyse tamamı özel alanı kadın ile kamusal alanı da erkek ile bir tutarlarken Feministler, yürüttükleri derin tartışmalardan elde ettikleri farklı parametrelerin ışığında karşıt görüş geliştirerek kadını kamusal alanın merkezine oturtmuşlardır (Heywood, Çev. Ş. Akın, 2009: 247-241).

4.2. Feminizmin Tarihi

Feminizm tarihini, feminist düşünürler ve feminist hareketlerin hikâyeleri oluşturmaktadır. Kültür ve zamanla doğru orantılı olarak farklı feminist gruplar, farklı amaç ve farklı sebeplerle ortaya çıkmışlardır. Spender, Lerner, Walters, Witt, Allen ve Woolf gibi birçok feminist tarihçileri bu hareketlerin, kadın hakları tabanındaki ihtiyaçla doğru orantılı olarak ayrımlaşmış oldukları ve karşıladıkları ihtiyaç ne olursaolsun, Feminist Hareketler olarak sayılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Feminist çeşitli çevreler, feminizmin tarihiyle ilgili dört kategori üzerinde tartışma yürütmüştür. İlk kategoride iddia edilen, kadın sorununun insan bilincinin başlangıcından bu yana var olduğudur. İkinci kategori feminist düşüncenin köklerini, Christian de Pisan'ın şahsiyetinde, 1400'lerin başına dayandırır. Üçüncü kategori ise Aphra Behn şahsiyetinde, 1600'lü yıllara dayandırır. Ünlü yazarlardan Virginia Woolf bu görüşten yana olduğunu dile getirmiştir.

Ne var ki bu hususta büyük bir kitle tarafından ksbullenilmiş dördüncü kategori, Feminizmin tarihsel kökenlerini, Fransız Devriminin hemen öncesi ve sonrasında meydana gelen gelişmelere bağlamışlardır. Onlar, bilhassa Marry Wollstonecraft'ın (1759–1797) *Vindication Of The Right Of Woman (Kadın Hakları Savunusu*) adlı üçyüz sayfadan oluşan kitabını, bu düşüncelerine delili olarak gösterir ve bu yapıtın, feminist düşünüşün ilk sistemli bildirisi olduğunu söylerler (Vincent, 2006: 271-300). Dördüncü kategoriye bağlı bulunan kimseler, yalnızca "Yeni Toplumsal Hareketler" ismi altında ayrımlaşmış, modern feminist hareketleri tarihe not düşmüşlerdir. Eski kadın hareketlerini tanımlamak için ise "Protofeminist" tanımlamasını yapmışlardır.

Walker ve Humm'un önderlik yaptığı Feminist düşünürlere göre ise feminist hareket, 1.dalga feminizm, 2. dalga feminizm ve 3.dalga feminizm olarak dönemlere ayrılmaktadır (Walker, 1992: 39-41.).

Tarihsel açıdan dünya siyasi geleneğine bakıldığında 18. yüzyılın ortalarına kadar devlet ile sivil toplum arasında bir ayrım olmadığı dikkat çekmektedir. Dünya siyasi geleneğinde klasik dönem olarak adlandırabileceğimiz bu 18. yüzyıl ve öncesi dönemi daha iyi tanıyabilmek için siyaset felsefecilerinin bizlere sunduğu yol haritasını takip etmek yeterli olacaktır.

Aristo'ya kadar dayandırılabilecek klasik siyaset felsefesinde kabaca sivil toplum ile devlet özdeş görülmektedir. O "politike koinonia" isimli yapıtında siyasal toplumu, yasalarca kabule dayanan kurallar sistemine bağlı özgür ve eşit yurttaşların toplumu ve buna mukabil ahlaki bir kamusallaşma olarak nitelendirmektedir. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere o dönemlerde "bir sivil toplumun üyesi" olmak demek, devletin bir üyesi olmak anlamına gelmektedir. Bundan dolayı da yurttaşlar, Devlete herhangi bir biçimde zararı dokunmayacak biçimde davranmak mecburiyetindedirler. Zira Aristo'nun görüşlerinde de sıkça karşılaştığımız gibi devlet, yasaların üstünlüğünü kendinde mevcut kılan tanrısal bir boyut taşımaktadır.

Aristo'ya göre özel mülkiyet ve ahlak kurallarınca yönetilmesi gereken devlet, gerektiğinde yüce amaçları için başta birey ve aile gibi özel alanlara müdahale edebilir.

Bu tanımdan da anlaşılabileceği gibi birey, aile, mahrem ve toplum gibi ayrımların o dönemde olmadığı görülmektedir. Yani o dönem devlet her şeydir ve o dönemde var olan site devleti içinde bir sivil toplumundan söz etmenin imkânı yoktur (Keane, 1993: 31-48).

Helenist kültürün egemenliğiyle birlikte Epikürcülük ve Stoacılık gibi iki felsefi akım ön plana geçmiştir. Bu akımlar, kapalı Antik Yunan düşüncesinin aksine "bireyi" merkeze almaktadır. Bu iki felsefenin insanlığa kazandırdığı temel düşünceye göre birey, siyasal otoritenin zorunlu bir kölesi değil; aksine bağlı bulunduğu devlete yön veren, onun üstünde bir değere sahip, hayattaki en kıymetli varlıktır. Bu nedenle de birey-devlet ikileminde merkezi konum, devletten bireye kaydırılmıştır. Birey için önemli olan kendini kamusal bir otoriteye feda etmesi değil, aksine kamusal otoriteyi kendi hizmetine sokarak mutluluğunu tesis etmesidir.

16. yüzyıla gelindiğinde Machiavelli'nin farklı düşünceleriyle döneme damgasını vurduğunu görmekteyiz. O, seküler bir ulus-devlet anlayışını başlatan kişi olarak tarihe geçmiş ve Epikürcü ve Stoacıların her şeyi bireye indirgeyen düşüncesinin aksine, devleti oluşturan ulus egemenliği, pozitif hukuk gibi hususları ön plana çıkarmıştır. Bu kavramları devletin yüce varlığı karşısında basit bir araç olarak konumlandırmıştır (Çaha, 2000: 71-73).

17. yüzyılda birtakım gelişmeler adeta Machiavelli'nin görüşlerini desteklercesine bir yol izlemiştir. Bu dönemde toprak, emek ve sermayenin ticarileşmeye başladığı, pazar ekonomisinde genişleme yaşandığı ve yeni keşiflerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu arada İngiltere ve Amerika'da devrim taraftarları etrafında halkın toplaşmaya başlaması da bir diğer önemli tarihsel, sosyolojik gelişmedir.

Halk önderleri etrafında toplanan geniş bir kesim giderek mevcut siyasal düzen ve otoriteyi sorgulamaya başlamıştır. Tüm bu eksenler etrafında dönen gelişmeler sonucu 17. yüzyılın sonlarına doğru çok daha büyük gelişmeler olmuştur. Öyle ki, gelenekselleşmiş batı siyasal literatüründe yer alan tanrı, kral, devlet, birey, kadın, erkek gibi kavramlar masaya yatırılmış ve içerikleri yeniden oluşturulmaya çalışılmıştır.

Genel olarak bakıldığında ise sivil toplum-devlet karşıtlığına dayalı 17. Yüzyıla damgasını vuran siyasal düşünceler, devlet eksenli ve birey eksenli olarak ikiye ayrılmıştır. Machiavelli, J. Bodin, Thomas Hobbes, J.J. Rousseau ve G.W. F. Hegel devlet eksenli siyasal düşünce üretirken A.Smith, J.S.Mill ve F.Hayek birey eksenli siyasal düşünce üretmişlerdir. Bununla birlikte sivil toplum kavramı 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde yepyeni anlamlar kazanmıştır.

Devlet eksenli düşünenler arasında yer alan Hobbes 17 yüzyılda, Machiavelli'nin düşünce geleneğini birkaç ufak tefek farklılık dışında devam ettirmiştir.

O da mutlak otoriteyi başlangıcı itibarı ile bireyin rızasına dayandırmıştır. *Leviathan* isimli eserinde Hobbes, devleti özgür ve eşit bireylerin oluşturduğu bir yapı olarak tanımlayarak, onu doğal devletten ayırt etmiştir. O, ünlü 'İnsan insanın kurdudur' söylemiyle insanın, doğal hayatta mevcut olan sürekli kavga ve rekabet, bununla birlikte ölüm korkusu ve güvenlik ihtiyacı nedeniyle, bütün haklarını toplumsal sözleşme ile bir krala ya da meclise devrettiğini dile getirmiştir. Ona göre devletin özünü kolektif otoritenin bir kişide toplanması kuralı oluşturmaktadır. Daha açık bir deyişle gücü sınırsız devlet, sivil toplumun önünde gelmektedir. Ayrıca devlet her tür yasanın yapıcısı olduğu için din unsurunu da bünyesinde barındırmaktadır. İnsanların devlete itaat etmesi Tanrı'ya tapınması demektir (Hobbes, Leviathan, Çev. S. Lim., 2005: 121).

Rousseau da Hobbes'un görüşlerine yakın fikirler öne sürmüştür. Ona göre insanlar mutludurlar, barış içinde yaşamak ve kendi mülkiyetlerini korumak için bir araya gelip sözleşme yoluyla özel çıkarlarını ve iradelerini genel idareye devrederler.

Genel irade oluştuktan sonra insanlar bireysel farklarını kaybederek genel iradenin taşıyıcısı olurlar.

Hobbes gibi Rousseau da başlangıç noktası olarak bireyi, bireyin çıkar ve rızasını esas almıştır. Ancak sonuçta her ikisi de fikirlerini, mutlakıyetçi, kapsayıcı bir devlet ve kamusal alan tanımına ulaştırmıştır (Akpınar, 1997: 21). Diğer bir deyişle, toplumun mutabakat içinde egemenlik haklarını, oluşturdukları tek bir yetkiliye devrettiğini ileri sürmektedirler.

Locke'un sözleşmeye dayalı siyasal toplum anlayışı ise yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. İlk kez günümüzdeki manada sivil toplum kavramından 1690 yılında J. Locke bahsetmiştir. Bu tarihten Tocqeville'nin Demokrasi kavramını sorgulanmaya başladığı 1850'ye kadar da gündemde kalmıştır. Unutulmaya yüz tutmuş "Sivil Toplum" kavramı 1970'lerden sonra tekrar gündeme gelmiştir. Bazı tarihçilere göre bu gelişimde Doğu Bloğu sosyalist ülkelerin çöküşünün önemli oranda etkisi olmuştur. Locke, Epikürcülük ve Stoacılığı, döneminin en yeni kavramları ışığında modern topluma uyarlayarak, sistemli bir insan ve özgürlük felsefesine dönüştürmüş, Hobbes'tan ve Rousseau'dan farklı olarak da gücü sınırsız olan devleti, sınırlı güce sahip bir devlet halinde tasvir etmiştir.

Ona göre doğada eşit, özgür bağımsız dolaşan insanlar arasında bir başıboşluk vardı. Adil bir yargıcın bulunmaması, cezaların uygulanmasındaki ölçütsüzlük ve insanların özel mülklerini koruma ihtiyacı toplumsal sözleşme ile sivil ya da siyasal bir toplum oluşturmalarını

gerekli kılmıştır. Locke iki aşamalı toplumsal sözleşmeden bahsetmektedir. İlkinde insanlar bir araya gelip sivil toplumu oluşturmuş, ikincisinde ise yine bir araya gelerek yönetim şeklini belirlemiştir. Medeni toplumlarda ise ki daha bu ikisi de bir arada bulunmaktadır. O, sivil toplumu devletin karşısına koymakta ve medeni toplumunun bir ürünü olduğuna işaret etmektedir. Onun düşüncesinde toplum, devletten önceliklidir (Bayhan, 2005: 151).

Kısaca siyaset felsefecileri, açık bir biçimde devletin meşruiyet temelinin ne olması gerektiği konularında görüşler öne sürmüş ve eserler ortaya koymuşlardır. Dönemleri itibarı ile onların siyasal toplum kavramı ve onunla özdeş anlamda kullanılan sivil toplum anlayışı, entelektüel çevrelerce geniş tartışma alanı bulmuştur.

Geçmişte yaşanan bu sivil toplum tartışmaları elbette demokrasi için olmazsa olmaz bir önkoşul olarak zemin hazırlamıştır. Diğer bir deyişle, devletin demokrasiye yol açacak ve sivil özgürlükleri yaşatacak, müesseseleştirecek bir güç teşkil ederek sivil toplumun sosyo-politik ve hukuki biçiminin gelişmesine imkân veren, hatta bu imkânı güçlendiren türden bir gelişim geçirmesi yönünde katkıları olmuştur (Azaklı, 1999: 229).

Sözleşmeci toplumu öne süren sözü edilen siyaset felsefecilerine göre sivil toplum, kamusal alanla eş tutulmuş, erkek alanı olarak sınırlandırılmış; hakların, eşitliğin, başarının ve mülkiyet ilişkilerinin gerçekleştiği bir alan olarak tanımlanmıştır.

Buna karşın kadınla bütünleştirilen özel alanı ise kan bağları ve özel yakınlıklarla sınırlı tutup sivil toplumu kapalı biçimde ifade etmişlerdir. Bir başka deyişle Akılcılık kamusal alanla, ahlak ise özel alan ve kadınla eşleştirilmiştir (İmançer, 2002: 153). Yine sivil toplumda erkek, ailenin reisi, sahibi ve efendisi olarak addedilirken, kadın da erkeğin emrine tabii ve sivil toplumda erkeği aracılığıyla temsil edilen bir konum içerisine yerleştirilmiştir.

Sivil toplumun bu tanımı, Hegel tarafından belli değişikliklere tabii tutulmuşsa da, kadının sivil toplum dışı konumu daha da pekiştirilmiştir. Hegel, aile ile devlet arası alanı sivil toplum olarak adlandırmıştır; yani, sivil toplum, ataerkil hane düzeninin basit dünyası ile evrensel devlet arasında "konumlanmış" bulunan tarihsel olarak üretilmiş ahlaki bir yaşam alanıdır (Keane, 1993: 67).

Ona göre pazar ekonomisi, sosyal sınıflar, şirketler, bireyler ve devlete bağlı olmayan her tür kurum ve kuruluşlar sivil toplumu oluştururlar (Pelczyenski, 1996: 21). Hegel'in düşüncesinde sivil toplum, çıkar çatışmaları esasına dayanan burjuva toplumu ile eş değerdir.

Bu çıkar çatışmalarının önlenmesi ise devlet sayesinde mümkün olabilir ve devlet, sivil toplumu korumakla görevlidir (Karadağ, 2005: 68).

Bir başka tespitine göre ise toplum bilincinin ve takiben devletin oluşumu erkek doğasının bir sonucudur. Kadının doğası, onun aile ile sınırlı bir alanda kalmasına imkân tanıyabilmekte; erkeğin doğası ise devleti gerçekleştirmesine ve yaşamını kamusal alanda sürdürmesine yol açmaktadır. Kadın doğası, yakınlığı, doğallığı, özelliği ve sürekliliği simgelerken; erkek doğası, evrenselliği, uzaklığı, özgürlüğü ve bencilliği simgelemektedir. Erkek ve kadın doğasının neleri simgelediği kişiye göre farklılık arz edebilir. Yine Hegel'e göre tarihteki en doğru iş bölümünün karşılığı, Batı'daki çekirdek aile tipi ve iş bölümüdür (Benhabib, 2002: 114.).

Biraz daha açacak olursak Hegel, tabiatın insanlaşması ve tarihin oluşmasını Geist'in (akıl/ruh) kendini dışsallaştırması ile açıklayarak Aristo gibi devlete tanrısal bir anlam yüklemiştir. Ona göre tabiatın insanlaşması süreci, aklı sembolize eden erkekler sayesinde olmuştur. Kadın, tabiatını dışsallaştıramadığı için ve aile birliğini aşıp kendini sivil topluma, dolayısıyla devlete taşıyamadığı için tarihin akışı dışında kalmıştır. Tarih değişse de erkekler eliyle yeni yeni tarihi evreler yaratılsa da kadın, özel alanda, yani evde ev işi yapar, çocuk doğurur ve bakar; erkeğin cinsel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılar; Bu da kadının tarihin dışına itilmesine neden olur (Ravven, 1988:149).

Sivil topluma yeni bir içerik kazandıran diğer bir düşünür de Marx'dır. Marx sivil toplum kavramına Hegel'den farklı bir içerik kazandırsa da onu, tümüyle erkek alanı olmaktan kurtaramamıştır. O, Hegel'in yarı Tanrısal niteliğe sahip olan devletini, egemen gücün bir üst kurumu olarak ifade etmiştir. Sivil toplumu, üretimin yapıldığı, sınıfsal mücadelenin ortaya çıktığı ve sürdüğü alan olarak kabul etmiştir (Erdoğan, 1998: 221). Onun meşhur formülünde tarihin dinamiğini oluşturan sınıflar arası mücadele, kamusal alanda teşekkül eden "üretim süreci" içinde cereyan etmektedir. Yani üretimin kendisi, tarihin motorunu oluşturmaktadır. Oysa özel alanda gerçekleştirilen "yeniden üretim", tarihin etkinlik alanının dışına çıkmaktadır.

Yeniden üretim çalışmaları içerisinde bulunan çocuk doğurma, doğan çocuğun yetiştirilmesi ve büyütülmesi, eşinin duygusal ve cinsel hizmetleri ile yaşadıkları ev içerisindeki ev işleri üretimin haricinde sayılmaktadır. Kadınlarca ifa edilen bu türlü faaliyetler, toplumsal değişme süreci içinde yalnız bir yan ürün olarak görülmektedir. Marx'ın dikkatini üretim üstüne

toplaması ve yeniden üretimi göz ardı etmesi feministler tarafından çok ciddi eleştirilmiş ve daha birçok tenkite maruz kalmıştır.

Görüleceği üzere klasik sivil toplum teorilerinde kadın, sadece sivil toplum alanının dışına itilmekle kalmamış bununla birlikte siyasal alandan da dışlanmıştır. Klasik dönem yasalarında, kadın ne vatandaşlık haklarına sahiptir ne de oy ve mülkiyet gibi haklardan yararlanabilmektedir. Bu doğrultuda ki hakları tamamı ile erkekler üzerinden temsil edilmektedir. Kadın, özel alan içinde kısıtlı tutulurken, siyasal alan ve onun ürünü olan siyasal gelişme, devlet, tarihsel gelişme gibi kavramların temelinde erkekler yer almaktadır. Tam da bu nedenle birçok feminist düşünür, Batı düşünce tarihini ağır bir eleştiri yağmuruna tutmuştur.

Carole Pateman, Batı siyasal düşünce geleneğinin erkek alanı ile özdeş olduğunu, kadın ve kadınlığın uzantısı olan bütün etkinlikleri dışlayan bir siyasal kavramlaştırmaya dayandığını ileri sürmektedir (Benn ve Gaus, 1983). Pateman'a göre siyaset ile erkeklik Batı siyasi geleneği içinde el ele gitmekte ve siyaset karşıtı olan tüm tanımlama ve etkinlikler, kadın ile özdeşleştirilmektedir (Brennon, 1978: 27).

Bununla birlikte sivil toplum kavramı günümüze kadar birçok filozof, sosyal ve siyaset bilimci tarafından yakıcı bir biçimde tartışılarak evrim geçirmeye devam etmektedir. Bu kavramın, 19. yüzyıldan itibaren, devlet mekanizmasının kamusal alandan ayrıştırılmasına, sözleşmeci ve sivil toplumcu bir anlayışa doğru yönelim duyulmasına; tebaa kültünden sıyrılmaya başlayan, hak ve özgürlükleri sorgulayan ve bu alanda sesini yükselten bir halk kavramının ortaya çıkışına öncülük ettiği yadsınamaz bir gerçektir.

Şüphesiz bu durum, Feminist ideolojinin ilk kımıldanışları için verimli bir ortam hazırlamıştır. Bu köklerden beslenerek ortaya çıkan gelişmeler ve elde edilen kazanımlar sonucu günümüz modern toplumunda kadınlar, sivil toplumda ekonomik, sosyal ve siyasal haklar, ayrıca statü elde etmiş, son gelinen aşamada, kamusal alana erkekler kadar girebilme hakkına sahip olmuş ve erkekle özdeş yasal statüye kavuşmuştur.

Günümüze kadar ulaşan Feminist hareketin bir sonucu olarak, modern toplumda ailenin fonksiyonları da kamusal alana taşınarak, özel/kamusal ayrım oldukça asgariye inmiş, hatta eski geçerliliğini kaybetmiştir. Özel ile kamusal alanların birleşmesi sonucunda, sivil toplum kavramı yeni bir tanımlanmaya tabii tutulmuştur. Özellikle feminizmin kamusal alana, farlılıklarını kabul ettirerek açılma doğrultusundaki istekleri karşısında, sivil toplum kavramının yeniden formüle edilmesi bir zaruret haline gelmiştir.

İlk ortaya çıktığı dönemlerde, temelde devletle karşıtlığı ile anlam kazanan sivil toplum kavramı, günümüz siyaset felsefesi literatüründe, devletin olmadığı alan olarak değişime tabii tutulmuştur. Yalnız sivil toplumu bu alanla sınırlı tutmayı yeterli görmeyen kesimlerce kavram, devlete karşı, anlam sistemi, tanımlama, değer, program ve söylemler geliştirebilecek yeterlilikte ekonomik, ideolojik ve örgütsel kapasiteye sahip olan sosyal grupların varlığı ile özdeş olarak genişletilmiştir.

Buna göre sosyal gruplar lüzumu halinde kamusal gücün stratejilerini tekrardan meydana getirecek, düzenleyecek veya kısıtlayacak gücü temsil etmelidirler. Bu tip anlayışın türevlerinden biri olan feminizmin, üç hususta sivil toplumun ilerleyişine destek verdiğini görebilmekteyiz. Bu üç nokta, aynı zamanda feminizmi politikleştiren, "eşitlik", "farklılık" ve "otonomi" gibi söylemlerdir. Bu söylemler, yalnız kadına birtakım haklar talep etmeyi amaçlamıyor, çağdaş yaşamda sivil toplumun biçimlenmesinde ve ilerlemesine de katkıda bulunmaktadır (Çaha, 2014: 13).

4.2.1. Feminizmin ilk Yılları

Bir kadın hareketi olarak feminizmin, uzunca bir geçmişi vardır. Feminizmin başlangıcında sanayi devrimi ile meydana gelen kadın aleyhtarı toplumsal hareketleri etkili olmuştur. Bu doğrultuda kadınlar yavaş yavaş birleşmeye başlamışlardır. Bu örgütlenmedeki kadın talepleri genel hatları itibariyle oy kullanma, eğitimde eşitlik ve iş yaşamına dahil olma gibi mücadeleleri kapsamaktadır.

Juliet Mitchel'in deyişiyle 17.yy İngiltere'sinde, feodalizmin nihayete ermesi ve kapitalizmin ilerlemesi, orta sınıf kadınlarının, kendilerini yeni toplumdan dışlanmış bir sosyolojik grup olarak hissetmesine temel oluşturmuş, bu da onların yeni talepler geliştirerek, feminist hareket ortaya koymalarına kaynaklık etmiştir. Başka bir deyişle yeni burjuva sınıfının hürriyet ve eşitlik istekleri karşısında, kadınlar da bu hakları istemeye başlamışlardır (Mitchell, 1997: 31).

Bütün bu aşamaların neticesinde, 1789 Fransız Devrimi ile beraber, eşitlik ve özgürlük hayallerini aksettiren kadınlar da toplumsal hayatta erkekler gibi yer almaya başlamıştır. Bu kadınlar içerisinden çıkan ilk seslerin sonucu olarak, Olympe de Gouges, *"Kadın Hakları"* isimli bildirisini, 1792 yılında Mary Wollstonecraft da *"Kadınların Haklarının Doğrulanması"* adlı yapıtı yayınlamıştır. Hemen peşinden 1793 yılında Fransa'da kadın kulüplerinin faaliyetleri yasaklanmış; "Olympe de Gouges" darağacında katledilmiştir. Erkekler ve politikacılar

tarafından hoş karşılanmayan bu görüşler, Fransız İhtilalinin tesiri ile gündeme gelince, birtakım kararlar almak mecburiyeti belirmiştir (Özer Dal, 2001: 22).

Kamusal yaşam alanlarında var olmak için mücadele eden bu kadınlar korku duymalarına rağmen, her ulaştıkları bildirinin ardından birbirlerinden güç alarak kitlelere erişme çabasını yürütmeye devam etmişlerdir. Onların temel düşüncesi: Eğer kadınlara da erkeklere sağlanmış haklar verilirse, bir kadın da yönetici, çiftçi olabilecek; hatta her şeyin iyisini yapabilecek kapasiteye erişecektir; kadınların erkeklerden farkları yoktur, sadece bu zamana kadar ayrımcılığa uğramış ve ezilmişlerdir.

Bir kısım feminist tarihçiler bu dönemi, "protofeminizm" şeklinde nitelendirip kadın hakları ile alakalı ilk düşünen, tartışan, biçimlendiren aktivistler çevresinde kümelenen feminist hareketleri temsil etmekte yararlanmışlardır (Eileen, Botting And Sarah, 2006: 265-278). Bir kısmı ise bu adlandırmanın, önceki tepkilerin ve feminizm tarihinin önemini hafiflettiğini söylemişler; Feminizmin "postfeminizm ve protofeminizm" olarak nitelendirilemeyecek kadar iç içe geçmiş bir tarihi bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.

4.2.2. İlk Dalga Feminizm

Eşitlikçi feministler olarak da adlandırılan birinci dalga feminist hareket, var olan demokratik sisteme riayet ederek, kadın için belli başlı sivil haklar talep etmektedir. Bu tür feministlerin ana gayesi cinsiyete dayalı iş paylaşımının, eşitlik kuralına göre düzenlenmesi ve kadınlıkla erkekliğe yüklenmiş olan anlamların yeniden değerlendirilmesidir.

Britanya ve Fransa'da bilhassa Harriet Taylor ile J.S.Mill'in bu yönde çıkışları olmuş; oy hakkı düşüncesini sürekli kamuoyuna taşımışlardır. Bu dalga feministler, kadınların seçme ve seçilme hakkı elde etmeleri yönünde teşvik eden çıkışları nedeniyle başarıyla anılmaktadırlar. İlk etkili oy hakkı düzenlemesi mücadelesi örneği, Mrs. Pankhurst liderliğinde 1903 yılında kurulmuş olan "Kadınların Sosyal ve Politik Birliği" tarafından verilmiştir.

Diğer taraftan 1920'li yıllarda oy hakkının kazanılmasıyla beraber feminist hareket için durgun denilebilecek bir döneme girilmiştir. Gene bu dönemi yansıtan en önemli yazarlardan Wallstonecraft, kadının kendisi hakkındaki yaygın ve hatalı düşüncelerden ötürü ikincil duruma düştüğünü ifade etmektedir. Wallstonecraft'a göre bu yanlış anlayışı temellendiren ise kadının tabii olarak erkekten daha az akıllı ve fiziki olarak daha aciz olduğu kanaatidir. John S. Mill de Wallstonecraft'ın yolundan giderek 1869'da yazmış olduğu *"Kadının İkincilliği"* isimli

eserinde, kadınların da tıpkı erkekler gibi iktisadi, toplumsal ve sivil haklarının bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Liberal düşüncesinin bir uzantısı olarak, kadının da mutluluğun kaynağı olan zevk ve üzüntü gibi dürtülere sahip olduğu ve dolayısıyla erkekle aynı sivil haklara sahip olması gerektiği düşüncesini ileri sürmüştür.

Ne var ki Mill, bu düşüncenin peşi sıra, ailedeki iş bölümünün "rıza"ya dayalı olduğunu savunmuştur. "Kadının evliliği tercih etmekle erkek gibi bir meslek seçtiği, dolayısıyla ailenin işletmeciliği rolünü kabullenmiş olduğu savını da öne sürerek, kimi feminist kesimlerce erkek egemen söyleme göz kırpmıştır" (Kymlica, 1990: 248.). 19. yüzyılın sonlarına doğru birçok Avrupa Ülkesi feminizmin bu ilk dalgasının etkilerine karşı koyamamıştır. Bu ülkelerin başında, Amerika, Fransa, Almanya, İngiltere ve Avusturya gibi aydınlanma hareketinin yükselişe geçtiği ülkeler gelmektedir.

Birinci dalga kadın hareketinin etkisiyle Amerika Birleşik Devletleri'nde 1840'larda ilk kadın hareketi meydana gelmiştir. Amerika'da 1848 yılında "Elizabeth Cady Stanton ve Lucretia Mott" tarafından kaleme alınan alternatif tanınmış "Seneca Falls sözleşmesi", Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın hakları hareketinin doğuşunu belgelemektedir. Yüzyılın başlarında "Ulusal Amerikan Kadınlarına Oy Hakkı Cemiyeti" bünyesi dahilinde toplanılmıştır. İngiltere'de 1850'lerde örgütlü bir aksiyon geliştirilmiştir. Birçok ülkede de benzeri hareketler dalga dalga yükselişe geçmiştir.

Sonuç olarak giderek güçlenen ve yayılan bu dalga karşısında ülkeler birer ikişer kadınlara haklar tanımak zorunda kalmışlar; üniversite eğitimi alan kadınların oranlarında yabana atılmaz bir artış olmuş, kamusal alan ve etkinliklerde erkeklere yakın oranlarda sayısal varlık göstermeye başlamışlardır. Bu dönemde kadınların mücadele hanesine ülkeler bazında yazılabilecek önemli gelişmeler şunlardır: Sosyalist devrimin peşinden Almanya ve Sovyetler Birliği'nde 1917-1918 yıllarında kadınlara hem seçme hem de seçilme hakkı tanınmıştır. Amerika ve İngiltere savaş zamanında kadınların ülkeye yapmış oldukları katkılardan ötürü, aynı hakkı onlara mükafat olarak vermiştir. İtalya ve Fransa gibi bir kısım ülkelerde ise ancak İkinci Dünya Savaşı ardından kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Feminizm#Feminizmin_K.C3.B6keni(genel bilgi) 15.12.2021).

4.2.3. Proleter Kadın Hareketleri

Emekçi kadınlar olarak bilinen bu grubun önder teoricileri Clara Zetkin, Friedrich Engels, August Bebel ve Alexandra Kollentai'dır. Proleter kadın hareketinin önemli temsilcilerinden

Klara Zetkin, devrimci mücadelenin ve Marksist görüşün kadınların gerçek kurtuluşu için paha biçilmez bir deneyim sunduğunu belirterek proleter kadınların istikametini çok iyi ortaya koymaktadır (Zetkin, 2012: 147-154.). İlk başta Proleter kadın grupları olarak SDP ve SDAPR gibi sosyal demokrat partiler çevresinde kümelenmişlerdir.

19.yüzyılın sonlarına doğru, istedikleri hakları konuşup talep etme kararı alabildikleri KPD gibi yapılar içinde yer almaya başlamışlardır. Kızıl kadınlar ve Kızlar birliği de proleter kadınların bir araya geldiği diğer kuruluşlardır. Sosyalist kadınlar zamanla bu kuruluşlar güdümünde düzenledikleri toplantılar ve sosyal yapılarıyla dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Bunlar arasında Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansları ayrı bir öneme sahiptir.

Bu toplantılar sonucunda Uluslararası Sosyalist Kadın sekretaryası oluşturulmuş, ilk olarak tekstil ve benzeri yerlerde çalışan kadınlar için bir bildirge düzenlemişlerdir. Bildirgenin içeriğini oluşturan konular; "kadın işçilere günlük 8 saatlik çalışma süresi talebi, hamile kadın işçilere doğumdan evvel 8 haftalık doğum izni talebi, emziren kadınlara süt izni, 12 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasının yasaklanması, işsiz kadınlara sosyal güvenlik ve kadınlara seçme-seçilme hakkı talebi" şeklindedir.

Proleter kadın hareketine ve kazanımlarına tarihsel olarak bakıldığında görülmektedir ki, 1830'lu yıllarda siyasal eylemler düzenlemeye başlamış, 1834'lerde sendikal platformlarda yer almışlardır. Öyle ki Almanya'nın yanı sıra İngiltere ve İrlanda da kadın örgütlenmelerinin gücüne tanık olunmuştur. Burada oluşturulan Kadın Locaları bunun en yüksek delilidir. Bu locaları teşkil eden meslek kolları daha çok şapka işçileri ve terziler olmuştur. Tüm bu eylemlik ve örgütlenmelerin meyvesi olarak 1864'te Uluslararası İşbirliği Örgütü kurulmuş ve genel konseyde kadınların üyeliği kabul edilmiştir.

Nihayet 1885'te kadın işçilere eşit ücret ödenmesinin desteklenmesi yönünde bir karara varılmış, sonucunda ilk kez New York'ta bulunan sendikalar vasıtasıyla yaşama geçirilmiştir. Öte yandan tekstil fabrikalarında çalışan kadınlar da insanlık dışı çalışma koşullarına ve düşük ücretlere karşı örgütlenerek eylem düzenlemişler ve yaptıkları eylemde Emek ve Güller sloganını kullanmışlardır. Sloganda yer alan Emek iş güvenliğinin, gül ise daha iyi bir yaşamın sembolü olarak kullanılmıştır (Kubar, İstahdamda Kadın Erkek Ücret Eşitsizliği ve Nedenleri, Selçuk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, http://www.westeastinstitute.com/wp-content/uploads/2014/07/YE%C5%9E%C4%B0MKUBAR.pdf).

Proleter Kadın Hareketinin üzerinde durduğu belli başlı tespitlere göre sınıflı toplumlarla beraber kadın ikincil konuma düşmüş, ezilen ve sömürülen kadın zamanla toplum dışarısına atılmıştır. Bu da Anaerkil bir düzenden Ataerkil düzene geçilmiş olduğunun ana delilidir. Kadın Kapitalist düzende toplum içine girmeli ve işçi sınıfı hareketi saflarında yer alarak ve mücadelede bulunarak tekrardan hürriyetini ele almalıdır. Onların bu görüşlerinden ilham alan August Bebel, eserlerinde bilhassa, kadınların haklarından yoksun bırakılmasına karşı sergilemiş oldukları dişli duruşlarını incelemiştir. Bebel'e göre kadınlar ile erkekler arasında bulunan ve kadınların aleyhine işlemekte olan yasal eşitsizlik, modern kadınların eşitlik temelli siyasal haklar isteğinin oluşmasına ortam yaratmıştır. İşçi sınıfını siyasal iktidar için harekete geçiren de aynı faktördür. Bundan dolayı da "işçi sınıfı için doğru ve haklı olan, kadınlar için yanlış ve haksız olamaz" (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 1556.).

4.2.4. İkinci Dalga Feminizm

İkinci dalga feminizm hareketinin ortaya çıkış dönemi 1960-1980'ler olarak ifade edilmektedir. Bu hareketin savunuculuğunu yaptığı ve fikirler ürettiği konular daha çok kanun ve kültürdeki cinsiyet eşitsizliği olmuştur ve kendilerine destek olarak birinci dalga feminist hareketi almışlardır.

Bu dalganın en tanınmış feministlerinden biri Simone de Beauvoir'dur. Kadınlar hakkında yazdığı "İkinci Cins (The Others)" adlı yapıtıyla büyük halk toplulukları üstünde önemli bir etki meydana getirmiştir. Gene bu dalga Feminizmin içeriğini en iyi yansıtan farklı önemli eser de 1963'te Betty Freidan'ın "The Feminine Mystique" isimli eseridir. Bu eserler, feminist hareketin yeniden kımıldanışına önemli fayda da bulunmuştur.

Freidan "adı olmayan sorun" adını verdiği, ev hanımı ve anne rolü ile sınırlı kalmanın sonucunda yaşanan mutsuzluk ve hayal kırıklığı sorunu üzerinde çok durmuştur. "İkinci dalga feminizm", siyasi ve yasal hakların elde edilmesiyle, kadın sorununun çözülmediğinin üzerinde yoğun bir biçimde durmuştur. Onları bu şekilde düşünmeye iten belli başlı nedenler, kadınların çalışmış, okuyabilmiş ve herhangi bir işte yönetici pozisyona geçebilmiş olsa da sorunlarının devam etmesi ve kadınların elde ettikleri hakların, huzursuzluk getirmekten öteye gitmediği inancında olanların sayısının hiçte yadsınamayacak boyutta olmasıdır.

Gerçekten o döneme bakıldığında göze çarpan en tipik yansımalar, çıkan problemler ve sorunlar yüzünden ilk olarak kadınların işten çıkarılmasıdır. İkinci dalga feministler, bu düzenin

ağır ağır çürümeye başladığını görmüş, bu sebeple git gide feminist fikir ve argümanlarını daha radikal bir noktaya taşımış hatta kimi zaman devrimci niteliğe kadar dönüştürmüşlerdir.

Bu dönemki Feminist yazarlardan Kate Millet, "Sexual Politics", Germaine Greer ise in "The Female Eunuch" adlı eserlerinde, kadına uygulanan baskının kişisel, psikolojik ve cinsel yönlerine ilgiyi çekmiş, daha önceleri "siyasi" olarak ele alınan alanın sınırlarını genişletmiştir (Millet, 1970: 43-45.). "İkinci Dalga" feminizmin amacı, sadece siyasi özgürlük olmamıştır; aynı zamanda büyüyen 'Kadın Özgürleştirme Hareketi'yle eşzamanlı olarak kadının özgürleştirilmesini olanaklı kılacak konulara da el atmıştır (Heywood, 2009: 249).

İkinci dalga feministlere göre erkek, kamu alanında tarih yazarken, kadın evde hizmet eder, erkek başarır, kadın onun başarısını tamamlar görüşü toplumda yerleşmiştir. Öyle ki özel alan da siyasi düşünce literatüründeki boyutunu aşarak, birtakım mitler, ideolojiler ve pratikte ataerkilliği kurumlaştıran bir nitelik taşımaktadır. Dolayısı ile özel alan, erkeğin erkeklik ideolojisinin ve uzantısı olan egemenliğinin sergilendiği bir alan olmaktan çıkarılmalıdır.

4.2.5. Üçüncü Dalga Feminizm

1990'ların başına gelindiğinde, yeni bir dalganın ağır ağır feminist hareket üstünde tesirini göstermeye başladığı gözlenmektedir. Bu dönemde Feminist örgütler, kalkınmış ve batılı ileri devletlerin birçoğunda mevcudiyetini korumakla beraber; dikeye ve yatay çok sayıda sosyolojik kesime genişlemeye devam etmiş, radikalleşme hevesi devam etmiştir. Daha ileri bir hamleyle, varılmış olan feminist hedeflerin varlığı ile yetinilmeyip, kadın hareketi feminist ötesi kutuplara kaymıştır.

Üçüncü dalga feministler, eşitlik politikasından vazgeçerek farklılık eksenli politikalara yönelmişlerdir. Onlara göre eşitlik anlayışı, kadınlar için asimilasyonu beraberinde getirmektedir. Bunu önleyebilmek için siyaset felsefesi alanına yeni kavramlar edindirmişlerdir. "Adalet" kavramı bunların başında gelmektedir. Bu kavramı kendi feminist hareket potasında erittikten sonra, adaletin her kesime eşit hak verme manasına gelmediğini ifade etmişlerdir (Michael Wolzer, 1983:142).

Dolayısıyla bu görüşlerine sosyal ve siyasal zemin oluşturmak için farklı gruplar için farklı haklar prensibini önermişlerdir. Ataerkil kurumların da kadını, kendi özgüllüğünde barındıracak nitelikte olmadığından ve onu ikincil pozisyona düşürdüğünden dolayı sosyal, siyasal, bilimsel olarak köklü bir devrime tabii tutulması gerektiğini savunmuşlardır.

Bu dönemin ünlü simalarından Beverly Thiele'ye göre “Ataerkil mekanizma, kadını kendi özüne yabancılaştıran soyutlamalar, cinselliğinin özgünlüğünü kabul etmeyen evrensellik, erkek niteliğini orijin alan doğallık, hiyerarşik örüntüler meydana getiren düalizm, vasiyete göre iş bölümü yapmakta olan düzenleyicilik” gibi unsurlarla kadınlar üstünde egemenlik kurmaktadır.

Feminist siyaset felsefecisi Irıs M. Young, modern hukuku kabul etmemektedir. Bu görüşünü desteklendirdiği ana faktör, modern hukukun en önde kadınlar olmak üzere öbür toplumsal unsurları da kapsayabilen farklılıkları reddedici kapsamıdır. O çoğulcu bir toplum yapısına geçilmesinin mecburi bir durum olduğuna vurgu yapmıştır (Young, 1990: 120). Ona göre sistemde engelli ile sağlam, fakir ile zengin, erkek ile kadın, beyaz ile siyah arasında büyük uçurumlar vardır. Bu sebeple küresel kurallardan ziyade kitlelerin özel durumlarına göre yasal düzenlemelerde bulunulmalıdır. Gene bu dönem Feminist yazarlarından biri olan Joan W. Scott “feministler farklılığı terk edemezler, çünkü o bizim en yaratıcı analitik aracımızdır” ifadesiyle bu düşünceye destek vermiştir (Scott, 1990: 142).

Yine Üçüncü Dalga Feminist yazarlar arasında yer alan Carol Gilligan, kadın ve erkekteki bilgi ve davranış farklılığına dikkat çekmiştir. Bilgiyi, sezgisel olarak alan kadın, bu yönüyle her şeyi araçsal olarak algılayan erkekten üstündür; insanları erkeklik içgüdüsünün yol açtığı olumsuzluklardan ancak kadın ahlakı kurtarabilir.

Genel olarak Üçüncü dalga Feministler, kadına özgü doğurganlık ve Doğaya yakınlık gibi ayırt edici ve pozitif değerlerin, insanlık için erkeğin sahip olduğu değerlerden daha insani ve iyi olduğunu savunmakta; hatta devrimin koruyucu annelik kapsamında ilerleyeceğini ön görmektedirler.

Tüm bu tartışmalar ışığında Üçüncü Dalga Feministler "kadınlığı" temel ayrım noktası kabul etmiş ve demokratik hakları ona göre talep etmişlerdir (Gilligan, 1982: 2-5). Yaygın kabul gören feminist düşünüşe göre erkeklik ve kadınlık içgüdüsünün derin tarihsel arka planı bulunmaktadır ve bunlar değiştirilemez. Bu da kadınların otonom bir yapı içinde yer alma isteğinin kayda değer bir göstergesini oluşturmaktadır.

Üçüncü dalga Feministler son zamanlarda post-modernist düşünürlerin etkisinde kalmışlardır. Bu etkiyle farklılık kavramına da yeni içerikler kazandırmışlardır. Şöyle ki; post-modernizm genel ve evrensel iddialara kuşkulu bir mesafede yaklaşmaktadır. Bununla aynı doğrultuda feministler de aydınlanma düşüncesiyle birlikte gelişen bütün iddiaların beyaz batılı

erkeğin değer yargılarını çağırdığı düşüncesiyle araya mesafe koymuşlardır. Post-modern feministlere göre kişilik, bilgi, gerçeklik gibi kavramların tekrardan tanımlamaları yapılmalıdır.

Post-modern feministlere göre Batı kültürü içerisinde yetişmiş olan bir kişi, doğal olarak kendisini ikincil ve dominant kurumsal yapıların içerisinde bulmaktadır. Bu kurumsal yapılar, Batı kültürünün hiyerarşik ikilem kurgusundan kaynaklanmaktadır. Aksi uçlar haline sokulmuş olan erkek/kadın ikilemi de kadının ikincilliğiyle neticelenmektedir. Bu sebeple post-modern feministler ikincilliğe neden olmayan ayrı bir kültür ve dil geliştirmek için uğraşmışlardır (Borde, 1990: 149).

Feminizmin post-modern versiyonu, Julia Kristeva, Luce Irıgaray ve Àne Cixous gibi Fransız feministlerinin elinde daha derin ve köklü bir içerik kazanmıştır.

Feminist filozof ve psikanalistlerin tezleri etrafında gelişen Fransız feminizmi, bugün feminist literatürde farklı bir sistem oluşturmaktadır. Fransız feminizmi, farklılık kavramını ataerkil kültür ve düşünce sisteminde reform yapma maksadıyla kullanmaktadır.

Post-modern Feministlere göre dil; metafor, farklılık ve anlam, kadının ikincilliğinin kaynağını oluşturmaktadır (Stanton, 1985: 73). Kadına ait bir dil ve yazın, sadece anlam sisteminde bir devrim yaratmakla kalmayacak aynı zamanda onun ekonomik, sosyal ve politik tezahürlerinde de devrim yaratacaktır (Gross, 1986: 78).

İkinci dalga feministlerden olan Radikal ve Sosyalist feministler özel/kamusal ayrımın kişisel olan siyasaldır şeklinde bir açıklama getirmektedirler. Hatta 1960 ve 1970'lerde bu sloganla ailenin ortadan kaldırılmasını bile amaçlamışlardır. Oysa üçüncü dalga feministler son yıllarda, bu sloganın içeriğini genişleterek; kişisel olanın, epistemolojik olarak, siyasal olması gerektiği şeklinde revize etmişlerdir. Açıkçası bilim, dil, edebiyat, vb. gibi kişisel ve akademik uğraşların tamamı siyasidir. Özel alanı siyasallaştırmanın ana gayesi özel/kamusal arasındaki kısıtları yok ederek kadının kamu alanına açılmasının önündeki engelleri tümüyle ortadan kaldırmaktır.

Onlara göre özel alanın ortadan kaldırılması demek Ataerkinin üretilme ortamının tümüyle tasfiye edilmesidir (O'Brien, 1989: 78.).

Sonuç olarak, “farklılık” kavramının çokça altını çizen bu dalga feminist hareket, bir parçalanma sürecine de girmiştir. Bu, feminizm için radikal bir farklılaşma süreci oluşturmuştur. Öyle ki artık feminist hareketlerin, kendi içinde ortak bir zemin yakalama imkânı

neredeyse yok olmuştur. "Çekirdek feminist gelenek olan liberal, sosyalist/Marksist ve radikal feminizme ilaveten post-modern feminizm, psikoanalitik feminizm, siyahî feminizm, lezbiyen feminizm gibi yeni anlayışlar doğmuştur" (Heywood, 2009: 249).

Diğer taraftan yeni akım bu feminist hareketlerin tesiriyle, kadının kamu alanında kendine özgü düşünsel ve davranışsal motiflerle yer alması sağlanmıştır. Bu ise kadınların özerkliği manasını taşımaktadır. Bununla birlikte özgür bir sivil toplumun meydan gelmesine büyük bir katkıda bulunmuştur. Özgür sivil toplum anlayışına göre her kesimin kendine has kültürü, tercih ve değer sistemi ve tarihsel bağlarıyla kamusal alanda bulunması, resmî ideolojiden otonom bir varlık alanının oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum diğer taraftan değişik kesimlerin kendi içlerinde kaçınılmaz bir anlaşmaya gitmelerine de imkân tanımaktadır.

Sivil toplumda otonominin minimum üç sonucu görülmektedir. Bunlardan ilki, kendi öz kimliklerinin, kolektif avantaj-menfaatlerinin ve grup şuurunun farkında bulunan kişiler kendi örgütlenme ihtiyacını duymaktadır. İkinci olarak, grubun geliştirmiş olduğu değerler vasıtasıyla grup mensuplarını resmi ideolojinin baskısından kurtarmaktadır. Sonuncusu da resmî ideolojinin politika ve muamelelerine karşı bir karşı oy gücünün meydana gelmesini sağlamaktadır.

4.3. Feminizm Çeşitleri

Feminist hareket temel olarak üç dalga halinde çerçevelendirilmektedir. Kimi feminist çevreler, birinci dalga feminizm öncesinde vücut bulan gelişmeleri protofeminizm adı altında sınıflandırmaktadırlar. Genel olarak feminist çevrelerin çoğunun, aynı zamanda siyaset ve sosyal bilimcilerin üzerinde hemfikir oldukları sınıflandırma ise feminizmin birinci dalga, ikinci dalga ve üçüncü dalga yeni akım) olarak kategorize edilmesi şeklindedir. Feminizm çeşitlerini, bu ana kategoriler içinde ayrışmış düşünsel, politik ve çeşitli akımlar biçiminde ele almak elverişli bir sınıflama sağlayacaktır.

4.3.1. Liberal Feminizm

Liberalizm, feminizmi de yakından etkileyen akımlardan biri olmuştur. Özellikle insana ve bireye önem veren temel ilkeleriyle feminizm yakından ilgilenmiştir. Feminizm Liberalizmden etkilenerek kadının da erkek gibi bir insan olduğu fikrinden yola çıkmıştır. Liberal feministler, insana verilen önem ve bireysel haklar geliştikçe, kadınların da durumlarının düzeleceğine inanmaktadır (Yayla, 1998: 17). Bu feminist akım için daha çok mevcut statükoya kadını dâhil etmeyi amaçlayan bir yönelimin tezahürü denilmektedir.

Liberal feminizmin öncülüğünü, Abigail Adams ve Mary Wollstonecraft yapmaktadır. Onlar, kadının insan yönünü öne sürerek, erkekler gibi aynı hak ve ayrıcalıklara sahip olması gerekliliğinin altını çizmektedirler. Kadın, eğitim hakkına sahip olduğu takdirde erkek kadar başarılı olacaktır, bu nedenle de toplumdaki kadın hakları esnetilmeli; hatta erkeklerle eşit konuma getirilmelidir. Tüm Liberal Feministler özgülünde gelişen düşünüşe göre cinsiyet ayrımına dayalı bir siyasi ve sosyal hayat, kadını ikincil ve mağdur konuma sokmaktadır.

Özetle, bakıldığında görülmektedir ki Liberal Feminizm ataerkil toplum yapısına hiçbir gönderme yapmadan, kadın ve erkek arasındaki rekabeti eşitlemeyi amaçlamıştır.

Bu yönlerine bakılarak reformist oldukları iddia edilmektedir. Onlar, sorunların kaynağını sorgulamak veya kökten değişiklikler yapmak yerine, demokratik imza kampanyaları düzenlemiş yahut etkili kişilere ulaşma yoluna başvurarak yasal kazanımlar elde etmeyi ve erkeklerle aynı haklara sahip olmayı yeterli bulmuşlardır.

Diğer sosyal dezavantaj şekillerini –örneğin sosyal sınıf ve ırkla bağlantılı olanlar- göz ardı etmişlerdir. Bu yönleriyle de liberal feminizm, gelişmiş toplumlardaki beyaz orta sınıf kadınlarının çıkarlarını savunan; İşçi sınıfı kadınlarının, siyahî kadınların ve gelişmekte olan dünya kadınlarının problemlerine hitap etmekte başarısız bir hareket olarak tarih sahnesine adını yazdırmıştır.

Bütün feminist felsefeyi araştıran kaynaklara baktığımızda ilk değinilen feminist akımın liberal feminizm olduğu görülmektedir. Buna sebep hem onun tarihsel olarak, diğer feminizm çeşitlerinden önce gelmesi, hem de diğer feminizm türlerinin liberal feminizmle bir hesaplaşmaya ihtiyaç duymasıdır.

Liberal feministler akli yeteneklerine göre kadını ve erkeği aynılaşdırırlar. Onlara göre toplumda kabul görmüş kadın ve erkek görevleri tamamen keyfidir. Aynı zamanda liberal feministlere göre kadının toplumda kabul görmüş, kalıplaşmış yerini değışmek gerekiyor, bu değişim de eğitimden geçiyor.

Tarihen hep kadının erkekden daha az akıllı olması gibi fikirler vardır. Liberal feministlere göre bu düşünce tamamen asılsızdır. Mesele sadece eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılmasındadır. Bu yüzden de bu fikri ortadan kaldırmak için en temelde kadın ve erkek ayırmadan eğitimde her kese eşit haklar tanınması gereklidir.

Bu yüzden de liberal feministler kadının çalışmasından yanalar. Ama bu sadece kadının topluma karışması ve evle sınırlanmaması için değil. Burdakı önemli şeylerden biri kadının ekonomik olarak erkekten bağımsız olmasıdır.

Liberal feminizm üzerine ilk eser Wollstonecraft`ın *"Kadın Haklarının Savunusu"* olmuştur. Bu eser aynı zamanda feminist düşüncenin tarihinde de önemli bir yere sahiptir. 18.yüzyıl feministleri o dönemde bir devrim hareketinin içinde yer almşlardır. Dönem içinde başlayan devrim dalgası feministleri de etkiliyordu. Bu dönem akılcılık ve aydınlanma olarak adlandırılıyordu. Dönem içinde feministler tarafından bir çok kuramlar ortaya atılmaya başladı. Bu dönemde feministlerin en temel isteyi erkeklerle eşit haklara sahip olmaktı.

"Duygular Bildirgesi" mutlak despotizme ve liberal feminizmde alışmış olduğumuz kadın haklarının korunması ile ilgili geleneklerin üstüne çıkar.

"İnsanlar tarihi, erkeklerin kadınlara sürekli zarar vermelerinin ve onların haklarının gasp etmerinin tarihidir. Kadınlar üstlerinde doğrudan mutlak tiranlık uygulanan nesnelerdir." *Duygular Bildirgesi*`nden alınan bu cümleye de bakıltığında da kadınların tarih boyunca ikinci sınıf olarak görüldüğünü ıspatlamaya yardım eder. Genel olarak bakıldığında Duygular Bildirgesi`nin yazarları kadının oy hakkının olması, diğerleri ise kadının kocasının himayesinde olmasından şikayet etmeleri ön pilandaydı. Bildirgeye göre kadın erkeğin malı sayılıyordu. Hatta çalışan kadının bile parasını kocası yönetiyordu. Aynı zamanda evlilik sözleşmesine göre kadın ömrü boyunca erkeğe bağlı kalmak, itaet etmek zorundaydı. *Duygular bildirgesi*`nin sonrakı yazarları ise kadının siyasal sorunları ile değil, ev içindeki durmları ile ilgilenmektedirler. Kadının ev işlerine ayırdığı zaman için onun da erkeklerle eşit olması gerektiği, aynı zamanda ücretlendirilmesi meselesini gündeme getiriyorlar.

Tam da bu sırada Wollstonecraft Russo`nun görüşlerini kabül etmemektedir. Russo`ya göre erkek kadından doğası itibariyle daha akıllıdır. Wollstencraft`a göre burada temel liberal feminist görüş sergileyerek erkek ve kadının akılsal olarak aynı olduğunu söylüyor, aynı zamanda bir eksiklik söz konusuysa bunun kadının aldığı eğitimle ilgili olduğunu savunmaktadır. Yani kadının akılsal olarak herhangi bir eksikliği eğitim eksikliğidir. Eğitim eksikliği hem gözlemleme yeteneğinin gelişmesine engel olur, hem de kendilerine eleştirel bir gözle bakmalarını engeller. Bu aynı zamanda kadının kendisini anlamsız bir kısır döngü içersinde bulmasına getirip çıkarır.

Aynı zamanda Wollstencraft bireyciliği ön pilana çıkaran Aydınlanma döneminin inancını da paylaşır. Burada da kadının eleştirel aklının gelişmesinin onun kendi kendine belirleyici rol oynamasının önemine vurgu yapılır. Kadın sadece eleştirel düşünme vasıtasıyla kendinin ne olduğuna ve ne olmak istediğine karar verebilir. Yalnız bu şekilde kadın erkekten bağımsız olabilir. Kadınların hayatı sonuç olarak özel alanla sınırlı kalmamalı, kamusal alanda da görüş yapmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak akılcılığa inanan Wollstencraft iyi bir eğitimin kadının erkeğe boyun eğmesinin karşısına geçeceğini savunmaktadır.

Liberal feminist felsefenin en önemli diğer isimlerinden biri de Grimke`dir. Grimke de Wollstonecraft gibi akılcılık görüşünden yola çıkarak eleştirel düşünmenin önemini vurgular. Aynı zamanda kadının özel alana haps olup kocasına hizmetle görevlendirilmesi fikrini de reddeder. Grinne kadınları hem de dış görünüşleri ile birge eleştirir. Kadının sadece özel alana haps olmasını tiranlıkla eşdeğer bulur. Sonuç olarak Grimke`ninde analizi yine de aydınlanma görüşüne dayanır. 19.yüzyıl liberal feminist felsefesinde iki önemli isim var. E.C.Stanton ve Susan B.Anthony. Bu iki isim Wollstencraft ve Grimke`nin teori haline getirdikleri Aydınlanma görüşünü daha da geliştirerek ileriye götürürler. Stonton`a göre insanın nasıl ki nefesalma hakkı var ve bunun önüne geçemezsin, aynı şekilde hem kadın, hem erkeğin mülk edinme, yönetme, gibi doğal hakları vardır. Bunlar her iki cins de eşit olmalıdır.

4.3.2. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizm yirminci asrın ikinci yarısından itibaren varlığını hissettirmeye başlamıştır. İlk Sosyalist feministler, liberal feminizmin bireysellik anlayışına karşı çıkarak toplumla iş birliği içinde, erkekle kadın arasında bağımsız eşitliği sağlamayı hedef almışlardır. İlk olarak Fourier, 19.yüzyılın sonlarına doğru sosyalist bir çerçevede kadın erkek eşitliğini temel alan feminist düşüncelerden bahsetmiştir.

Engels, ‘The Origins Of The Family, ve Private Property And The State’ isimli eserlerinde, ortaya koyduğu “Burjuva Aile” tanımı bu akım feministler için bir mihenk taşı oluşturmaktadır. Ona göre “Burjuva Aile” özel mülkiyet sonucunda ortaya çıkmıştır; dolayısıyla kapitalizmin bir yan ürünüdür. Kapitalist sistemin getirisi olan “Burjuva Aile” kadını bir alt sıraya indirgemekten öteye geçmeyerek bu yönüyle diğer, özel mülkiyet hukukunu temel alan sınıflı toplumlardan farklı olmayan bir tezahürü yinelemektedir (http://akademikperspektif.com/2013/12/31/feminizm-ve-uluslararasi-iliskiler/10.01.2022).

Ona göre sınıf istismarı, cinsel baskıdan çok daha derin ve önemli bir süreçtir. Kadınlar, erkekler tarafından değil, özel mülkiyet kurumu, kapitalizm tarafından baskı altına alınmıştır. Kadının özgürleştirilmesi ancak kapitalizmin devrilip yerine gelecek sosyalizmin ardından gerçekleşecek sosyal bir devrimin yan ürünü olarak mümkün olacaktır. Dolayısıyla özgürleşme arayan kadınlar "Sınıf Savaşı"nın "Cinsiyet Savaşı"ndan daha önemli olduğunu görmelidirler.

Sosyalist feministlere göre kadınlar üretim sürecine aktif olarak katılmalı ve tüketici konumdan uzaklaşmalıdırlar. Böylelikle erkeklerin ellerinde bulundurduğu üretici güce onlarda sahip olacak, onların erklerini meşrulaştırmalarının önüne geçilecek ve kadının emeğine yabancılaşması ortadan kalkacaktır. Kadın bunu yaparken devrimci bir uygulamayı hayata geçirmiş olacaktır (Smyckova, 2006: 5).

4.3.3. Marksist feminizm

19.yüzyılın ortalarından sonra liberal feministlerin savundukları tezler üzerinde fikir ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamış bu da yeni feminist akımların başlamasına sebep olmuşdur.

Liberyaların kadın, erkek ilişkilerinde fırsat eşitliğinin yerine getirilip getirilmeyeceği meselesi marksist marksist feminist akımın başlamasına yol açmıştır. Marksist feministler liberal feministlerin kadın sorununa ilişkin cevaplarını yetersiz bulmaktadırlar.. Marksistler sınıflı toplumda eşitliğin mümkünsüzlüğünü savunurlar. Yani onlara göre kadın ve erkeğin eşit olmamasının sebebi sınıflı toplum başka bir değişle kapitalizmdir. Çünkü tüm sınıflı toplumlarda marksistlere göre kadın ezilmiştir. Sosyalist düzene geçildiği takdirde kadın ekonomik bağımsızlığını elde edecek ve yalnız bu şekilde kadın ve erkek eşitliği söz konusu olur. Bu nedenle marksist feminizmin en sık sözünü ettiği kavramlar ekonomi, sınıflı toplum ve kapitalizmdir. Marksist feminizme göre erkek burjuvayı, kadın ise proletaryayı temsil eder. Bunun sebebi erkeğin ekonomik olarak daha güçlü olmasında görülür. Erkeğin görevi para kazanmak ve ailesine bakmaktır. İçinde bulunduğu bu konum onu kadından üstün kılmaktadır. Kadının ev içindeki durumu, yani yaptığı işler değersizleştirilmekte bir nevi görevi gibi görümlüktedir. Çünkü kadın emeği toplumsal alanda fayda getirmiyordu. Kadınların içinde bulunduğu durumdan kurtuluşunu Engels onun bütünlükle toplumsal işlere katılmasında görür. Böylece, Engels "Toplumun ekonomik birimi olan tek eşli ailenin" ortadan kaldırılmasına teşvik eder, çünkü içinde bulunduğu durum kadını hep başı eğik konumda tutmaktadır. O yüzden tekeşli aile biriminin dağılması bile kadını düştüğü durumdan kurtaracaktır. Çünkü marksistler tek eşliliği sınıfsal topluma eşdeğer kabul ederler ve kadının özgürlüğüne kavuşması için kapitalizmin, sınıfsal toplumun yok olması en önemli şeylerden biridir.

Engels`in söyledikleri bu anlamda Marx`ın *"Komunist Manifesto"*da söyledikleri ile aynıdır ve Engels`e göre tüm bunlar komunuzimle gerçekleşecektir.

Marksist feminizme değindiğimizde üzerinde durulması gereken en önemli görüşlerden biri Marks`ın determinist görüşdedir. Marks kültür ve toplumun köklerinin ekonomik şartlar üzerinde inşa edildiğini savunur.

Her tarihsel dönemde var olan üretim ve değişim biçimi ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal örgütlenme, o dönemin politik ve düşünsel tarihinin üzerinde yapılandığı ve açıklanabildiği temeli oluşturur.

Marks fikirlerini daha da derinleştirerek *"Ekonomi Politiğin Eleştirisine katkı"*nın ön sözünde de bu konuya değinir ve maddi yaşamın kendi başına politik ve entelektüel yaşamı da şartlandırdığını belirtir. Marks aynı kapitalist toplumlarda ideolojinin kapitalist çıkarları tarafından belirlendiğini iddia ediyordu.

Maddi determinizm görüşünü Marks şu sözlerle ifade ediyor. "yöneten düşünceler başat maddi ilişkilerin ifadesinden başka bir şey değildi.

Feminist teoriye tek değinilen Engels eseri *"Ailenin kökeni"*dir. Engels daha çok kadının ailedeki rolünün ne olduğuna değinmektedir, antropolojik bir çözümlemeden uzaktır. Engels utopik görüşünü Marx gibi geleceğe değil, tarih öncesi anaerkilliğe yansıtır.

4.3.4. Radikal Feminizm

Radikal feminizm 2. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkmış olan bir feminizm akımıdır. Felsefesini, toplumda köklü yer edinmiş, ataerkilliğin önemi üzerine bina etmiştir. Onlar, Ataerkil değer ve inançların toplumun kültür, felsefe, ahlâk ve dini üzerinde yarattığı köklü etkiye dikkat çekmişlerdir. Diğer taraftan hayatın ve öğrenmenin her alanında kadınların kendilerini erkeklerden daha aşağıda ve ikinci derece gibi görmelerini eleştirerek buna neden olarak erkeklerin onlar üzerindeki zorlamalarının üzerinde durmuştur.

Simone de Beauvoir'in "*The Second Sex"* isimli kitabında bu duruma çözüm olarak kadının cinselliğini kabullenmesini ve kendini özne olarak görmemesini önermektedir. Eva Figes de *"Patriarchal Attitudes"* adlı eserinde, radikal feminist felsefenin ideolojik temellerinden geniş bir şekilde bahsetmiştir (Beauvoir, 1993: 25).

Yine Radikal feministlerden Greer, *"Female Eunuch"* adlı kitabında, kadınların cinsiyetsiz, pasif yaratıklara dönüştürülmesini eleştirmiştir; Greer'a göre; *"kadınlar, pasif cinsel bir role şartlanmış; bu da gerçek cinselliklerinin ve de kişiliklerinin, daha aktif ve maceracı taraflarını bastırmalarıyla sonuçlanmıştır"*.

Kate Milet, Ataerkilliğe, *"Sexual Politics"* adlı kitabında çok geniş bir biçimde değinmektedir. Ona göre Ataerkillik "sosyal bir değişmez" olarak bütün siyasal, toplumsal ve iktisadi yapılar vasıtasıyla bugünlere ulaştırılmıştır. Tarihsel ve geçici tüm toplumlardan, temel dinlere kadar tarihsel ve toplumsal bütün aktörlerde mevcudiyetini esaslı bir şekilde belli etmektedir. Ataerkil sistem ve toplum "Şartlanma" ile kadın ve erkeğe özgü farklı rolleri bireylere aktarmaktadır.

Buna göre erken yaşlardan itibaren kızlar ve erkekler çok belirgin toplumsal cinsiyet kimliklerini kabul etmek için teşvik edilirler; bu süreç büyük ölçüde, "Ataerkilliğin temel kurumu" olan aile içinde gerçekleşmektedir. Milet, 1960'larda ve 1970'lerin başlarında, bu şartlanmanın ortadan kalkması ve Ataerkilliğe meydan okunması için "Bilinç Yükseltme" çalışmalarını önermiştir. Ona göre Kadının özgürleşmesi için, yenilikçi bir gelişmeye ihtiyaç vardır; aile kurumu yıkılmalıdır ve toplumun her seviyesinde işlerlik gösteren kadınlara yapılmakta olan ruhsal ve cinsel baskı ortadan kaldırılmalıdır (Millet, 1973: 63).

1960-1970-lerde yeni bir feminist kuram olan radikal feminizm ortaya çıkmaya başladı. Radikal feministler kendilerinden önceki feminist akımların ortaya koyduğu tezlerin kadınların kurtuluşunda yeterli olmadığı kanaatindedirler. Bu suçlama liberal ve marksist feministlere yöneliktir.(s.75) Çünkü radikal feministler liberal ve marksist feministlerin sorunu tamamen çözemedikleri düşüncesini savunurlar. Radikal feminizmi Josephine Donavan kendinin *"Feminist teori"* kitabında şöyle ifade eder:Ataerkil ya da erkek egemenliğinin- kapitalizmin değil- kadınların baskı altına alınmasının kökeninde yattığını, kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görmeleri ve enerjilerini diğer kadınlarla birlikte kendilerine baskı uygulayan erkeklere- karşı mücadele eden bir harekete yöneltmeleri gerektiği, erkeklerin kadınların temelde farklı oldukları, farklı üsluplara ve kültürlere sahip oldukları ve kadınların tarzının gelecekteki herhangi bir toplumun temelini oluşturması gerektiği düşüncelerini içerir.(Feminist Teori J.Donavan, s.268)

Radikal feministlere göre kadın erkek ilişkilerindeki sorunun nedeni cinsiyete dayalı iş bölümünün olmasındadır. Bunun nedeni de radikal feministlere göre patriyarkal düzendir, ve

bu düzenin değişmesi de çok zor bir süreçtir,çünkü güç, iktidar Ptriyarki ile eşdeğerdir, bu yüzden de bu düzeni değişmeye çalışmaktansa ortadan kaldırmaya çalışmak daha doğru olacaktır. Radikal feministlere göre patriyarkini ortadan kaldırmak için öncelikle onun temelindeki cinsel sınıfın ortadan kaldırılması gerekiyor.(J.Donavan,s.78) Aynı zamanda doğum, kürtajla ilgili de kadının yükümlülükleri değişmelidir. Çünkü çocuk dünyaya getiren anne mutlaka ona bakmak zorunda değildir, yani burda ortaya biyolojik annelik ve sosyal annelik kavramları çıkıyor. Radikal feministler genellikle annelik algısıyla ilgili mitleşmiş olan söylemlere karşılar. Bunlardan birincisi her kızın gelecekte anne olmak isteğidir. Radikal feministlere göre bu toplum, ya da medya tarafından kadına dayatılıyor. İkinci karşı çıkılan söylem her kadının çocuğa ihtiyaç duymasıdır, bunu radikal feministler anne olan, ya da anne olamayan kadınların bir-birinden farksız oldukıarını söyler. Onlara göre annelik güdüsü de toplum tarafından dayatılan bir şeydir. Üçüncü karşı çıkılan mit ise her çocuğun anneye ihtiyaç duymasıdır.

Burdakı söz konusu biyolojik anneliktir. Radikal feministler de çocukların mutlak şekilde bakıma muhtaç olduklarını savunuyorlar, karşı çıkdıkları şey bunu üstelenen kişinin biyolojik anne olması gerektiği fikri.

Radikal feminizm tek bir biyolojik annenin yerine bakıcıyı sosyal anneyi koyuyor ve böylelikle biyolojik temele dayalı aile de ortadan kalkmış oluyor. Radikal feministlere göre kadının kurtuluşunun önüne geçen en önemli şeylerden biri biyolojik temeli dayalı ailedir.

Radikal feministlerin tecavüze olan bakış açıları da onun keyfi bir eylem olmasından daha çok politik bir eylem olmasıyla ilgilidir. Yani tecavüz eden kişi sadece zevk alma ya da keyfi amaçla bunu yapmıyor aynı zamanda bir baskı altında olma çabasıdır ve bu anlamda politikdir.

Radikal feministler tecavüzün politik olmasını şöyle açıklarlar, tecavüz poltiktir çünkü güçlü bir sınıfın üyeleri tarafından güçsüz bir sınıfın üyelerine karşı uygulanır.

4.3.5. Yeni Akım Feminist Gelenekler

19.yy yüzyılın başlarında seçim hakkının kazanılmasıyla birlikte durgunluk dönemine girmiş birinci dalga feminizmden sonra, kürtaj, eşit ödeme yasası, ayrımcılık karşıtı yasalar ve eğitim ile siyasi ve profesyonel hayata daha rahat giriş gibi yeni konularla ikinci dalga kadın hareketi sahnesinde görünmeye başlamıştır.

1960'ların sonu ve 1970'lerin başından itibaren ise feminist teori, bazı açılardan en üst yaratıcılık ve radikallik noktasına ulaşmıştır. Bu etki dolayısıyla kadın hakları ekseninden kaymalar olmuş ve post-feminizmi tartışmak moda haline gelmiştir. İlk olarak kadın hareketi gittikçe bölünmüş ve birbiriyle ilişkisiz fikirlerden oluşan bir gruplar toplamı haline gelmiştir. Feminizmin hareket noktası, kadının rolünü geliştirmek olsa da, bunun nasıl elde edilebileceği ve uygulamada ne manaya geldiği konusunda feministler arasında ortak bir fikir oluşturulamamıştır.

Ayrışmalar daha çok reformist ve devrimci feministler, radikal ve sosyalist feministler, ayrılıkçı ve lezbiyen feministler arasında yaşanmıştır. Bu temeldeki çatışmalı durumlar daha çok fuhuş, pornografi ve sansür, kürtaj, annelik, ırk ve etniklik, refah devleti vs. gibi belli başlı konular üzerinde yaşanmış, süreç ilerledikçe bunlara yenileri eklenmeye devam etmiştir. Birçok sosyal bilimciye göre bu aynı zamanda iyi bir durumu ifade etmektedir. Onlara göre bu kadar geniş çatışma ve ilgi alanının olması feminizmin güçsüzlüğünün değil gücünün bir göstergesidir. Bu, feminizmin yalnızca siyasi bir hareket olmaktan çıkıp, rakip gelenekleri içeren siyasi bir ideolojiye dönüştüğünün de temel göstergesi olmaktadır.

Yeni akım feminist gelenekleri daha iyi anlayabilmek açısından Post-feminist geleneğe genel bir bakış sunmak yerinde olacaktır. Farklılıkçı feministler olarak da anılan bu akım, kadınların evrensel olarak erkeklerle eşitlenmesi çabasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Onlar kadınlar için eşitlik eksenli sosyal ve siyasal temelli haklar talep etmektense daha köklü kültürel bir dönüşümü esas almışlardır.

Post-feminizmin orijininde özne olarak "kadın" değil, kadının özelleştirilmesi yatmaktadır. Aydınlanmacı felsefenin tesirinde hareket eden modern feministler kadını homojen bir bütün halinde görmekte ve erkek aktivitelerini referans olarak görmektedirler. Bu durumun tam tersine post-feministler kadının kadın olması sebebiyle sahip olduğu özgüllüğünü ve içerisinde yer aldıkları toplumsal ve tarihsel dokuya özgü ezilmişlik farklarını yansıtmışlardır. Diğer taraftan onlar genel cinsiyet kimlikleri üzerinden ayrımda bulunmaktansa, ne kadar fazla insan bulunuyorsa o kadar fazla kimlik bulunur düşüncesini savunmaktadırlar. Bu hususta da sınıf, bölge, milliyet, din, ırk, dil ve etnik yapı gibi farklılıklarla doğru orantılı çok cinsiyetlilik kavramına dikkat çekmiş ve buna yönelik sosyal okumalar yapmışlardır. Bu da yeni akım birçok feminist görüşün doğuşuna temel oluşturmuş ve yeni çatışmaları beraberinde getirmiştir.

Düşman siyasi bir çerçevede hareket etmeye kadar dayandırılan bu çatışmaların, 1980 sonrasında, İslâm ülkelerinde köktenciliğin/dinciliğin ilerlemesinin de etkisiyle, ortaya çıkan kadın haklarındaki gerilemelere kaynaklık ettiği ileri sürülmektedir. Öyle ki giderek kadının kamusal hayattan ve siyasetten çıkarılması, yasal haklarının kaldırılması ve örtünmeye geri dönülmesine yönelik yapılan baskının artmasında zayıf duruşlarıyla büyük rol oynadıkları var sayılmaktadır.

Yine Yeni Dalga Feminist hareketlerin yoğunluk kazandığı dönemde Radikal feministler, kadını kamuya taşımak için daha çok lezbiyen yaşam biçiminden yana bir tavır koymuşlardır. Bununla amaçladıkları, erkekle kadın arasındaki cinsel bağı ortadan kaldırmaktır. Onlar, lezbiyenliği kişisel bir tercih olmaktan çok Ataerkinin reddi için önermektirler.

Feminist yazar Marilyn French'e göre erkekler hükmetme, kadınlar ise zevk alma dürtüsüne sahiptirler. Zevk alma en aktif yaşam şeklidir. Bu ise ancak çift eşeyli bir kültürde sağlanabilir (Marilyn, 1985: 505.). Ona göre seksi kişisel bir konu olarak algılamak doğru değildir. Tam tersine seks sistemsel açıdan baskının, egemenliğin ve gücün fraksiyonudur. Onun için kadının kaçınılmaz olarak kendisini bu genel seks anlayışını içeren alanın dışarısında tutması gerekmektedir.

Radikal Feminist bir diğer yazar olan Ann Oakley ise kadınların anne olarak doğmadıklarını ancak anne olmayı toplumsal bir mit olarak öğrendiklerini ileri sürmüştür (Oakley, 1974:187).

Shulamit Firestone ise biyolojik bir devrimin zorunluluğunu vurgulayarak, bu görüşü daha uç noktalara taşımıştır. Doğurganlığı, erkek bedeninden soyutlamak için tüp bebek yöntemini kadınlara önermiştir. Bu yolla erkek ve kadın arasındaki ezme/ezilme ilişkisinin yok edilebileceğini ileri sürmüştür (Firestone, 1970:1.).

Bu dönemde Kadını kamu alanına çekmek konusunda, Marksist feministler de kendilerine özgü fikirler geliştirmişlerdir. Çağdaş Marksist feministlerden olan Margaret Benston, "kapitalist sanayi toplumunda, ev ve aile ile özdeşleştirilen basit yeniden üretimi kadın gerçekleştirirken, erkek kamu ve fabrikayla özdeş temel üretimi üstlenmektedir. Kadın, çocuk bakımı dâhil evcil rollerinden sıyrılmadıkça kamu alanına giremeyecek ve gerçek anlamda kurtuluşa erişemeyecektir". Benston, bu düşüncesiyle bağlantılı olarak, benzer koşullarda

kamusal alana girmekle birlikte, ev işlerinin de sosyalleşmesi gerekliliğini belirtmiştir (Benston, 1969, s.21).

Marksizm'e göbekten bağlı Sosyalist feministlerin de buna çok ta uzak olmayan görüşlere sahiptirler. Ünlü sosyalist feminist, Juliet Michelle kadının kapitalist toplumdaki ezilme durumunu üretim, yeniden-üretim, cinsellik ve çocukların toplumsallaşması aşamalarında aramaktadır. Mitchell'e göre kadının, kamu alanında kusursuz bir özgürlüğe kavuşması için bu alanlardaki işlevlerini farklılaştırması gerekmektedir. Ona göre Kapitalizm temelde, kâr güdüsünü geliştirdiği için bu alanlardaki çalışmaların kadın eliyle yapılmasını ister. Nedeni şudur ki kadın bu alandaki çalışmaları daha ekonomik mal eder. Bu durumdan ötürü kapitalist, bu alanların devamlı kadına ayrılmasını arzu eder (Hartman, 1981: 18-19). Kadının kurtulması için kadının özel alandaki pozisyonunun değiştirilmesi ise mecburi bir duruma gelmektedir.

Feminizm, artık geçmişte çeşitli grupların etiketlediği şekliyle "uçkuruna düşkün kadınların" yahut "entelektüel kadınların" uğraşları olmaktan çıkarak yeni algıların merkezine oturmuştur. Günümüz siyasal anlayışına farklı açılardan fikir üretmekte olan feminizm, bununla birlikte yenilikçi insana farklı bir bakış açısı edindirmeyi hedefleyen ve bu tarafıyla çağdaş yaşama damgasını vuran önemli bir siyasi hareket ve söylem görünüşü kazanmıştır. Çağdaş insana farklı yaşama modelleri sunarken sivil toplum/devlet karşıtlığında da kayda değer bir sivil toplum öğesi olarak gelişmiştir.

Bilhassa yukarıda analiz edilmeye çalışılan eşitlik, farklılık temelli yeni akım geleneklerin zamanla kamusal otonomi politikalarına gönderme yapmaya başladıkları da görülmektedir. Çok farklı feminist geleneklerin karşılıklı etkileşimi içinde geliştiren feminizm bununla birlikte etnik, ırksal, teolojik ve ideolojik gibi ayrımlara dayanan, öbür sosyal gruplarında kendilerini resmî ideoloji ya da baskın ideoloji karşısında savunma ve geliştirme formülüne fayda sağlamaktadır.

1970'lerde Radikal feministlerle sosyalist feministler arasında yaşanan fikir çatışmalarına tanık olunmuştur. Özellikle Radikal Feministler Marksizm'in "cinsiyet körü" oluğunu iddia etmiş ve görüşlerini temellendirebilmek için Freudcu Psikanalizmden ve Wilhelm Reich ile Herbert Marcuse gibi sosyal teorisyenlerden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Bunda radikal feministlerin rasyonel tutarlılığı ve Kartezyen rasyonaliteyi, erkek egemen bakış açısını yansıttığı gerekçesiyle, dışlamalarının büyük etkisi vardır.

Bununla birlikte radikal feminizm tüm belirsizliğine rağmen evrenselci biçimde karakterize edilmiş bazı temalar da içermektedir. Bu temalar; babanın egemen olduğu toplumların her biçimine saldırma, hem eşit cinsiyetçiliğe hem farklılığa inanç, cins ve cinsiyet tartışması, politik lezbiyenizm, anne olma, tecavüzün niteliği üzerine incelemeler ve ailenin geleceği üzerine görüşler şeklinde sıralanabilir.

1980'lerin sonunda da post-feminist ve radikal eğilimler taşıyan feministlerce post-yapısalcığa, yapı-söküm teorisine ve post-modernizme ilgi artmıştır. Öznellik, cinsellik, dil ve arzu temelli konularda önemli açıklamalar yapmışlardır. Özellikle Fransız feministleri, Lacancı psikanalitik yapısalcılığı post-yapısalcılıkla birleştirirken Foucaultcu bir bakış açısıyla da dilin önemini vurgulamışlardır.

Tüm bu görüşlerin bileşiminden oluşan düşünce eksenine göre dünya özne ile nesne, akıl ile duygu, hakikat ile yalan gibi ikilikleri içeren bir metindir ve bu tür karşıtlıkları besleyen erkek iktidarının deşifre edilmesi gerekir. Fransız ekolünün önemli temsilcilerinden psikanalizci ve edebiyat kuramcısı Luce Irigaray gerçek olarak kavradığımız ve düşündüğümüz şeylerin aslında erkekler tarafından inşa edilmiş bir baba/koca yönetimini öne alan bir form olduğunu söylemektedir. Irigaray bu erkek söyleminin bir yapı-söküme tabi tutularak yıkılması gerektiğini de eklemektedir.

Bundan sonra da yapılması gereken kadınların kendilerine ait bir dil inşa etmeleridir. Ancak bu feminist düşünceler bir takım post-modern teorisyenlerden etkilense de tam olarak post-modernizme denk düşmemektedir. Çünkü post-modernizm yalnızca erkek egemen söylemi değil her söylemi parçalamaktadır. Feminizm de burada parçalanması gereken bir bütünlüğe tekabül etmektedir. Ayrıca post-modernizm, post-yapısalcılık ve yapı-söküm arasındaki bağ da karmaşıktır. Bu karmaşık yapının birebir post-modern feminizmle örtüştüğü noktalar olsa da çoğunlukla birbirine denk düşmeyen noktaların çokluğundan bahsetmek yerinde bir tespit olacaktır.

Bu dönem feminist teoride, annelik düşüncesi ve şefkat meselesi üzerine de bir tartışma vardır. Bazı feminist düşünürler, kadınların çocuk baktıkları bir toplumda erkeklerden daha duyarlı, eğitici ve fedakâr olduklarını söylemektedir. Başka bir takım feminist düşünürler ise bu durumun, kamusal alanı düzenlemede etkili olacağını iddia etmektedirler.

Bunun dışında liberal sosyal bir feminizm perspektifini yansıtan "yurttaş feminist" düşüncesi vardır. Bu düşünce kadınlar ile erkeklerin yurttaşlar olarak ortak karar

alabileceklerine vurgu yapmaktadır. “Muhafazakâr aile-lehinde feminizm” ise kadının annelik rolüne yaptığı vurguyla, toplumsal cinsiyet rollerini reddeden diğer feminizm akımlarınca reddedilmiştir.

Feminizmin geliştirmiş olduğu üç politik söylem birbirini tamamlayan karşılıklı bir etkileşim içindedirler. Eşitlik politikası, kadınlara politika yapma zemini hazırlarken, farklılık politikası, farklı grupların varlığını kurumsallaştırıp meşrulaştırmaktadır. Kamusal otonomi politikası ise resmî ideoloji karşısında savunucu ve koruyucu bir zırh geliştirmektedir. Bu politikalar sadece kadınların değil bununla birlikte diğer sosyal grupların da sivil toplum içerisindeki konumuna katkı sağlamaktadır.

5. GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ ve ÖNERİLER

Tarih boyunca ve hatta günümüzde kadınlar yaşamın bütün alanlarında, erkek egemen toplumsal yapı içerisinde hep bir var oluş mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır. Elbette felsefe tarihi de adeta bir centilmenler kulübü olarak bu bakımdan bir istisna oluşturmamıştır. Kadın filozofların bu kadar az olması oldukça dikkat çekicidir. İşte bu çalışmanın ana sorunsalı da buradan çıkmıştır. Bu durumu bir problem olarak gördüğümüz için Felsefe Tarihine yönelik eleştirel feminist bir bakışla mevcut duruma dikkat çekmek amaçlanmıştır. Çünkü tarihin her döneminde kadınlar sadece felsefe alanında değil, bütün alanlarda dışlanmaya maruz kalmışlardır. Kadının erkek egemen toplumunda gördüğü baskılar zaman içerisinde feminizm hareketini ortaya çıkarmışdır. Yukarıda da bahs ettiğimiz gibi tarihsel süreç içinde feminizm hareketinin olumlu etkileri olmuş, kadınlar belirli hak ve özgürlüklere sahip olmuşlardır. Ama ne yazık ki günümüzde de cinsiyete dayalı dezavantajlı durumu kadınlar ister eğitim, isterse de başka alanlarda yaşamaktadırlar. Feminizm hareketi büyük ölçüde by dezavantajlı duruma katkılar sağlasa da sorun tam olarak ortadan kalmamıştır.

Bu çalışmada feminizmin tarihsel süreci göz önünde bulundurularak kadın filozofların neden tarihte yeterince yer bulamadığı, azlığı bunun neden ve sonuçlarının tespiti amaçlanmıştır. Bu çalışmanın kendisinden sonra gerçekleştirilecek akademik çalışmalarda yararlanılan bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında literatür çalışması yapılmış kadın kavramını retrospektif olarak, Antik Yunan'da, Orta Çağ'da ve günümüzde kısımlara ayırarak incelemiştir. Devamında kadının tarihsel süreç içerisinde karşılaştığı sorunların tanımlaması yapılmış ve geçmişten günümüze tarihi bölümlere ayırarak her dönemin adından söz ettirmeyi başaran kadın filozofları incelenmiştir. Devamında feminizm olgusunu tüm detayları ile ele almıştır.

Gerek incelenen kaynaklar gerekse yapılan literatür taraması sonucunda;

1. Felsefe tarihi içerisinde, kadınların cinsel bir obje,
2. Evde hizmet eden bir araç, sömürülen bir figür ve bir üretim aracı olarak görüldükleri,
3. Bunun aksi yönde tutum ve davranış sergileyen kadınların çok ağır bir şekilde cezalandırıldıkları

Özellikle sanayi devrimi ile başlayan feminizm hareketlerinin de katkısı ile kadın hak ettiği değeri bir nebzede almaya başlamış, iş yaşamına katılmış, seçme ve seçilme hakkı elde etmiş miras hukukunda erkek gibi hak sahibi olmuştur.

Bu çalışmanın sonucunda çalışmaya başlarken öne sürdüğümüz hipotezlerimizden, H_1, H_3 ve H_5 hipotezlerimizin doğrulandığı görülmüştür buna göre;

- H_1 Tarihsel süreç içerisinde toplumların ahlak yapısının kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumsuz etkili olmuştur.
- H_3 Tarihsel süreç içerisinde toplumların dini inanışlarının kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumsuz etkisi olmuştur.
- H_5 Tarihsel süreç içerisinde cinsiyet ayrımının ve erkek egemen bir yaşamın kadın filozofların çokluğu ya da azlığı üzerinde olumsuz etkisi olmuştur.

Kadının erkek egemen toplumunda gördüğü baskılar zaman içerisinde feminizm hareketini ortaya çıkarmışdır. Yukarıda da bahs ettiğimiz gibi tarihsel süreç içinde feminizm hareketinin olumlu etkileri olmuş, kadınlar belirli hak ve özgürlüklere sahip olmuşlardır. Ama ne yazık ki günümüzde de cinsiyete dayalı dezavantajlı durumu kadınlar ister eğitim, isterse de başka alanlarda yaşamaktadırlar. Feminizm hareketi büyük ölçüde by dezavantajlı duruma katkılar sağlasa da sorun tam olarak ortadan kalmamıştır.

Bu çalışmada feminizmin tarihsel süreci göz önünde bulundurularak kadın filozofların neden tarihte yeterince yer bulamadığı, azlığı bunun neden ve sonuçlarının tespiti amaçlanmıştır. Bu çalışmanın kendisinden sonra gerçekleştirilecek akademik çalışmalarda yararlanılan bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adasal, R. (1975). Normal ve anormal cinsiyet ve evlilik. Gürsoy Bas ımevi. Ankara, 582-610.

Akdemir, S. (1991). Tarih boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de kadın. İslami Araştırmalar, 5(4), 260-270.

Akpınar, A. (1997). *Sivil Toplum: Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi, Doktora Tezi*, A.Ü.S.B.E., Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara.

Aktaş, C. (1988). **Sistem içinde kadın** (Vol. 7). Beyan Yayınları.

Aktaş, C. (1992). **Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği**. Beyan Yayınları.

Aktaş, C. (1997). **Devrim ve kadın**. Nehir Yayınları.

Altindal, A. (2004). **Türkiye'de Kadın**. Baskı, İstanbul.

Aristotoles (1975). **Politika**.İstanbul, s.8-13

Arendt, H. (1994). **İnsanlık Durumu**. Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.

Azaklı, S. (1999). **Devlet-Sivil Toplum ve Türkiye**, Yeni Türkiye.

Bahadır, A, "**Psiko-Sosyal Bir Vakıf Olarak Aile Çözülmesinin Temel Nedenleri**, Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Sonuçları ve Öneriler",

Bahadır, A. G. A. (1997). *Günümüz kitle iletişim araçlarının, ruhsal ve toplumsal hayatımız üzerindeki olumsuz etkileri ve korunma yolları*. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7(7).

Bayhan, (2005). **Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri ve Patronaj, Sivil İnsiyatif**. 7, Kaknüs yayınları: İstanbul.

Bayındır, A. (2005). **Günümüzde Karı-Koca İhtilaflarının Sebepleri**. Sosyal Hayatta Kadın.

Beauvoır, S. (1993**). Kadın "İkinci Cins I" Genç Kızlık Çağı**,(Çev. B. Onaran),İstanbul: Payel Yayınları.

Bendason, N. (1994). **Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları**, Çev. Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları).

Benhabib, S. On Hegel, Women and Irony,Feminist Interpretations and Political Theory. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/650506/mod_resource/content/1/Benhabib_Women_Irony.pdf, 10.12.2021.

Berktay, F. (2016). **Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayıncılık

Bırcan, U. (2019). *Feminist Sanatın Kadın Algısı Üzerine Etkisi*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22.

Bobel, T.A. (1978). **Kadın ve Sosyalizm**, Ankara

Borde, S. (1990). Feminism, Postmodernism and Gender Screpticism: Feminism/Postmodernism, New York and London: Routledge, s. 149

Broad, J. (2015). **"The Philosophy of Mary Astell**: An Early Modern Theory of Virtue", Oxford University Press.

Budak, G., Doğan, H. Z., & Harlak, A. G. H. (1991). Çalışan kadınların sorunları: bir toplumsal değişme araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1).

C. Stanton Stanton, (1985). Language and Revolution: The Franco- American Dis-Connection, The Future of Difference, Der. Hester Einstein and Alice Jardine, New Brunswick and London: Rutgers Univercity Pres, s.73

Caın, S. (1963). Gabriel Marcel, New York: Hillary House Publishers.

Çaha, Ö. (2000). **Yeni Yüzyılda Tarih Kaldığı yerden Devam Edecek**.

Çaha, Ö. (2014). *Feminizm ve Sivil Toplum*, http://kadem.org.tr/feminizm-ve-sivil-toplum/

David. M. E. (2000). **Serbest Piyasa Feminizmi**: Bir Cevap, Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu, Liberte Yayınları.

Demiralp, D. (2010). "İlkçağ Anadolu Efsanelerinin "En Güzel"i: Troyalı Helena", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt:4, Sayı:7 (2010), s. 201.

Donovan, J. (2013). **Feminist teori entelektüel gelenekler**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Donovan, J. (2016). **Feminist Teori Entelektüel Gelenekler**, Çev. : Aksu Bora&Meltem Ağduk Gevrek& Fevziye Sayılan, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Dowling, C. (2006). **Sindrella Kompleksi: Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu**, Çev.: Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara.

Duby, G. (2005). **Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizelere**, Çev. Ahmet Fethi, Cilt: 1, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları)

Dürüşken, Ç. (2000). **Antik Çağ'da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezine Yolculuk, Roma'nın Gizem Dinleri**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul

Eflatun, (1971). Devlet,İstanbul, s.143;

Eileen H. Botting And Sarah L. Houser, (2006). Drawing The Line Of Equality, s.100, 265-278

Elizabeth, E., Bacon, E.E. (1978). Encylopedia Americana, 1978,

Emir, B. (2012). *Antik Çağ'da kadınların dinsel ritüelleri-Thesmophoria örnek incelemesi* (Master's thesis, Uludağ Üniversitesi).

Erdoğan, M. (1998). Sivil Toplum: Bir kavramın Anatomisi, Liberal düşünce Dergisi, sayı 10, 1998, s. 221 104.

Eroğlu, F., **"Kitle İletişiminden Kitle Toplumuna",**

Firestone, S. (2000). The dialectic of sex. Radical Feminism: A Documentary Reader, 90.

Foulquıe, P. (1998). **Varoluşçunun Varoluşu**, (Çev. Y. Şahan), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Frankl, V. E. (2018). **Duyulmayan anlam çığlığı**. Totem Yayınevi

Fraser, N. (1990). Cinsiyet Eşitsizliği ve Refah Devleti: Sanayi Sonrası Düşünce Girişimi, Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması, Yayına Hazırlayan: Seyla Benhabip, Çev: Zeynep Gürata, Cem Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, s. 310.

French, M. (1985). Beyond power: On women, men, and morals. *Olympic Marketing Corporation.*

Geçtan, E. (1998). **Psikanaliz ve sonrası** (8. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gilligan, C. (1982). İn A Different Voices, Harvard University: Cambridge, s.2-5.

Gleichauf, I. (2007). **Kadın Filozoflar Tarihi** Çeviren: Leyla Uslu: ODTÜ Yayıncılık.

Green, A. (1992). **Kastrasyon Kompleksi,** (Çev: Levent Kayayalp), İletişim Yayınları, İstanbul.

Grosz, E. (2013). Philosophy, subjectivity and the body: Kristeva and Irigaray. *In Feminist Challenges* (pp. 137-155). Routledge.

Gün, T. A. Ş. (2016). *Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri*. Akademik hassasiyetler, 3(5).

Güray, Ö., & Koray, S. (1977). Çalışan ve çalışmayan annelerin 4-6 yaşındaki Çocuklarında ruh sağlığı. Onüçüncü Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik bilimler Kongresi Bilimsel çalışmaları, Ankara, 84-98.

Heppo, V. (1912). **Geschichte der Hexenprozesse**, 3 ed. Stuttgart, 1912, 2. vol, zikreden: "R. Lewinsohn.

Hesiodos, H. (1977). Theogonia-İşler ve Günler. (Çev. Sabahattin. Eyüboğlu ve Azra Erhat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Heywood, A. (2009). **Feminizm, Siyasi İdeolojiler**, Çev. Ş. Akın, Adres Yayınları, Ankara.

Heywood, A. (2009). **Siyasi İdeolojiler**,

Hobbes, T. (2005). **Leviathan,** Çev. S. Lim., Yapı Kredi Yayınları, Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dzisi.

Holland, J. (2016**). Mizojini Dünyanın en Eski Önyargısı Kadından Nefretin Evrensel Tarihi**, Çev. Erdoğan Okyay, İmge Kitabevi, Ankara.

Habermas J. (2002). **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev. T. Bora, M. Sancar. İstanbul İletişim Yayınları

Irıs M. Y. (1990). Politiy and Group Differnce: A Critique Of The Ideal Of Universal Citizenship", Femınısm and Political Theory, Der. Cass R. Sunsrein, The Unıversity of Chicago Pres: Chicago and London, 120

İmançer, D. (2002). *Feminizm ve Yeni Yönelimler*, Doğu Batı, Yıl 5, Sayı 19, Mayıs Haziran Temmuz.

İndirkaş, Z. (2005). *Hesiodos'tan Goethe'ye Prometheus Mitologemi* Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi.

Joan W. S. (1990). Deconstructing Equality-Versus-Difference: Or The Uses Of Postsructuralist Theory For Feminism", Conflicts İn Feminism, Der. Marianne Hirsh and Evelyn F. Keller, New York and London: Routhledge, 1990, s. 142

Karaaslan, D. (2014). Antik Yunanda Kadın Olmak. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Karadağ, A. (2005). **Demokratikleşme ve Sivil toplum: Liberal Düşünce Topluluğu Örneği, Sivil insiyatif**. 7, Kaknüs Yayınları: İstanbul.

Kate, M. (1973). **Cinsel Politika,** Çev. Seçkin Sevi, Payel Kitapçılık: İstanbul.

Katipoğlu, B. (1991). **Freud Psikanalizi ve Din**, İzmir

Keane, J. (1993). **Sivil Toplum ve Devlet**, Çev. E. Akın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kılıç, H. (2000) **Antikçağdan Günümüze Batı'da Kadın ve Cinsellik**, (İstanbul: Otopsi Yayınevi)

Koçkuzu, A. O. (2005). **Toplumumuzda Kadını Çalışmaya İten Sebepler ve Bunun Sonuçları**. Sosyal Hayatta Kadın, İstanbul: Ensar Vakfı.

Korsmeyer, C. (2013*). "Feminist Estetik",* Çev.: Şule Gece, Özne Dergisi Feminizm ve Felsefe Sayısı 18.Kitap, Bahar.

Köylü, M. (1990). *Televizyonun Olumsuz Etkileri*. Din Öğretimi Dergisi,

Kubar, Y. İstahdamda Kadın Erkek Ücret Eşitsizliği ve Nedenleri, Selçuk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, http://www.westeastinstitute.com/wp-content/uploads/2014/07/YE%C5%9E%C4%B0MKUBAR.pdf. 30.12.2021.

Kymlica, W. (1990). **Contemprorary Political Philosophy An Introductıon**, (Oxford: Clarendon Pres.

Lea, H. C. (1888). A history of the inquisition of the Middle ages: in three volumes. New York, III, 292-549.- W.G. Soldan.

Lewinsohn, D.R. (1957). **Histoiree de la vie sexuelle**, Paris.

Mahsereci, N. (2001**), "Varoluşçuluk ve Feminizmin Düşünürü: Simone de Beauvoir",** Bilim ve Ütopya,

Margaret, B. (1969). The Political Economy of Women's Liberation. *Monthly Review*, *21*(4), 21.

Mary O'Brien, (1989). Reproduction the World: Essays in FeministTheory, Boulder, San Francisco ve London: Westview Press, s. 78.

Michel, A. (1995). **Militarizasyon ve toplumsal cinsiyet siyaseti**. Feminist Araştırma, 8(1), 15-34.

Millet, K. (1970). **Sexual Politics, Garden City ve New York**: Doubleday.

Mitchell, J. (1997). Women and Equalitiy: Feminism and Equality, Der. Anne Philips, Washington Square and New York: New York Universty Pres, s.31.

Montaque, S. (1926). History of Witchcraft and Demonology, London.

Morali-Daninos, A., & Yakupoğlu, İ. (1991). **Cinsel ilişkiler tarihi**. İletişim.

Oakley, A. (1974). **Woman's work: The housewife, past and present**. Vintage Books USA.

Oevre s de Platon, (1922). Le Banquet, Trad. nouv. E. Chambry, Paris s.320-420.

Okiç, M.T. (1979). **İslâmiyette Kadın Öğretimi**, Ankara.

Özakpınar, Y. (1997). **Kültür ve medeniyet anlayışları ve bir medeniyet teorisi**. Kubbealtı Neşriyatı.

Özer Dal, Y. (2001). Liberal Eşitlik Arayışı ve Ulusal Mekanizmalar, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, no. 7, s.22.

Özkan, S. D. (2021). *Felsefe Ölümü Değil Yaşamayı Öğrenmektir*.Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi.

Özkan, S.D. (2021**). Felsefe Ölümü Değil Yaşamayı Öğrenmektir**.

Pateman, C., & Phillips, A. (1987). Feminist critiques of the public/private dichotomy.

Pelczyenski, Z.A. (1996). **Introductionnd, The State and Civil Society**: **Studies in Hegel's Political Philosophy**, Cambridge University Press: London.

Perry, R. (1986). *"The Celebrated Mary Astell: An Early English Feminist*", Chicago, University of Chicago Press.

Ravven, H. M. (1988). Has Hegel anything to say to feminists?. *The Owl of Minerva*, 19(2), 149-168.

Reneaux, R. (1994) **Egzistansiyalizm Üzerine Dersler**, (Çev. M. Korlaelçi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Reneaux, R. (1994) **Egzistansiyalizm Üzerine Dersler**, (Çev. M. Korlaelçi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Romero, C. Z. (1990), **Simone de Beauvoir**, (Çev. C. Ş. Dövenler), İstanbul: Alan Yayıncılık.

Rullmann, M., Gründken, G., Mrotzek, M., (1996). Çev. T.Mengüşoğlu, **Kadın filozoflar.** Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Russel,B.(1969) **Batı Felsefe Tarihi** (Antik Çağ), Çev. Muammer Sencer, (İstanbul: Say Yayınları)

Sargent, L., & Hartmann, H. (1981). The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union. Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism, 10-42.

Schwartz, O,(1971) **Cinsiyet Psikolojisi**,Özgü Yayınevi

Simone, D. B.(1993). **İkinci cins**, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınevi: İstanbul.

Smyckova, N. (2006). "Ataerkil Toplum Düzeninde Eko-feminizmin Yansımaları", *Agora Dergisi*, Sayı 11, s. 5

Songar, A. (1983). Psikolojik Açıdan Toplumda Şiddet. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 48(1-4), 443-450.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 1556.

Tabakoğlu, A. (1996). **Kadının Çalışmasının Sosyo-Ekonomik Gelişimi: Batı'da Aile ve Kadın. Sosyal Hayatta Kadın, Ensar Neşriyat**, İstanbul, 157-181.

Teresa, B., & Pateman, C. (1978). Mere auxiliaries to the common wealth. Political Studies, 27, 183-200.

Topaloğlu, B. (2016). **İslam'da kadın**. Ensar Neşriyat.

Vincent, A. (2006). **Feminizm, Modern Politik İdeolojiler**, Paradigma yayınları, İstanbul.

Walker, R. (1992). Becoming the third Wave, Ms. 12 (Jan./Feb. 1992), s. 39-41.

Wollstonecraft, M. (1975). **A Vindication Of The Rights Of Women**, Der. H. Poston, New York: Norton.

Wolzer, M. (1983). **Spheres of Justice: A Defence Of Pluralism and Equality, Basic Boks**: New York.

Woolf, V. (2017). **Kendine Ait Bir** Oda. Çev.Ezgi Taboğlu Özkülahçı. İndigo Kitap.İstanbul

Yayla, A. (1998). Siyaset Teorisine Giriş, Siyaset Kitabevi, Ankara, s. 17.

Yörükoğlu, A. (1997). Değişen toplumda aile ve çocuk. Özgür Yayınları.

Zetkin, C. (2012). **Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar**. İnter Yayınları, İstanbul.

Zophy, Jonathan W., (2019). **Ateş ve Su Üzerine Dans** (Bengisu Karakurt Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları

Zweig, S. (2017). **Freud ve Öğretisi,** Çev:Emin Türk Eliçin, Köprü Yyaınları, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

"Bilgelik Yolculuğunda **Kadın Filozoflar**", https://www.slideshare.net/Basak72/kadin-filozoflar-09032013 (Erişim: 12.04.2017).

"Kadın Filozoflar", http://dunyalilar.org/kadin-filozoflar.html/ (Erişim: 12.04.2017).

http://akademikperspektif.com/2013/12/31/feminizm-ve-uluslararasi-iliskiler/30 Mart 2014 saat:19:45

http://nedemek.com.tr/feminizm-ne-demek-feminizm-nedir/ 30.04.2014 saat:15:08

http://tr.wikipedia.org/wiki/Feminizm#Feminizmin_K.C3.B6keni(genel bilgi) 30 Mart 2014 saat: 19:02

http://tr.wikipedia.org/wiki/Feminzm#Feminizmin_ilk_y. C4.B1IIar.C4.B1, 30 Mart 2014 saat:19:00

http://unlurehberi.blogspot.com/2016/02/margaret-mead-kimdir.html.

http://urundergisi.com/makaleler.php?ID=1574, 30 Mart 2014 Saat:19:10

http://www.enfal.de/ev18.htm

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Christine_de_Pisan_-_cathedra.jpg

https://digital.library.upenn.edu/women/pisan/Christine.html

https://docplayer.biz.tr/15063435-Agnes-heller-dunyan-n-onde-gelen-marksist-felsefecilerinden-biri-olan-agnes-heller-1929-da-budapeflte-de-do-du-babas-pal-heller-kinci-dunya-savafl-s.html.

https://docplayer.biz.tr/16455881-Simone-de-beauvoir-o-kadin-ikinci-cins.html

https://en.calameo.com/read/004662853464bdbf1014b, 09.12.2021

https://en.calameo.com/read/004662853464bdbf1014b, 09.12.2021

https://gaiadergi.com/aydinlanma-caginin-radikal-kadini-mary-wollstonecraft/

https://gaiadergi.com/wp-content/uploads/2017/01/Mary-Wollstonecraft-1-.jpg

https://hukukbook.com/

https://hukukbook.com/isotta-nogarola/

https://hukukbook.com/wp-content/uploads/2017/08/Tullia_dAragona-1-191x300.jpgwp-content/uploads/2017/08/Tullia_dAragona-1-191x300.jpg

https://prezi.com/fs89izuc0okm/antik-cagda-kadn-filozoflar/, 09.12.2021

https://prezi.com/fs89izuc0okm/antik-cagda-kadn-filozoflar/, 09.12.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bingenli_Hildegard,

https://tr.wikipedia.org/wiki/Feminizm, 10.12.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Feminizm, 10.12.2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sienal%C4%B1_Katerina

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e3/Bettina-von-arnim-grimm.jpg/559px- Bettina-von-arnim-grimm.jpg

https://www.ekmekvegul.net/bellek/avusturyanin-kadin-haklari-savunucusu-rosa-mayreder

https://www.psicoactiva.com/wp-content/uploads/2013/10/karen-horney.jpg